

ALUEELLISET EROT KOULUJEN LIIKUNTASALIEN HARRASTEKÄY- TÖSSÄ

Anni Polari

Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma
Kevät 2015
Liikuntakasvatuksen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Anni Polari (2015). Alueelliset erot koulujen liikuntasalien harrastekäytössä. Liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto, Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma, 94 s., 2 liitettä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia alueellisia eroja koulujen liikuntasalien harrastekäytössä on kouluajan ulkopuolella. Tutkimuksessa tarkasteltiin koulujen rehtoreiden ja kuntien liikuntatoimien vastuuhenkilöiden näkemyksiä salien käyttöasteesta, käyttäjäryhmistä ja käytön ongelmista. Alueellinen vertailu toteutettiin liikunnan ELY-alueiden (1.1.2014 lähtien AVI-alueet) ja kuntaryhmien kautta.

Tämän kvantitatiivisen tutkimuksen aineisto kerättiin kahdella sähköisellä kyselyllä. Toinen kyselyistä kohdistettiin kaikkien Manner-Suomen koulujen rehtoreille, joiden koulun yhteydessä oli liikuntasali (N=2570) ja toinen kaikkien Manner-Suomen kuntien liikuntatoimille (N=304). Tutkimusjoukolla lähetettiin sähköpostitse saatekirje ja linkki kyselyyn. Koulukyselyn vastausprosentiksi muodostui 62 % ja kuntakyselyn 72 %. Tutkimuksen aineisto analysoitiin SPSS-ohjelmalla.

Tutkimuksen perusteella koulujen liikuntasalien harrastekäytössä oli alueellisia eroja. Etelä- ja Lounais-Suomessa salien käyttökapasiteetti oli hyödynnetty paremmin kuin muilla liikunnan ELY-alueilla. Salit olivat aktiivisimmassa käytössä kaupunkimaisissa kunnissa, kun taas maaseutumaisissa kunnissa käyttö oli vähäisempää. Koulujen liikuntasalien käyttäjäryhmät erosivat alueellisesti siten, että sekä maaseutumaisissa kunnissa että Pohjois- ja Itä-Suomessa saleja käytettiin muita alueita useammin liikuntatoiminnan ulkopuolella ja myös liikuntatoiminnan sisällä käyttäjäryhmät olivat monipuolisempia. Käytön ongelmien alueellinen vertailu osoitti, että Pohjois- ja Sisä-Suomessa sekä maaseutumaisissa kunnissa rehtorit pitivät salien käytön valvontaa suurimpana haasteena. Muilla alueilla korostuivat käytön tiloille aiheuttamat ongelmat kuten epäsiisteys ja ilkivalta. Kuntien liikuntatoimien vastauksissa käyttöasteeseen liittyvät ongelmat painottuivat Lounais-Suomeen sekä kaupunkimaisiin ja taajaan asuttuihin kuntiin.

Alueellisista eroista huolimatta koulujen liikuntasalien käytössä on tehostamisen varaa kaikilla alueilla. Käytön lisäämiseksi toimenpiteitä tulisi ohjata alueiden erityistarpeiden mukaisesti. Erilaisten alueiden ja kuntien ominaispiirteet tulisi ottaa huomioon erityisesti alueellisessa ja kunnallisessa liikuntasuunnittelussa.

Asiasanat: koulu, liikuntatilat, käyttö, edistäminen, alueelliset erot

ABSTRACT

Anni Polari (2015). Regional differences in the use of school gyms outside school hours. Department of Sport Sciences, University of Jyväskylä, Master's thesis in Social Sciences of Sport, 94 p., 2 appendices.

The purpose of this study was to find out what kind of regional differences there exist in the use of school gyms outside school hours. The views of principals and municipalities' sport services were examined from three perspectives: utilization rate, user groups and problems of use. Regional comparison was carried out through sports ELY-areas (since 1.1.2014 AVI-areas) and municipality groups.

The research material in this quantitative study was collected through two electronic questionnaires. One was directed to all principals who worked in school with gym in mainland Finland (N=2570) and other questionnaire to all sport services of municipalities in mainland Finland (N=304). The research group was reached via email with the covering note and the hyperlink to questionnaire. The response rate of the school survey was 62 % and the municipality survey 72 %. The research data was analyzed by SPSS-program.

Based on the results of the study, there were regional differences in the use of school gyms outside school hours. The use of gyms was most efficient in Southern and South-West Finland. The use was more active also in urban municipalities than in rural municipalities. User groups were regionally different so that in rural municipalities, Northern and Eastern Finland gyms were used more often outside physical training and also the groups inside physical training were more diverse. Regional comparison of use problems showed that according to the principals the surveillance of the gyms was the biggest problem in Northern Finland, Inner-Finland and rural municipalities. Instead in other areas problems caused by the use like uncleanliness and vandalism were emphasized. In municipalities' sport services' opinion the problems of utilization rate were most typical in South-West Finland and urban and semi-urban municipalities.

In spite of regional differences there is potential to increase use of school gyms in every area. To increase use actions should be instructed according to areas' specific needs. Characteristics of areas and municipalities should take into account in regional and municipal sports planning.

Key words: school, sports facilities, use, increase, regional differences

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	4
3 LIIKUNNAN EDISTÄMINEN.....	7
3.1 Liikunnan edistämisen määrittelyä	7
3.2 Liikunnan edistäminen kansallisella tasolla.....	9
3.3 Liikunnan edistäminen kunnissa	14
3.4 Liikuntapaikat liikunnan mahdollistajina.....	16
4 ALUEELLINEN TASA-ARVO.....	21
4.1 Aluepolitiikka ja alueellinen kehitys.....	21
4.2 Liikunnan eriytynyt aluerakenne	23
5 KOULUJEN LIIKUNTASALIT TUTKIMUKSEN KOHTEENA	27
5.1 Koulujen liikuntasalien käytön historia	28
5.2 Koulujen liikuntasalien määrä ja saavutettavuus	29
5.3 Koulujen liikuntasalien suosio	32
5.4 Koulujen liikuntasalien käyttömaksut.....	34
5.5 Koulujen liikuntasalien kunto	35
5.6 Koulujen liikuntasalien tehokas käyttö	36
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	40
6.1 Aineiston hankinta	40
6.1.1 Internet-kysely koulujen rehtoreille ja kuntien liikuntatoimille	41
6.1.2 Kyselylomakkeen suunnittelu ja lähettäminen	42
6.1.3 Vastausprosentti.....	43
6.2 Aineiston analyysi.....	44
6.3 Muodostunut tutkimusjoukko.....	45

6.3.1 Vastaajien taustatiedot	45
6.3.2 Kadon analyysi.....	48
6.3.3 Aineiston edustavuus	49
7 TULOKSET.....	52
7.1 Koulujen liikuntasalien käyttöaste	52
7.1.1 Käyttöaste liikunnan ELY-alueittain	55
7.1.2 Käyttöaste kuntaryhmittäin	59
7.2 Koulujen liikuntasalien käyttäjäryhmät	61
7.2.1 Käyttäjäryhmät liikunnan ELY-alueittain.....	62
7.2.2 Käyttäjäryhmät kuntaryhmittäin	65
7.3 Koulujen liikuntasalien käyttöön liittyvät ongelmat.....	67
7.3.1 Käytön ongelmat liikunnan ELY-alueittain.....	71
7.3.2 Käytön ongelmat kuntaryhmittäin	74
7.4 Yhteenvedo koulujen liikuntasalien käytön alueellisista eroista	77
8 POHDINTA.....	80
8.1 Koulujen liikuntasalien harrastekäytön alueelliset erityispiirteet	80
8.2 Tutkimuksen luotettavuus	85
8.3 Jatkotutkimusehdotukset.....	87
LÄHTEET	89
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Koulujen liikuntasalit ovat toimineet suomalaisille tärkeinä liikunnan monitoimiympäristöinä jo vuosikymmenten ajan. Ensisijaisesti liikuntasalia hyödynnetään koulun ope-
tustehtävän puitteissa koululiikuntaan, mutta sen käyttöaste lienee korkeimmillaan
kouluajan ulkopuolella, jolloin salin valtaavat niin urheiluseurat, liikuntakerhot kuin
työpaikkaporukatkin erilaisten liikuntaharrastusten merkeissä. Salit luovat lujan perus-
tan suomalaiselle liikuntainfrastruktuurille, sillä niiden yleisyys, peitto ja merkitys ovat
suuria sekä alueellisesti että kansallisesti tarkasteltuna (Suomi ym. 2012, 94). Koulujen
yhteydessä sijaitsevia liikuntasaleja on lähes 2 600 ja ne ovat yleisin sisäliikuntapaikka
Suomessa (LIPAS 10.2.2014). Pienillä paikkakunnilla koulun liikuntasalin merkitys
korostuu, sillä asukasmäärältään pienissä kunnissa on vain harvoin muita samantyyppi-
siä sisäliikuntatiloja, jotka mahdollistaisivat voimistelun ja sisäpalloilun (Borodulin
1997, 50).

Liikuntapaikkojen kuten koulujen liikuntasalien merkitys liikunnan edistämässä on
keskeinen, sillä ne mahdollistavat liikunnan harjoittamisen. Liikuntapaikalle pääsemi-
nen ei kuitenkaan ole aina ongelmaton. Oman urheiluseurataustani kautta olen näh-
nyt, miten seurojen jokavuotinen ongelma on harjoitusvuorojen vähäisyys.
Harrastajamäärien kasvaessa harjoitustiloja tarvittaisiin yhä lisää, jotta toimintaa pystyt-
täisiin kasvattamaan ja täten saataisiin yhä enemmän ihmisiä liikunnan pariin. Liikun-
tapaikkarakentamisen suunta (2011, 25) -asiakirjan mukaan rakentamisen painopistettä
tulisi kuitenkin siirtää uudisrakentamisesta olemassa olevien liikuntapaikkojen käyttö-
asteen lisäämiseen. Onko harjoitustilojen vähäisyys siis todellinen ongelma vai pystyt-
täisiinkö käyttöä tehostamaan? Valo ry:n toteuttamassa tuoreessa selvityksessä
havaittiin, että koulujen liikuntasaleista pääosa on vajaakäytössä kouluajan ulkopuolella
erityisesti viikonloppuisin ja kesäkuukausina (Ruokonen, Norra & Polari 2013, 32) eli
salien käytössä on tehostamisen varaa.

Tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on se, miten salien käyttö eroaa alueelli-
sesti tarkasteltuna. Suomen ym. (2012) liikuntapaikkapalveluita ja tasa-arvo käsittele-
vässä tutkimuksessa selviää, että koulujen sisäsalien määrän suhteellista peittävyyttä

tarkastellessa erityisesti Pohjois-Suomessa väestö on selvästi heikommassa asemassa verrattaessa muuhun Suomeen. Pohjois- ja Itä-Suomessa asuvilla on ylipäätään heikommat mahdollisuudet liikuntapaikkojen käyttöön verrattaessa Etelä-, Länsi-, Lounais- ja Keski-Suomen asukkaisiin. Tasa-arvotekijänä alueellisuus onkin eniten epätasaa luova tekijä liikuntapaikkojen käytölle. (Suomi ym. 2012, 94, 125.) Tämä asetelma antaa mielenkiintoiset lähtökohdat koulujen liikuntasalien käytön alueelliselle tarkastelulle.

Koulujen liikuntasalien käytön tutkimuksen tarvetta tukee vahvasti myös se, että aiheesta ei ole juuri saatavilla ajankohtaista tutkimustietoa. Koulujen liikuntasalit ovat jääneet tutkimuksen valossa paitsioon verrattuna esimerkiksi koulupihoihin liittyvään tarkasteluun, johon liittyen on menneinä vuosina toteutettu useita valtakunnallisia selvityksiä ja tutkimuksia. Koulujen liikuntasaleihin liittyen Suomen kuntaliitto on 1990-luvun lopulla julkaissut kaksi sisäliikuntapaikkojen käyttöä kartoittavaa tutkimusta (ks. Borodulin 1997; Koski & Varis 1997), mutta 2000-luvulta tutkimustietoa ei juuri löydy lukuun ottamatta VTT:n (2012) selvitystä koulujen liikuntasalien kysynnästä ja tarjonasta sekä uusinta Valo ry:n (Ruokonen ym. 2013) valtakunnallista selvitystä koulujen liikuntasalien käytöstä.

Pro gradu -tutkielmani on edellä mainitun Valo ry:n selvityksen aineistoa hyödyntävä lisätutkimus. Tämän kvantitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia alueellisia eroja koulujen liikuntasalien harrastekäytössä on kouluajan ulkopuolella. Tarkoituksena on tutkia, miten koulujen liikuntasalien käyttöasteet, käyttäjäryhmät ja käytön ongelmat eroavat toisistaan liikunnan ELY-alueittain ja kuntaryhmittäin tarkasteltuna. Tutkimuksessa tarkastellaan koulujen rehtoreiden ja kuntien liikuntatoimien vastuuhenkilöiden näkemyksiä salien käytöstä.

Pro gradu -tutkielma etenee siten, että johdantoa seuraavan tutkimustehtävän esittelyn jälkeen siirrytään tutkimuksen viitekehykseen. Liikunnan edistämiseen, alueelliseen tasa-arvoon ja koulujen liikuntasaleihin liittyvään tutkimustietoon perehtymällä saadaan kattava kuva tutkimuksen taustalla vaikuttavista aihealueista. Tutkimuksen viitekehyksen jälkeen kuvataan tutkimuksen toteutus esittelemällä tutkimusprosessi, sen eteneminen ja saatu tutkimusjoukko. Luvussa seitsemän esitellään tutkimuksen tulokset. Luku jakautuu neljään alalukuun, joista ensimmäisessä tarkastellaan vastaajien näkemyksiä

käyttöasteesta, toisessa käyttäjäryhmistä ja kolmannessa käytön ongelmista. Neljännessä alaluvussa esitetään tulosten yhteenveto. Tutkielman päättää pohdinta, jossa tulkitaan ja arvioidaan saatuja tuloksia sekä tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta ja esitetään jatkotutkimusehdotuksia.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Pro gradu -tutkielmani on lisätutkimus Valo ry:n toteuttamalle valtakunnalliselle selvitykselle koulujen liikuntasalien harrastekäytöstä (Ruokonen ym. 2013). Kyseisen selvityksen lähtökohtana toimi Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan (2011, 33) kirjattu tavoite lisätä koulujen liikuntatilojen käyttöastetta vapaa-ajan harrastetoiminnassa. Valo ry:n selvitys käynnistettiin osana opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapoliittista päätöksentekoa tukevia tutkimushankkeita ja sen tarkoituksena oli tuottaa kokonaisarvio koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuolisen käytön valtakunnallisesta nykytilanteesta käyttöasteeseen, käyttäjärhyymiin ja käytön edistämiseen liittyen. Tässä pro gradu -tutkielmassa käytetään aineistona kyseisen selvityksen tuottamaa kyselyaineistoa.

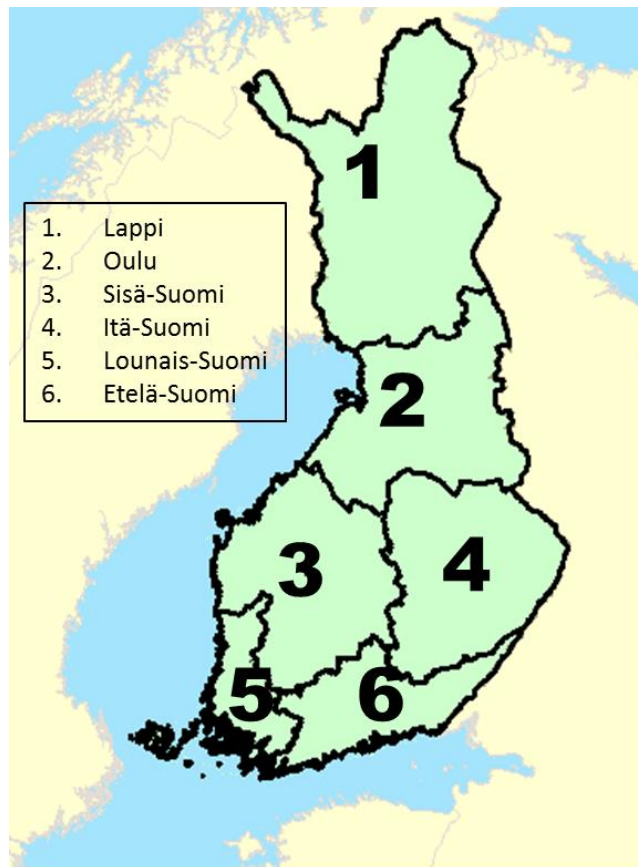
Tämän määrällisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia alueellisia eroja koulujen liikuntasalien harrastekäytössä on kouluajan ulkopuolella. Tutkimuksessa tarkastellaan Manner-Suomen koulujen rehtoreiden ja kuntien liikuntatoimien näkemyksiä salien käytöstä kolmesta näkökulmasta, joita ovat käyttöaste, käyttäjärhyvät ja käytön ongelmat. Pro gradu -tutkielman tutkimusongelmat ovat seuraavat:

1. Miten koulujen liikuntasalien käyttöasteet kouluajan ulkopuolella eroavat toisistaan alueellisesti tarkasteltuna?
2. Miten koulujen liikuntasalien käyttäjärhyvät kouluajan ulkopuolella eroavat toisistaan alueellisesti tarkasteltuna?
3. Miten koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuoliseen käyttöön liittyvät ongelmat eroavat toisistaan alueellisesti tarkasteltuna?

Koulujen liikuntasalien ollessa määrällisesti yksi maamme keskeisimmistä liikuntapaikoista olisi tärkeää, että salit olisivat aktiivisessa käytössä. Koulujen liikuntasalien nykyisen käyttötilanteen selvittäminen on edellytys käytön kehittämiseksi. Tutkimusongelmiin vastaamalla saadaan tietoa siitä, miten salien käyttöä voidaan kehittää erilaisilla alueilla siten että tulevaisuudessa yhä useammat henkilöt pääsisivät hyödyntämään tiloja liikuntaharrastuksissaan.

Koulujen liikuntasalit käsittävät tässä tutkimuksessa sekä kunnallisen koulutoimen hallintaan kuuluvien että vastaavien yksityisten peruskouluyksiköiden ja lukioiden liikuntasalit. Ammattioppilaitosten, yliopistojen ja muiden koulutuslaitosten liikuntatiloja ei sen sijaan tutkimuksessa tarkastella. Liikuntasalien harrastekäytöllä tarkoitetaan puolestaan kouluajan ulkopuolista käyttöä vapaa-ajan harrastustoiminnassa eli aamu- ja päiväkäyttö on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Alueellinen tarkastelu toteutetaan liikunnan ELY-alueiden (kuva 1) ja kuntaryhmien kautta.

Läänien poistuttua liikunnan ELY-alueet ovat tarjonneet hyvän mahdollisuuden tarkastella Suomea erilaisten alueiden näkökulmasta. ELY:t ovat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia, joissa hoidettiin vuoden 2013 loppuun asti myös alueellisen liikuntatoimen tehtäviä, mutta 1.1.2014 alkaen liikuntatoimen tehtävät siirtyivät AVI:en eli aluehallintovirastojen hoidettaviksi (Laki aluehallintovirastoista annetun lain muuttamisesta 932/2013). Tutkimuksessa käytetään kuitenkin vanhoja ELY-alueuokituksia uusien AVI-alueiden sijaan, sillä tutkimus on toteutettu ennen muutosten voimaantuloa. Huomattavaa on, että alueet ovat molemmissa tapauksissa rajauksiltaan samat.

KUVA 1. Liikunnan ELY-alueet vuonna 2013 (Patio 2014)

Tämän tutkimuksen aineistossa vastaajien maakunnat muodostettiin edelleen liikunnan ELY-alueiksi seuraavalla sivulla kuvatulla tavalla. Jatkossa tutkimuksessa käytetään alueista seuraavia lihavoituja nimiä:

- **Lappi** = Lapin ELY-keskus (Lappi)
- **Oulu** = Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus (Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu)
- **Sisä-Suomi** = Pohjanmaan ELY-keskus (Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa)
- **Itä-Suomi** = Pohjois-Savon ELY-keskus (Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala)
- **Lounais-Suomi** = Varsinais-Suomen ELY-keskus (Varsinais-Suomi, Satakunta)
- **Etelä-Suomi** = Uudenmaan ELY-keskus (Uusimaa, Kanta-Häme, Päijät-Häme, Kymenlaakso, Etelä-Karjala)

Toisena erilaisia alueita kuvaavana muuttujana toimii kuntaryhmä. Kuntaryhmät on Tilastokeskuksen (2013) käyttämä luokitus kunnista niiden kaupunkimaisuuden ja maaseutumaisuuden mukaan. Tilastollisessa kuntaryhmityksessä kunnat on ryhmitelty taajamaväestönosuuden ja suurimman taajaman väkiluvun perusteella kolmeen luokkaan seuraavalla tavalla:

- **Kaupunkimaiset kunnat:** väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000.
- **Taajaan asutut kunnat:** väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000, mutta alle 15 000.
- **Maaseutumaiset kunnat:** väestöstä alle 60 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000 sekä ne kunnat joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000.

3 LIIKUNNAN EDISTÄMINEN

Koulujen liikuntasalit ovat yksi merkittävimmistä suomalaisista liikuntapaikoista, joten lähtökohtaisesti olisi tärkeää pitää salit tehokkaassa käytössä. Tässä tutkimuksessa selvitetään koulujen salien käytön nykytilanne, minkä kautta luodaan edellytyksiä liikunnan lisäämiselle saleissa. Tässä luvussa liikunnan edistäminen määritellään aluksi yleisesti, minkä jälkeen sitä tarkastellaan kansallisen ja kunnallisen tason näkökulmasta. Viimeisessä alaluvussa liikunnan edistäminen linkitetään fyysisen ympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin.

3.1 Liikunnan edistämisen määrittelyä

Valtionhallinnossa liikunnan edistäminen on määritelty yhteiskunnan hyvinvointipolitiikan toteuttamiseksi liikunnan avulla (Opetusministeriö 2008, 3). Vuoren (2011a) mukaan liikunnan edistämisen lopullisena päämääränä ja tavoitteena on liikunnan lisääminen (Vuori 2011a, 230). Liikunnan edistämisen yhteydessä puhutaan usein myös terveydestä, terveyden edistämisestä ja terveysliikunnasta. Savola, Pönkkö ja Heino (2010) erottavat terveysliikunnan edistäminen liikunnan edistämisestä siinä, että terveysliikunnalla pyritään saavuttamaan liikunnallisesti passiiviset. Liikunnan edistämisen strategialla voidaan puolestaan saavuttaa vain se osa aikuisista, jotka tiedostavat liikunnan tarpeelliseksi itselleen. (Savola, Pönkkö ja Heino 2010, 15–16.) Tässä tutkimuksessa liikunnan edistäminen käsitetään laajaksi, myös terveysliikunnan kattavaksi, kokonaisuudeksi. Pohjimmiltaan liikunnan edistämisessä on kyse siitä, miten koko väestö saadaan liikkumaan terveytensä kannalta riittävästi ja omaksumaan liikunnallinen elämäntapa (Nieminen 2012).

Terveyden edistämisen kontekstissa liikunta näyttäytyy vain yhtenä monista terveyttä edistävästä tekijöistä. Liikunta yhdessä oikeanlaisten ravintottumusten, kohtuullisen nautintoaineiden käytön ja tupakoimattomuuden kanssa edistää terveyttä. (Savola ym. 2010, 15–16.) Pelkästään liikuntaa lisäämällä ei siis voida taata terveyden edistymistä (Opetusministeriö 2008, 63). Liikunnan edistäminen katsotaan osaksi terveyden edistämistä niissä toiminnoista, jotka tähtäävät parantamaan väestön tai rajatun ihmisryhmän terveydentilaa, toimintakykyä ja hyvinvointia liikunnan avulla. Kun halutaan

edistää liikuntaa, tarvitaan monitasoisia otteita, jotka perustuvat monitieteelliseen näyttöön ja kustannusvaikuttavuuteen. Päivittäiset rutiinit ja tottumukset yhdessä elinympäristön ominaisuuksien kanssa ohjaavat voimakkaasti hyötyliikuntaa. Liikunnan edistäminen perustuukin pitkälti liikunnan ja arjen toimintojen yhteen sovittamiseen sekä arkielämään ”piilotettujen” liikuntamahdollisuuksien löytämiseen. Monipuoliset, toimintaa virittävät ympäristöt tuottavat kirjavaa liikunnallista toimintaa. Myös esimerkiksi liikuntapaikkojen käyttö- ja palvelumaksut vaikuttavat omatoimisen liikunnan edellytyksiin. (Paronen & Nupponen 2011, 186.)

Vuori (2003) on jakanut liikunnan edistämisen kolmeen eri alueeseen: harrastuksiin sisältyvän liikunnan edistämiseen, arki- ja hyötyliikunnan edistämiseen ja työhön sisältyvän liikunnan edistämiseen. Liikunnan edistäminen on perinteisesti kohdistunut harrastuksena toteutuvaan liikuntaan. Vaikka liikunnan harrastaminen on yleistä, vain osa väestöstä haluaa tai voi osallistua liikuntaan siinä määrin, että sen tarjoamat edut tulevat täysin käyttöön. Halukkuutta ja mahdollisuuksia liikunnan harrastamiseen pystytään kuitenkin lisäämään. Suomessa ulkoiset edellytykset liikuntaa sisältävien harrastusten kasvulle ovat hyvät. Näitä edellytyksiä tulisi kuitenkin jatkuvasti ylläpitää ja kehittää käyttäjien tarpeita vastaaviksi. (Vuori 2003, 57–58.) Tämän tutkimuksen mielenkiinto kohdistuu lähinnä harrastuksena toteutuvaan liikuntaan, sillä siinä erityisen keskeisiä ovat rakennetut liikuntapaikat.

Terveysten ja liikunnan edistämisestä ollessa kyse monimuotoisesta ja -alaisesta toiminnasta on sitä tarkasteltava monitasoisten vaikutteiden kautta. Paronen ja Nuppola (2011) ovat artikkelissaan esitelleet liikunnan edistämistä erilaisten elämämpiirien kautta. Esitetyssä mallissa yksilö-, mikro-, meso- ja makrotaso muodostavat elämämpiirit, joilla jokaisella on tyypilliset toimintonsa, yhteisönsä ja ympäristönsä. Sisäkkäisissä järjestelmissä muutos yhdellä tasolla vaikuttaa toiseen. (Paronen & Nupponen 2011, 189–190.)

Ihmisyksilöä ympäröivälle kehälle sijoittuu mikrotaso. Mikrotasolla yksilön ympärillä on ihmisiä, joiden kanssa hän on välittömässä vuorovaikutuksessa. Kontaktit tapahtuvat lähiyhteisöissä kuten perheen parissa ja pitkäaikaisemmissä pienryhmissä kuten vakiintuneessa ystäväpiirissä. Liikunnan edistämishankkeiden tulisi keskittää huomionsa siihen, että suuri osa ihmisten päivittäisestä elämästä etenee rutiinien ja tottumusten

varassa. Ihmisen käyttäytyminen näkyy fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön mukautumisena. Mikrotasoa ympäröi mesotaso, jossa toiminnot ja tehtävät säilyvät samana melko pitkään, vaikka niissä olevat ihmiset vaihtuvat. Tälle tasolle sijoittuvat muun muassa paikalliset yhteisöt, organisaatiot ja järjestöt. Mesotasolla ihmiset pystyvät omalla toiminnallaan vaikuttamaan liikunnan edistämiseen. He voivat esimerkiksi tehdä työpaikallaan aloitteita ja ehdotuksia esimiehelle tai hallintoelimille yksilönä tai ryhmässä. Mesotasoa ympäröivälle makrotasolle sijoittuvat yhteiskunnan hallinnolliset ja taloudelliset instituutiot kuten valtion ja kuntien hallinnon rakenteet. Instituutiot vaikuttavat yksilön päätöksiin lähinnä välillisesti, sillä ne ohjaavat sosiaalista ja fyysistä ympäristöä meso- ja mikrotasolla. (Paronen & Nupponen 2011, 190–195.)

Liikunnan edistäminen toteutuu usein hallinnon ja järjestöjen yhteistyönä. Liikuntaa organisoivien järjestöjen kenttä on muuttunut siten, että liikuntajärjestöjen lisäksi kansanterveysjärjestöt ja vähitellen myös muut järjestöt ovat ottaneet vastuuta liikunnan organisoinnista. Myös yritykset ovat yhä vahvemmin mukana liikunnan palvelujen tuottamisessa. Terveiden ja liikunnan edistämistä ei ole kuitenkaan tarkkarajaisesti määritelty, mikä on johtanut eri hallinnonalojen yhteistyön lisäämisen tarpeeseen. Samalla tarkan määritelmän puuttuminen on tuottanut epätietoisuutta vastuista. Rajausongelmat ovat viime vuosina selvästi lisääntyneet useiden hallinnonalojen suunnista. (Opetusministeriö 2008, 20–21.) Liikunnan edistäminen tapahtuu julkisen, kolmannen ja yksityisen sektorin alueilla sekä yksin että yhteistyönä. Tässä tutkimuksessa keskitytään julkisen sektoriin rooliin.

3.2 Liikunnan edistäminen kansallisella tasolla

Kansallisella tasolla liikunnan edistämisen päämääränä on ensisijaisesti liikunnan yleisten edellytysten ylläpito ja kehittäminen. Tehokkain ja pitkäjänteisin keino tähän on lakien laatiminen ja niiden noudattaminen. (Vuori 2003, 210.) Suomessa liikunnan arvopohja perustuu kansallisiin säädöksiin, joista liikunnan edistämiseen vaikuttavat vahvimmin Suomen perustuslaki, kuntalaki ja liikuntalaki (ks. esim. Opetusministeriö 2008, 27–29).

Vuonna 1999 voimaan tulleen Suomen perustuslain muutoksen mukaan julkisen vallan eli valtion ja kuntien tehtävä on turvata jokaiselle kansalaiselle yhtäläinen mahdollisuus

itsensä kehittämiseen varallisuuden sitä estämättä. Pykälän 16 yksityiskohtaiset perustelut nostavat esiin muun muassa kansalaisten liikunnan harjoittamiseen liittyviä edistämistoimia. Avustamalla liikunnan harjoittamista julkinen valta luo edellytyksiä yksilön mahdollisuudelle kehittää itseään. Liikunnan edellytykset ovat osa kansalaisille Suomen perustuslaissa säädetyistä perusoikeuksista. (Suomen perustuslaki 731/1999; Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunta 2001, 34–35.)

Asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen kuuluu kuntalain piiriin. Hyvinvoinnin merkitys eri ihmisille on yksilöllistä, mutta useimmille muun muassa toimeentulo, turvallisuus, asuminen, terveys ja työ liittyvät kiinteästi elämänlaatuun. Liikunnan on monissa tutkimuksissa todettu olevan selvästi yhteydessä ihmisten työkykyyn, terveyteen ja sitä kautta edelleen koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Liikunta on hyvinvointipolitiikan väline ja sen merkitystä kuntalaisten työkyvyn ja terveyden ylläpidossa ei voida liikaa korostaa. (Kuntalaki 365/1995; Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunta 2001, 35.)

Tarkimmin yhteiskunnan kannan liikuntaan ja velvoitteet sen edistämiseen määrittelee liikuntalaki, jonka perusteluissa liikunnan painotetaan olevan kansalaisten peruspalvelu. Liikuntalain mukaan väestön hyvinvointia ja terveyttä on edistettävä ja lisäksi lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä on tuettava liikunnan avulla. Lain arvopohjassa keskeisintä on yhteiskunnan hyvinvointipolitiikan tukeminen liikunnan avulla. Liikuntatoiminnan edistämisen rinnalla ovat liikunnan yhteiskunnalliset vaikutukset. Siten väestön toimintakyvyn parantaminen sekä terveyttä edistävän liikunnan lisääminen ovat keskeisiä liikuntalain edellyttämiä tehtäviä kuntien liikuntatoimille. Lisäksi yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien lakisääteinen tehtävä. (Liikuntalaki 1054/1998; Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunta 2001, 35–36.) Myös uusi esitteillä oleva liikuntalaki säilyttää liikunnan edistämisen lain keskeisenä tavoitteena (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 30).

Kansalliseen liikuntaohjelmaan perustuva Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista edistää merkittäväällä tavalla lakien säätämien velvoitteiden toteutumista. Päätöksen toteuttamiseksi on laadittu 43-kohtainen toimenpideohjelma, joka tukee ministeriöitä, kuntia, oppilaitoksia, työyhteisöjä ja järjestöjä linjausten toteuttamisessa. Periaatepäätös konkretisoi Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa asetettuja

linjauksia liikunnan edistämistyölle. (Valtioneuvosto 2009–2012, 4.) Myös uusimmassa hallitusohjelmassa liikunnan edistäminen on osana hallituksen tavoitteita Alexander Stubbin hallituksen jatkaessa Kataisen hallituksen asettamaa linjaa (Alexander Stubbin hallituksen ohjelma 2014, 1; Jyrki Kataisen hallitusohjelma 2011, 37).

Kansallisella tasolla liikunnan edistämisestä vastaavat useat toimijat, mutta valtionhallinnossa liikuntatoimen yleisestä johdosta ja kehittämisestä vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Sen asiantuntijaelimenä toimii valtion liikuntaneuvosto, jonka tehtävänä on käsitellä liikuntapolitiikan kannalta laajakantoisia asioita sekä arvioida valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia ja antaa lausuntoja. Ministeriön tavoitteena on väestön hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi aktivoida riittävästi liikkuvia, hillitä ylipainon kasvua liikunnan avulla sekä ottaa liikuntaympäristöt huomioon yhdyskuntasuunnittelussa. (Opetusministeriö 2008, 29.)

Hyvinvoinnin edistäminen liikunnan avulla tulisi huomioida nykyistä laajemmin yli perinteisen sektoriajattelun (Nieminen 2012). Liikunnan terveyttä edistävän merkityksen voimakkaan kasvun myötä terveyttä edistävän liikunnan edistämiseen onkin kiinnitetty entistä suurempaa huomiota myös muilla kuin perinteisillä toimintasektoreilla (Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunta 2001, 36). Vaikka opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa liikunnan edistämisestä, terveys- ja hyvinvointitavoitteet ovat yhteisiä kaikille hallinnonaloille. Monen eri hallinnonalan päätöksillä on yhteys väestön terveys- ja liikuntakäyttäytymiseen. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriöllä on keskeinen rooli valtakunnallisen hyvinvointikehityksen koordinoijana. Ministeriön yhteistyö opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa terveyttä edistävän liikunnan alueella on 2000-luvulla olennaisesti lisännyt liikunnan vaikuttavuutta hyvinvoinnin edistämässä. (Opetusministeriö 2008, 30–31.)

Liikunnan edistämisen tarpeet on otettu enenevässä määrin huomioon myös valtionhallinnon muilla toimialoilla. Liikenne- ja viestintäministeriön osalta merkittäviä liikuntaa edistäviä toimia ovat olleet kävely- ja pyöräilypoliittisten ohjelmien laatiminen. Ympäristöministeriön toimet näkyvät puolestaan muun muassa ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön ja yhdyskuntarakenteiden eheyttämisen alueilla. Liikuntapalvelujen tuottamisen ollessa laajenevassa määrin elinkeinotoimintaa, myös työ- ja elinkeinoministeriöön tehtäviin kuuluu näiden alueiden kehittäminen. Myös puolustusministeriö vastaa omalta

osaltaan liikunnan edistämisestä vaikuttamalla varusmiesten keskuudessa. (Opetusministeriö 2008, 32; Vuori 2003, 216.)

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen liikunnan avulla edistyy luomalla painetta eri hallinnonalueille. Valtion liikuntaneuvoston puheenjohtajan Jan Vapaavuoreen mukaan opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi myös muilla hallinnonalueilla tiedostetaan toimien vaikutukset liikuntaan, mutta liikunnan edistämistä ei koeta ydintehtäväksi. (Niemi 2012.) Poikkihallinnollisuutta on siis ainakin näennäisesti eri hallinnonalojen tehdessä liikuntaa edistäviä päätöksiä. Epäselvää on kuitenkin se, missä määrin eri sektorit tekevät toistensa kanssa yhteistyötä tai onko eri hallinnonaloilla yhteistä päämäärää, mitä kohti pyrkii liikunnan lisäämiseksi.

Ministeriöiden lisäksi liikuntaa edistetään valtion aluehallinnossa. Liikunnan kannalta keskeisin merkitys on elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksien liikuntatoimilla. Näiden keskusten tavoitteena on alueellisesti edistää väestön liikunnallista elämäntapaa elämänkaaren eri vaiheissa. Alueellisen liikuntatoimen keskeisimpiä tehtäviä ovat muun muassa liikuntapaikkarakentamisen ohjaus ja tukeminen, terveystoiminnan ja erityisryhmien liikunnan edistäminen sekä valtakunnallisten ohjelmien alueellinen toteuttaminen. (Huhtanen & Pyykkönen 2012, 36–37.) Vuoden 2014 alusta lähtien alueellisen liikuntatoimen tehtävät siirtyivät AVI:en eli aluehallintovirastojen hoidettaviksi (Laki aluehallintovirastoista annetun lain muuttamisesta 932/2013).

Valtionhallinnon lisäksi valtakunnallisilla liikuntajärjestöillä, kansanterveysjärjestöillä ja sosiaalijärjestöillä on keskeinen asema liikunnan edistämisessä. Esimerkiksi liikuntajärjestöt ovat viime aikoina lisääntyneessä määrin tukeneet liikunnan edistämistä edunvalvonnan, koulutuksen sekä palvelujen kehittämisen ja markkinoinnin keinoin. (Vuori 2003, 216.) Myös erilaisilla tutkimus- ja asiantuntijalaitoksilla on keskeinen rooli liikunnan edistämistä koskevan tiedon tuottajina, jalostajina ja välittäjinä. Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta, Urho Kaleva Kekkonen (UKK) -instituutti, liikuntalääketieteen keskus ja liikunnan ja kansanterveyden edistämiskeskus (LIKES) toimivat joko kokonaan tai osittain liikunnan edistämisen alueella. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2001, 43–44.)

1990-luvulta lähtien Suomessa on lisäksi toteutettu kansallisia liikuntaa edistäviä ohjelmia kuten Liikunta Suomi -projekti ja Kunnossa Kaiken ikää -ohjelma (Vuori 2003, 216). Valtakunnallisessa Liikunta Suomi -projektissa kerättiin vuosina 1991–1994 tietoa erilaisista ja uusista tavoista aikaansaada kansalaisten odotuksia ja tarpeita vastaavia liikuntapalveluja paikallistasolla. Liikunta Suomi ei synnyttänyt täysin uusia liikuntapalvelujen tuotantotapoja vaan pikemminkin vahvisti ja vauhditti prosesseja, jotka olivat kentällä käynnissä. Se kokosi ruohonjuuritason ideat ja antoi niille mahdollisuuden osoittaa toimivuutensa. Tähän perustui projektin yhteiskunnallinen merkitys. (Paronen, Pyykkö, Oja & Vuori 1995, 4, 47.)

Kunnossa Kaiken ikää (KKI) -ohjelma käynnistyi vuonna 1995 opetusministeriön Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -projektin ja sosiaali- ja terveysministeriön Terveyttä kaikille vuoteen 2000 -projektin tulosten pohjalta. Ministeriöiden projektit osoittivat, että liikunnan mahdollisuuksia väestön hyvinvoinnin edistäjinä voitaisiin huomattavasti lisätä ja KKI-ohjelman tavoitteeksi asetettiin säännöllisesti liikkuvien keski-ikäisten määrän lisääminen sekä pysyvien terveysliikuntapalvelujen luominen aikuisväestölle. Toimintamallina oli paikallisten hankkeiden tukeminen viestinnän, koulutuksen ja verkostotyön keinoin. (Oja, Rissanen & Mustonen 2005, 17.) Suomen Gallupin mukaan noin 190 000 keski-ikäistä ryhtyi harrastamaan säännöllisesti liikuntaa KKI-ohjelman aikana. Vaikka ohjelman osuutta liikunnan lisääntymiseen on vaikea todistaa (Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunta 2001, 46) sen yhteyttä tukee se, että kyseisenä ajanjaksona käynnistettiin yli 400 paikallistason hanketta, joissa liikkui vuosittain noin 50 000 ihmistä. KKI:n ensimmäisen toimintakauden myönteisten tulosten johdosta ohjelmaa jatkettiin toiseksi 5-vuotiskaudeksi (2000–2004). Toisella kaudella uusina yhteistyötahoina ohjelmaan liittyivät liikuntaolosuhteisiin keskeisesti vaikuttavat liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö ja Metsähallitus. (Oja ym. 2005, 17.)

Suomen liikuntaa edistävä politiikka on 1990-luvun alusta lähtien kehittynyt voimakkaasti ja sitä voidaan pitää yhtenä edistyksellisimmistä maailmassa. Nykyiseen tilaan ei ole Suomessa päästy hetkessä eikä itsestään. Kehitystä selittävät muun muassa suotuisat ympäristöolosuhteet, pitkät liikuntaperinteet, fyysisen aktiivisuuden arvostus, liikunnan merkitys yhteiskunnallisissa liikkeissä, politiikassa ja kansakunnan identiteetin tukemisessa, väestöryhmien tasa-arvo, vahva kunnallinen itsehallinto, liikuntakasvatus, laaja

liikunta-alan koulutusjärjestelmä, mittava liikuntatieteellinen tutkimus ja liikunnan suhteellisen vakaa rahoitus veikkausvoittorahoista. Näiden tekijöiden vaikutus ilmenee suomalaisten liikuntaa koskevissa asenteissa, normeissa, arvostuksissa ja liikunnan eri muotoihin osallistumisessa. Väestön liikuntamyönteisyys on johtanut vaatimuksiin parantaa liikunnan edellytyksiä ja poliittiset päättäjät ovat hyväksyneet nämä vaatimukset. Tuloksena on asukaslukuun suhteutettuna yksi maailman tiheimmistä liikuntapaikkojen verkostoista. (Vuori 2003, 210–213, 219–221.)

3.3 Liikunnan edistäminen kunnissa

Kunnat vastaavat kuntalaistensa hyvinvoinnista laajasti luomalla kotitalouksille, kolmannelle sektorille ja elinkeinoelämälle edellytyksiä oman ja yhteisen hyvinvoinnin edistämiseen (Opetusministeriö 2008, 34). Kunnilla on keskeinen rooli liikunnan edistämässä, sillä liikuntalaki asettaa vastuun yleisten edellytysten luonnista valtiolle ja kunnille. Laki velvoittaa kunnat luomaan edellytyksiä liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, järjestämällä erityisryhmien liikuntaa sekä tarjoamalla liikuntapaikkoja. (Liikuntalaki 1054/1998.) Tavanomaisimmin kunta vaikuttaa toimintaedellytyksiin rakentamalla liikuntapaikkoja, mutta myös ohjaamalla niiden käyttöä maksu- ja käyttövuoropoliittikalla. Esimerkiksi kustannukset ovat merkittävä liikunnan este, ja siksi kunnan seuroille tarjoamat edulliset tai maksuttomat liikuntatilat ovat tärkeä tuki kuntalaisten liikuttamiseksi. (SLU 2013.)

Lainsäädännöllä määrätyt tehtävät rajoittavat kuntien laajaa itsehallintoa. Säädösten velvoittavuus kuitenkin vaihtelee, mikä saattaa johtaa siihen, että liikuntalakia ei koeta kunnissa tarpeeksi sitovaksi. Liikuntalailla asetetaan yleinen tehtävävelvoite, mutta liikuntapaikkojen tai -palvelujen laadusta ei säädetä tarkemmin. Tämä vapaus korostaa kunnan omaa strategista näkemystä liikunnan hyvinvointimerkityksestä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 7–8.) Vaikeina talouden aikoina kuntien panostukset kohdistuvat usein muihin kuin liikuntapalvelujen kehittämiseen (Opetusministeriö 2008, 35). Kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin kannalta, kunta tekee viisaasti, jos se edistää liikuntaa mahdollisuutena ja sijoituksena eikä vain pakottavana velvollisuutena (Vuori 2010). Kunnissa olisi syytä muistaa, että liikuntaan panostaminen kannattaa. Vaikka liikunnan terveysvaikutukset näkyvät viiveellä terveys- ja taloustilastoissa, on liikunnan

myönteiset vaikutukset todettu monissa tutkimuksissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 10.)

Kuntajohdon rooli on ensiarvoisen tärkeä, kun liikunnasta halutaan tehdä kunnan keskeinen strateginen valinta. Strategiset linjaukset ovat avainasemassa haluttaessa edistää kuntalaisten hyvinvointia liikunnan avulla. Strategiatasolla liikunta-asiat kilpailevat kuitenkin usein muiden hyvinvointipalveluiden kanssa. Erillisen liikuntalautakunnan puuttuessa liikunnan rooli jää valmistelussa ja päätöksenteossa sivuosaan ja kun tämä yhdistetään siihen, että kuntien strategisessa valmistelussa liikuntatoimen rooli on usein ohut, liikunnan näkökulman olisi tultava ilmi myös muiden toimialojen strategisista linjauksista. Liikuntatoimissa tapahtuvan kehittämistyön lisäksi liikunnan edistämistyössä tarvitaan sosiaali- ja terveystoimen, opetustoimen, nuorisotoimen, kulttuuri- ja kirjasto-toimen, liikenne- ja ympäristötoimen, teknisen toimen sekä kaavoituksen apua. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 8–10; Opetusministeriö 2008, 35.) Liikunnan edistäminen kuuluu kunnan kaikille toimialoille, samalla tavalla kuin kansallisessa edistämistyössä ovat mukana useat hallinnonalat.

Kunnilla on käytettävissään suuri potentiaali liikunnan edistämiseen. Liikunnan lisäämisen mahdollisuuksia on paljon enemmän verrattaessa muihin terveyttä edistäviin tekijöihin. Kunnalta löytyy mahdollisuudet antaa tarvittavaa tukea eri muodoissa tai edistää niiden saamista sekä välittömin ja välillisin keinoin. Liikunnan edistämässä kunnilta vaaditaan viisautta tehokkaiden, tasapuolisten ja taloudellisten keinojen valintaan ja käyttöön. Jos liikuntaa halutaan lisätä merkittävästi, on käytettävä ” liikunnan juuriin” vaikuttavia strategioita. Tällaisia ovat esimerkiksi liikunnan mahdollisuuksien lisääminen päivittäisissä toimintaympäristöissä. (Vuori 2010.) Ratkaisevaa on se, millainen näkemys kuntajohdolla on sekä ennalta ehkäisevän että kuntouttavan liikunnan kehittämiseen ja resursointiin. Tavoitteena tulisi olla kunta, jossa ihmiset liikkuvat terveytensä kannalta riittävästi ja jossa liikuntaa tarjoaa mahdollisuuden yhdessä tekemiseen ja yhteisöllisyyteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 8–10.)

Turun kaupungin toiminta tarjoaa esimerkin liikunnan pitkäjänteisestä ja tuloksellisesta edistämisestä, sillä kunnassa on kehitetty terveyttä edistävää liikuntaa vuodesta 1994 lähtien. Liikuntatoimen uudistus lähti liikkeelle Liike 2000 -projektista, jonka edetessä liikuntatoimen painopisteet muokattiin uuteen malliin. Projektin tarkoitus oli kehittää

terveysliikunnan edistämisen edellytyksiä ja toimintakäytäntöjä ja sen aikana muotoutuivat ne keskeiset hallinnolliset ja toiminnalliset uudistukset, joiden avulla on kehitetty kaupunkilaisten hyvinvointia edistäviä ja terveyttä tukevia liikuntapalveluita. Kymmenen vuoden aikana (1993–2004) terveytensä kannalta riittävästi liikkuvien turkulaisten osuus on kasvanut yli kymmenen prosenttiyksikköä. (Helander & Revonsuo 2006, 10, 42.)

Liike 2000 -projektin aikana kehitettiin useita erilaisia toimintamalleja ja palveluita. Esimerkiksi koulujen liikuntasaleja hyödynnetään nykyisin liikunnan edistämisessä erilaisin keinoin. Kaupungin eri lähiöissä sijaitsevat koulujen liikuntasalit muuttuvat perheliikuntapaikoiksi sunnuntaisin, jolloin salit varustetaan monipuolisilla liikuntaan houkuttelevilla välineillä, joiden parissa lapset ja vanhemmat voivat vapaasti puuhastella. Lasten liikunnan ihmemaa -nimellä kulkevan maksuttoman tapahtuman ansiosta koulujen saleihin on saatu useita satoja uusia käyttäjiä viikoittain. (Helander & Revonsuo 2006, 68, 74.) Liikunnan ihmemaiden lisäksi koulujen liikuntatiloissa tapahtuvaa liikuntaa on lisätty käyttövuoropolitiikkaan vaikuttamalla, sillä koulujen liikuntasalit ovat Turussa varattavissa myös yksittäisten perheiden käyttöön. Saleja käyttävät enimmäkseen urheiluseurat, mutta myös perheet voivat vuokrata salin liikuntakäyttöön. (Uitto 2013.)

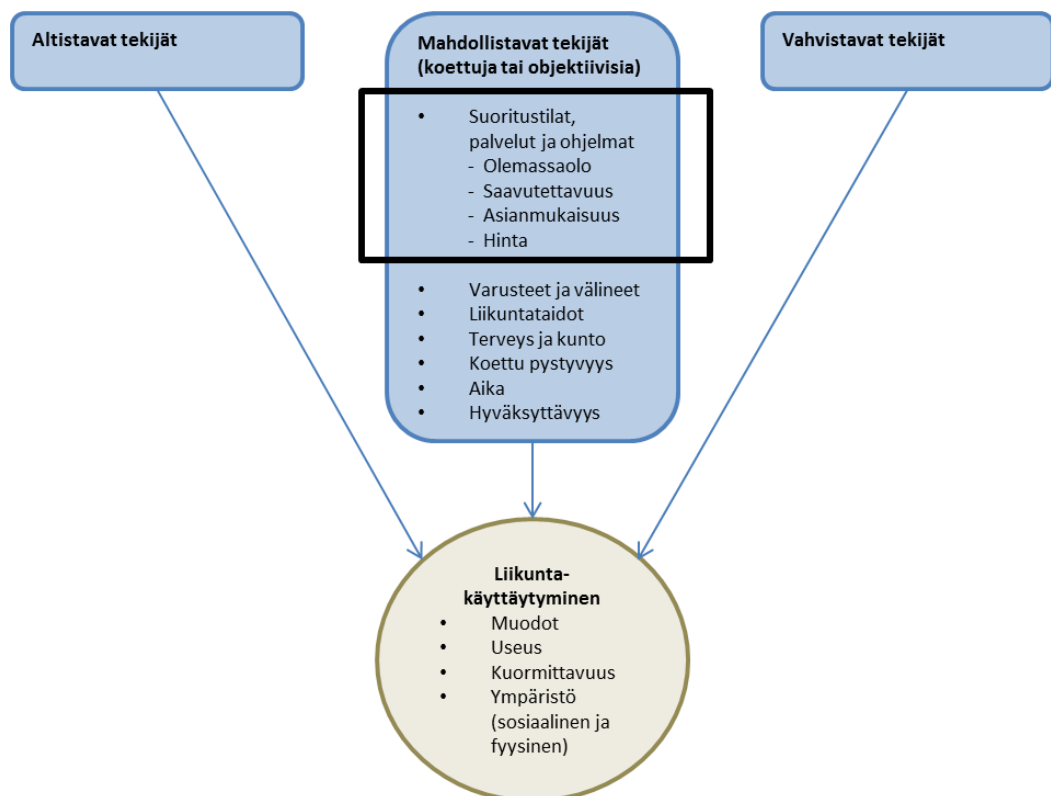
Valtioneuvoston liikunnan edistämisen periaatepäätöksessä kuntien vastuulle on yhtenä toimenpiteenä asetettu juuri koulujen moninaiskäytön tehostaminen. Periaatepäätös linjaa kunnat toimimaan siten, että koulujen toimimista palvelu- ja harrastetilana tulee parantaa ja liikuntatilojen käyttöastetta nostaa. Lisäksi periaatepäätös suuntaa maaseudulla sijaitsevia kuntia kehittämään kyläkouluja liikunta- ja kulttuurikeskuksiksi. Kyläkouluja lakkauttaessa tulisi vapautuvat tilat hyödyntää liikunta- ja kulttuuriharrastuksiin. (Opetusministeriö 2008, 74.)

3.4 Liikuntapaikat liikunnan mahdollistajina

Vuosikymmenten aikana Suomeen on luotu kattava rakennettujen liikuntapaikkojen verkosto, jonka lisäksi luonto tarjoaa kattavia liikuntamahdollisuuksia. Vuonna 2014 Suomessa oli yli 33 000 liikuntapaikkaa (LIPAS 9.9.2014). Fyysistä ympäristöä mitattaessa Suomi on maailman kärkimaita, sillä meillä löytyy yksi liikuntapaikka 170 ihmis-

tä kohti (Suomi ym. 2012, 20). Valtion ja kuntien liikunnan edellytyksistä huolehtiminen on painottunut liikunnan fyysisen ympäristön kehittämiseen, jolla on saatu aikaan merkittäviä tuloksia. Kattavat liikuntaolosuhteet ovat muun muassa lisänneet yksilöiden valinnan vapautta, kohentaneet koululiikunnan mahdollisuuksia, edesauttaneet naisten osallistumista aktiiviseen liikuntatoimintaan ja erityisesti parantaneet organisoidun liikunnan toimintaedellytyksiä. Erityisesti tuotetut perusliikuntapaikat kuten koulujen liikuntasalit ja uimahallit lukeutuvat käytetyn liikuntasuunnittelujärjestelmän positiivisiin vaikutuksiin. (Herva 1994, 306.)

Liikunnan olosuhteiden kehittäminen on siis yksi liikunnan edistämisen keinoista, sillä olosuhteet ohjaavat ihmisten liikuntavalintoja. Olosuhteiden roolia liikunnan edistämisen prosessissa voidaan tarkastella terveyden edistämisen kontekstissa laajalti käytetyn Greenin PRECEDE- mallin kautta (kuva 2). Greenin mallia voidaan kritisoida yhteiskunnallisten tekijöiden rajallisuudesta, mutta toisaalta se ottaa laajasti kantaa liikunta- paikkoihin ja niiden merkitykseen liikunnan edistämässä. Esimerkiksi Turun kaupunki on käyttänyt Greenin mallia viitekehyksenä liikunnan edistämisen ohjelmassaan (Helander & Revonsuo 2006, 47).

KUVA 2. Fyysiseen aktiivisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Perustuu Greenin PROCEDE-malliin (1980)

Edellä kuvattu malli on tiivistetty siten, että siinä keskitytään liikunnan mahdollistaviin tekijöihin. Liikunnan mahdollistavat tekijät voidaan jakaa kahteen luokkaan, joita ovat ympäristöön liittyvät mahdollisuudet ja henkilön omat edellytykset. Kyseiset tekijät ovat olemassa jo ennen käyttäytymisen toteutumista ja ne voivat vaikuttaa liikuntakäyttäytymiseen joko myönteisesti tai kielteisesti. (Vuori 2003, 102–103.) Seuraavaksi liikunnan mahdollistavia tekijöitä keskitytään kuvaamaan suoritustilojen eli liikuntapaikkojen näkökulmasta.

Greenin mallissa fyysiset ympäristöt mahdollistavat liikunnan harrastamisen yhdessä palvelujen kanssa. Liikuntapaikkojen näkökulmasta mahdollistaviin tekijöihin liittyy tilojen ja niissä tapahtuvien palvelujen olemassaolo, saavutettavuus, asianmukaisuus ja hinta. (Vuori 2003, 102–103.) Muun muassa palvelun hinta, etäisyys, saatavilla oleva kuljetus ja aukioloajat määrittävät sen, miten hyvin tai huonosti liikuntapaikka on saavutettavissa (Green, Kreuterm Deeds & Partridge 1980, 75). Mahdollistavat tekijät tekevät myönteisessä muodossa aiotun käyttäytymisen mahdolliseksi ja kielteisessä muodossa estävät tai rajoittavat sitä (Vuori 2003, 102–103). Esimerkiksi liikuntapaikan sijaitessa vain kävelymatkan päässä kotoa on liikkumaan lähteminen helpompaa kuin tilanteessa, jossa liikuntapaikka sijaitsi useiden kilometrien päässä. Vastaavasti aukioloaikojen ollessa kattavat, liikkujat löytävät helpommin itselleen sopivan ajankohdan harrastamiselle kuin aikojen ollessa rajoitetut. Toisaalta aukioloajat voivat tuottaa haasteita siinä mielessä, että tiettyjen ajankohtien osalta kysyntä saattaa ylittää tarjonnan ja vastaavasti joidenkin ajankohtien osalta tilanne voi olla päinvastainen.

Huolimatta Suomen asukaslukuun suhteutettuna tiheästä liikuntapaikkaverkostosta liikuntapaikkojen puute tai niiden vaikea saavutettavuus ovat usein esteenä suomalaisten liikunnan harrastamiselle (ks. esim. Suomi ym. 2012, 78). Yksi merkittävimmistä esteistä uusien liikuntaryhmien perustamiseksi on liikuntapaikkojen ja harjoitusvuorojen vähäisyys. Haasteena on järjestää erityisesti seuroille riittävästi tiloja uusien liikkujien mukaan ottamiseksi. (SLU 2013.) Helposti saavutettavissa olevien liikuntapaikkojen puute on suurin lapsilla, nuorilla, iäkkäillä ja erityisryhmiin kuuluvilla. Saavutettavuus nousee ajoittain ongelmaksi myös haja-asutusalueiden asukkaille pitkien välimatkojen vuoksi. Saavutettavuuden ongelma on kuitenkin hyvin tiedostettu ja sitä ollaan helpottamassa lähiliikuntamahdollisuuksia kehittämällä. Lähtökohtana on, että liikuntamah-

dollisuuksien tulisi olla käytettävissä lähellä päivittäistä toimintaympäristöä. (Vuori 2011a, 233.)

Muun muassa koulu ja koulun piha ovat keskeisimmät liikunnan edistämisen areenat lapsilla ja nuorilla. Liikuntaan mahdollisuuksia tarjoava lähiympäristö ennustaa runsaampaa liikunnanharrastusta, ja lasten ja nuorten liikuntaa voidaan edistää lisäämällä ja parantamalla fyysisen ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia. (Fogelholm 2011, 80–82.) Iäkkäillä liikunnan harrastamista voi sen sijaan rajoittaa liikuntapaikkojen huono käytettävyys, sillä liikuntapaikkojen aukioloajat voivat olla heille haastavat (Vuori 2011b, 100–101). Oulaisissa ikääntyneet toivoivat voivansa käyttää koulujen liikuntasaleja iltapäivisin niiden ollessa vapaita muilta käyttäjiltä. He uskoivat, että saamalla tällaisia tiloja käyttöönsä tulijoita olisi paljon. (Gretschel, Laine & Junttila-Vitikka 2013, 35.) Iäkkäiden ja sairaiden osalta myös talviolosuhteet voivat vaikeuttaa huomattavasti liikuntamahdollisuuksia. Heidän tarpeitaan vastaavien pienehköjen asuinaluekohtaisten sisäliikuntatilojen käyttöönottamista olisi lisättävä. (Vuori 2011a, 233.) Koulujen liikuntasalit ovat esimerkki helposti saavutettavissa olevista liikuntapaikoista, joista voisi löytyä käyttöaikoja monille erilaisille ryhmille kuten ikääntyneille.

Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus luovat pohjan liikunnan harrastamiselle ja sen aktiivisuudelle. Liikuntapaikkojen verkostoa on ylläpidettävä ja kehitettävä, mutta samalla on otettava kantaa liikunnallista elämäntapaa tukevaan yhdyskuntarakenteeseen. Kehitettäviä lähipalveluita ovat muun muassa kevyen liikenteen väylät ja erilaiset reitit sekä lähiliikuntapaikat kuten koulujen pihat ja salit. Liikkumaan lähtemisen kynnys madaltuu tuomalla palvelut ihmisten lähelle. Fyysisen ympäristön lisäksi myös niissä tapahtuva toiminta ja palvelut vaativat resursseja. (Savola ym. 2010, 20, 29.)

Liikuntaan käytettävissä olevat resurssit ovat kuitenkin rajalliset, sillä liikuntatoimi on kunnissa suhteellisen pieni hallintokunta, ja taloudellinen liikkumavara on heikko. Vuonna 2008 kunnat käyttivät liikuntapalvelujen tuottamiseen 1,6 % kuntien kaikista toimintamenoista (Opetusministeriö 2010, 13). Kuntien mahdolliset talousongelmat voivat johtaa liikuntatoimen ja sitä kautta liikuntapalvelut ja -paikat yhä haasteellisempaan tilanteeseen. Mikäli tuloja täytyy kerätä aikaisempaa enemmän, se merkitsee liikuntatoimille yleensä maksujen ja taksojen korotuksia, mikä voi johtaa harrastajamäärien supistumiseen. Toisaalta liikuntapaikkojen käyttöaikoja saatetaan ta-

loudellisen hyödyn toivossa lisätä, mikä voi taas johtaa harrastusmahdollisuuksien kasvuun. Muu kuin liikuntakäyttö saattaa kuitenkin lisääntyä liikuntapaikoilla, sillä siitä peritään suurimmat maksut ja vuokrat. (Puronaho ym. 2000, 349.)

Liikunnan ympäristöön liittyvien esteiden ja rajoitteiden vähentäminen vaatii runsaasti aikaa ja yhteiskunnan taloudellisia ja muita voimavaroja. Haasteena kuitenkin on, että ei ole olemassa riittävästi tutkittua tietoa siitä, miten ja missä määrin eri tekijät kuten esimerkiksi saavutettavuus ja viihtyisyys vaikuttavat liikuntapaikkojen käyttöön. Ei ole myöskään itsestään selvää, että muutokset ympäristötekijöissä vaikuttaisivat ainakaan välittömästi muutoksiin liikunnassa. (Vuori 2003, 96.) Fyysisen ympäristön vaikutusta liikunta-aktiivisuuteen on tutkittu kaiken kaikkiaan vasta hyvin vähän. Ståhlin (2003) tutkimuksen perusteella fyysinen ympäristö on yhteydessä liikunta-aktiivisuuteen. Fyysisen ympäristön merkittävyys ilmenee kuitenkin lähinnä yleisten edellytysten luonnissa kuten liikuntapaikkojen saatavuuden turvaamisessa, kun taas sosiaalisella ympäristöllä on suurempi merkitys tarkasteltaessa yksilön ulkopuolisten tekijöiden vaikutusta liikunta-aktiivisuuteen. (Ståhl 2003, 77–78.) Varmaa kuitenkin on, että liikuntaolosuhteilla on oma roolinsa liikunnallisen elämäntavan edistämässä. Liikuntapaikkojen ja -palveluiden suunnittelussa on kiinnitettävä huomiota edellä esiteltyihin tekijöihin kuten saavutettavuuteen, käytettävyyteen, hintaan ja kuntoon, jotta liikuntapaikat saataisiin parhaalla mahdollisella tavalla kaikkien ihmisten käyttöön. Luvussa viisi tarkastellaan näiden tekijöiden nykytilannetta suomalaisten koulujen liikuntasalien osalta.

4 ALUEELLINEN TASA-ARVO

Tässä luvussa tarkastellaan alueellista tasa-arvoa ja sen toteutumista Suomessa, sillä tutkimuksen tulosten tulkinnan kannalta on tärkeää perehtyä olemassa oleviin alueellisiin eroihin. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään alueellista tasa-arvoa yleisesti aluepolitiikan ja alueellista kehityksen näkökulmasta. Toisessa alaluvussa keskitytään alueelliseen eriytymiseen liikunnan alueella.

4.1 Aluepolitiikka ja alueellinen kehitys

Aluepolitiikka on tietoista talouspoliittista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan alueellisesti määrittyvien kohteiden taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Tällaisia alueellisesti määrittyviä kohteita ovat esimerkiksi paikkakunnat, seudut ja maakunnat. (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, 71.) Suomen kansallista aluepolitiikkaa ohjaa laki alueiden kehittämisestä, jonka tavoitteena on kehittää maan eri alueita tasapainoisesti. Vastuu alueiden kehittämisestä on valtiolla ja kunnilla. Alueiden kehittämisen tavoitteena on muun muassa vahvistaa alueiden kilpailukykyä, edistää taloudellista tasapainoa, vähentää alueiden välisiä ja sisäisiä kehittyneisyyseroja, edistää väestön hyvinvointia ja parantaa elinympäristön laatua. (Laki alueiden kehittämisestä 2009.) Lailla pyritään siis takamaan maan eri alueiden välinen tasa-arvo.

Suomen aluepolitiikan historiassa on ollut erilaisia vaiheita. 1900-luvun alussa Suomen itsenäistyminen toi haasteita alueelliselle kehittämiselle ja tällöin keskityttiin maaseudun asutuspolitiikkaan. Toisen maailmansodan jälkeen aluepolitiikan tavoitteena oli huolehti siitä, että Suomi pysyi olemassa ja kokonaan asuttuna tarjoten mahdollisuudet hyvinvointiin eri puolilla Suomea. Varsinainen aluepolitiikka voidaan katsoa alkaneen 1960-luvun ja 1970-lukujen taitteessa, kun laadittiin ensimmäinen aluepolitiikan laki, jonka tavoitteena oli löytää erityistä tukea tarvitsevat alueet. Vuodesta 1975 aluepolitiikan tavoitteena on ollut koko maan alueellinen kehittyminen. Kehityksen alueellinen tasapainottaminen on pysynyt aluepolitiikan tavoitteena nykypäivään asti. Alueiden tasapainoinen kehittäminen on kuitenkin vaikeaa, sillä Suomessa väestö keskittyy voimakkaasti sisäisen muuttoliikkeen seurauksena yhä harvemmillä alueilla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että maaseutukunnat menettävät väkeä ja suurten keskusten väkilu-

ku kasvaa. (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, 71–90, 102.) Tervon (2000) mukaan aluepolitiikan avulla tulisi kyetä vastaamaan juuri muuttoliikkeen kautta tapahtuvaan autioitumiseen ja kasvun keskittymiseen.

Muuttoliikkeen tuodessa muuttovoittoalueelle nuorta väestöä, se nostaa siellä luonnollista väestön kasvua. Muuttotappioalueilla syntyvyys vastaavasti pienenee ja väestö vähenee luonnollistakin tietä. Nopea väestön keskittyminen aiheuttaa ongelmia varsinkin silloin kun hyvin menestyviä alueita on vähän. Kasvukeskuksissa esiintyy palveluiden ylikuormitusta kun taas väestöä menettävillä alueilla käyttökelpoista perusrakennetta jää vajaakäytölle. Väestöä menettävillä alueilla alueen infrastruktuurin alikuormittuessa seurauksena voi olla asteittainen rapistuminen. (Talousneuvosto 2000, 2–3, 16, 133.)

Talouden kasvu ja rakennemuutokset muokkaavat erilaisten alueiden kehitystä merkittävästi. Taloudellisten voimavarojen kohdentuessa jatkuvasti uudelleen hyödykkeiden kysynnässä, kilpailuasemassa ja tuotantomenetelmissä tapahtuvien muutosten seurauksena, voimavarojen uudelleen kohdentuminen ilmenee myös työvoiman ja väestön muuttoliikkeenä. Alue-erot heijastavat alueiden erilaisia mahdollisuuksia, jotka koostuvat esimerkiksi sijainnista, luonnonvaroista ja alueelle kertyneistä tuotantopanoksista. Erilaiset mahdollisuudet muodostavat erilaisia edellytyksiä kehittymiselle. (Talousneuvosto 2000, 1, 18.)

Suomessa maantieteelliset tekijät poikkeavat monelta osin EU:n keskimääräisistä. Maan suuri pinta-ala ja vaihtelevat luonnonolosuhteet ovat vaikuttaneet myös alueelliseen kehitykseen. Esimerkiksi kylmä ilmasto tuo lisäkustannuksia yhteiskunnasta yksityisiin kansalaisiin ja joillain alueille luonnonolosuhteet vaikuttavat siten, ettei alkutuotannon harjoittamiselle ole mahdollisuuksia. Keskeisimmin aluerakenteeseen ja alueiden kehittymiseen vaikuttaa kuitenkin väestötiheys, joka suuressa osassa maata jää alhaiseksi. Suomi on kauttaaltaan asuttua, mutta keskittävien trendien seurauksena laajoja alueita uhkaa autioituminen. (Tervo 2000.) Huolimatta siitä, että Suomi on kansainvälisesti verrattuna harvaan asuttu maa ja kaupungistumisaste on EU-maiden alhaisimpia, väestön keskittyminen suurimpiin taajamiin on kiihtyvää (Talousneuvosto 2000, 2). Helsingin ollessa yksi suurimmista muuttovoittokunnista, Itä- ja Pohjois-Suomi kuuluvat väestöään nopeimmin menettäviin alueisiin. Helsingin seudun lisäksi

selviä muuttovoittoalueita ovat viime vuosina olleet Helsinki-Tampere-Vaasa -akseli ja Turku-Helsinki-Tampere -kolmio. (Kuntaliitto 2014.)

Tuotanto ja työvoima keskittyvät suurille kaupunkiseuduille lähinnä maan etelä- ja länsiosiin, minkä lisäksi lähes puolet väestöstä asuu kymmenellä suurimmalla kaupunkiseudulla. Tuotannon, väestön ja palveluiden keskittyessä myös hyvinvointi erilaistuu. Maa on jakautunut alhaisen elatussuhteen Etelä- ja Länsi-Suomeen sekä korkean elatussuhteen Itä- ja Pohjois-Suomeen. Julkisen vallan tavoitteena on taata yhtäläiset elinolot ja palvelut kaikille, mutta tästä huolimatta alueelliset erot ovat lisääntyneet ja aluerakenne on eriytynyt myös liikunnan osalta. (Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2011, 19; Talousneuvosto 2000, 117; Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2014, 54.)

4.2 Liikunnan eriytynyt aluerakenne

Liikuntapaikkojen ja -palveluiden sekä liikunnan harrastamisen alueelliset erot ovat olleet kiinnostuksen kohteena useissa tutkimuksissa, joissa alueellisuutta on tarkasteltu maan erilaisten alueiden kautta kuten entisten läänien, maakuntien ja erilaisten kuntaryhmien kautta. Liikunnan alueellisten tarkastelujen lähtökohtana voidaan pitää liikuntalaki. Liikuntalakiin on kirjattu tasa-arvoisuuden vaatimus, joka nähdään laajasti myös maan eri alueiden välisenä tasa-arvona (Liikuntalaki 1054/1998). Huolimatta liikuntapaikkojen määrällisestä kattavuudesta Suomessa, liikuntaympäristöjen laadussa ja saavutettavuudessa on alueellisia eroja. Hyvät liikuntaympäristömme eivät ole tasapuolisesti kaikkien kansalaisten tavoitettavissa. (ks. esim. Suomi ym. 2012, 125; Vuori & Miettinen 2000, 110.)

Suomi (2012) on seurannut tutkimuksessaan liikuntapaikkapalveluiden tasa-arvoista saatavuutta vuosien 1998–2009 välillä. Tutkimuksen mukaan alueellisuus luo eniten epätasa-arvoa liikuntapaikkojen käytölle. Pohjois- ja Itä-Suomessa asuvilla on huomattavasti heikommat mahdollisuudet liikuntapaikkojen laajan valikoiman käyttöön kuin Etelä-, Länsi-, Lounais- ja Keski-Suomessa asuvilla. Kuilu alueiden välillä on entisestään syventynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana. Suomen mukaan nykyinen liikuntapaikkarakentamisen valtionapujärjestelmä ei lisää liikunnallista tasa-arvoa, vaikka se on liikuntalain keskeisin poliittinen sisältö. Alueiden eriytyminen tulee esiin erityisesti liikuntapaikkainfrastruktuurin tuottamisessa, sillä heikoimmassa asemassa olevat

alueet eivät pysty tuottamaan liikuntapaikkoja siinä määrin missä muut alueet, sillä niitä ei löydy omarahoiteosuutta liikuntapaikkoihin. Nykyjärjestelmä tuottaa liikuntapaikkoja niille alueille, joilla niitä jo entuudestaan on. Suomi toteaaakin, että kansallinen ja alueellinen liikuntahallinto ei nykyisessä muodossaan pysty tuottamaan tasa-arvoistavaa liikuntarakentamispolitiikkaa. (Suomi ym. 2012, 125.)

Erot alueiden välillä näkyvät heijastuvan esimerkiksi yleiseen liikuntatyytyväisyyteen. Lapissa miesten tyytyväisyys on vuosien 1998 ja 2009 välillä laskenut 80 %:sta 61 %:iin. Muutokset taustalla voidaan katsoa olevan työllisyystilanteen heikkeneminen, harrastusmahdollisuuksien kapeneminen sekä ikärakenteen ja väestömäärän muuttuminen. Etelä-Suomessa muutos on ollut kymmenesosa Lapin vastaavasta. Tyytymättömyyden kasvu on hyvä mittari osoittamaan alueellisen eriarvoisuuden kasvua eteläisen ja pohjoisen Suomen välillä. Myös liikunnan harrastamisen esteissä näkyvät alueelliset erot. Välimatka liikuntapaikalle on Itä-Suomessa kasvanut liikunnan esteenä, mikä on aiheutunut suurella määrällä kylien liikuntapaikkojen vähentymisenä etenkin kyläkoulujen lakkautuksien yhteydessä koulujen salien häviämisenä. Tarkasteltaessa liikkumisen esteitä näyttää kaiken kaikkiaan siltä, että Lapissa, Itä-Suomessa ja Oulussa muutokset ovat vuosien 1998–2009 välillä olleet suuremmat kuin muualla Suomessa. Tämä osoittaa liikuntaelämän kokonaisuuden olevan pysyvämpää väestötiheillä alueilla ja vastaavasti muutosherkempää alueilla, joissa väestörakenne ja -määrä ovat muuttoksessa. (Suomi ym. 2012, 62, 79.) Muuttoliikkeellä on suuri vaikutus liikunnan eriytymiseen. Maaseudulta kaupunkeihin suuntautunut muutto on merkinnyt kansalaistoimintojen kuihtumista muuttotappiolle jäävissä kunnissa. Maaseudulla monet järjestötalot, tanssilavat ja koulut ovat jääneet vähenevän väestön johdosta kylmilleen. (Ilmanen & Itkonen 2000, 31.) Vastaavasti muuttovoittokunnissa liikuntapaikat ja -palvelut ovat entistä kovemmalla käytöllä.

Myös asuinpaikan koolla on vaikutusta liikuntapaikkojen ja -palvelujen laatuun. Mitä pienempi kunnan asukasmäärä on sitä vähemmän palvelut vastaavat ihmisten odotuksia. Myös liikuntapaikkojen kattavuutta tarkastellessa näyttää siltä, että asukasluvultaan pienemmissä kunnissa puutteita on enemmän. Uimahalli on keskeisin pieniltä paikkakunnilta puuttuva liikuntapaikka. Paikkakunnan suuri koko ei kuitenkaan aina ole vain hyödyksi, sillä niissä käytetään keskimäärin enemmän aikaa matkoihin liikuntapaikoille. (Suomi 2000, 62, 93, 117.)

Ilmasen ja Itkosen (2000) mukaan liikunnan alueellinen eriytyminen on johtanut poikkeaviin toimintaympäristöihin eri puolilla Suomea. Karkean jaottelun mukaan Suomi voidaan jakaa kolmenlaiseen liikuntakulttuurin toiminta-alueeseen: Syrjä-Suomeen, Väli-Suomeen ja Ruuhka-Suomeen. Syrjä-Suomen alueella organisoitua urheilua ei välttämättä järjestä mikään taho tai se on mahdollisen kyläkoulun tai vielä toiminnassa olevan urheiluseuran kontolla. Väli-Suomi koostuu sen sijaan pienistä ja keskisuurista kaupungeista, joissa liikunnan järjestämisestä vastaavat useat liikunta- ja urheiluseurat mutta myös julkishallinto ja liikuntayritykset. Suurimmista kaupungeista ja pääkaupunkiseudusta koostuvassa Ruuhka-Suomessa liikunta on siirtynyt puolestaan markkinoiden hoidettavaksi. Kyseisellä alueella ollaan kulkemassa kohti maksullisia palveluita tarjoavien liikeyritysmäisesti toimivien urheiluseurojen suuntaan. Liikunnan eriytynyt aluerakenne on merkinnyt sekä seurojen toimintaympäristöjen muutoksia että liikuntamahdollisuuksien kirjavoitumista. (Ilmanen & Itkonen 2000, 32.)

Liikuntapalvelujen epätasa-arvo lisääntyi erityisesti valtionosuusuudistuksen seurauksena 1990-luvulla. Monissa kunnissa liikuntamenoissa säästetään liikunnan terveyttä edistävästä vaikutuksesta huolimatta. Kuntien väliset erot liikuntatoimeen sijoittamisessa ovat suuria ja myös eri alueiden sisäiset erot voivat olla mittavia. Monissa kunnissa säästötoimet ovat leikanneet liikuntatoimen resursseja. (Suomi 2000, 14–15.) Tarkasteltaessa kuntien liikuntatoimien taloutta kaupunkimaisuutta kuvaavien kuntaryhmien kautta näyttää siltä, että mitä kaupunkimaisemmasta kunnasta on kyse, sitä suuremmat ovat liikunnan edistämisen nettokustannukset asukasta kohti. 2000-luvulla kaupunkimaisten kuntien nettokustannukset asukasta kohti ovat olleet keskimäärin 104 euroa, kun taajaan asutuista kunnissa vastaava lukema on ollut 78 ja maaseutumaisissa kunnissa 66. Asukasmäärän mukaan mitatut nettokustannukset ovat keskimäärin suuremmat asukasluvultaan suurissa kunnissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 24–26.) Väkirikkailla kunnilla on enemmän resursseja sijoittaa kunnallisiin liikuntapalveluihin kuin alhaisten kantokykyluokkien kunnilla, joissa valtion tuki on ehdoton edellytys palvelujen järjestämiselle (Suomi 2000, 15).

Talouden erot näkyvät alueellisesti myös siten, että Pohjois- ja Itä-Suomessa käytetään keskimäärin vähemmän rahaa liikuntapaikoilla verrattaessa muihin alueisiin. Eteläisessä Suomessa miehet pitivät puolestaan liikuntapaikkojen käyttömaksuja kalliimpina

verrattaessa pohjoiseen Suomeen. (Suomi ym. 2012, 113, 115.) Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että liikunnan alueellinen eriytyminen näkyy myös talouden luvuissa mitattuna. Kaupunkimaisissa ja väkiluvultaan suurissa kunnissa liikuntaan pystytään laittamaan enemmän rahaa kuin pienemmissä kunnissa, mutta suurissa kunnissa liikunnan harrastaminen on kuitenkin kalliimpaa.

Vaikka Suomen liikuntapaikkaverkosto on maailman parhaimpia tiheydeltään, asutuksen keskittyessä olemme vaarassa pudota tältä palkintopallilta (Pyykkönen 2013, 31). Tutkimusten perusteella näyttää siltä, että väestö on liikuntapaikkojen ja -palvelujen suhteen alueellisesti epätasa-arvoisessa asemassa Suomessa. Eriytyminen näkyy erityisesti eteläisen ja pohjoisen Suomen välillä. Liikuntalakiin kirjatun alueellisen tasavertaisuuden vaatimuksen toteutuminen on siis kyseenalaistettava, ja tulevaisuudessa sen toteutumisesta tulisi huolehti entistä painokkaammin.

5 KOULUJEN LIIKUNTASALIT TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Huolimatta siitä, että koulujen liikuntasalit ovat palvelleet lukuisia liikuntaa harrastavia suomalaisia jo vuosikymmenten ajan, niiden käytöstä ei ole juurikaan saatavilla kattavaa tutkimustietoa. Aiempia selvityksiä on tuottanut Suomen kuntaliitto, joka on 1990-luvun lopulla julkaissut kaksi valtakunnallista sisäliikuntapaikkoihin ja koulujen liikuntasaleihin liittyvää selvitystä (ks. Borodulin 1997; Koski & Varis 1997). Borodulin vuonna (1997) toteuttamassa tutkimuksessa tarkasteltiin koulujen sisäliikuntatilojen käyttöä, taksapolitiikkaa ja tilojen käytön tehostamiseen liittyviä kysymyksiä, mutta se ei juuri valota tämän tutkimuksen kannalta keskeistä kysymystä käyttöasteesta. Samalta vuodelta on toinen Kuntaliiton tutkimus, jossa Koski ja Varis (1997) ovat selvittäneet suomalaisten liikuntaseurojen sisäliikuntatilojen käyttöä ja niihin liittyviä ongelmia. Uudempaa tutkimusta edustaa VTT:n (2012) selvitys, jossa on tarkasteltu koulujen liikuntasalien kysyntää ja tarjontaa varausasteiden ja kävijämäärien kautta sekä Valo ry:n (Ruokonen ym. 2013) toteuttama valtakunnallinen selvitys koulujen liikuntasalien käytöstä, minkä aineistoa hyödynnetään myös tässä pro gradu -tutkielmassa.

Tutkimusten tulosten tulkinnan kannalta on tärkeää tuntea jo olemassa oleva tutkimustieto. Tämän luvun tarkoituksena on valottaa niitä asioita, joita koulujen liikuntasaleista ja niiden käytöstä jo nykyisellään tiedetään. Edellä esitettyjen selvitysten lisäksi koulujen liikuntasaleihin liittyvää tietoa on kerätty ja yhdistelty monesta eri lähteestä. Useissa teoksissa on puhuttu yleisesti liikuntasaleista tai sisäliikuntapaikoista, mutta koska suurin osa saleista sijaitsee koulujen yhteydessä, olen hyödyntänyt tässä tutkimuksessa myös tällaisia lähteitä.

Tässä luvussa koulujen liikuntasaleja tarkastellaan ensisijaisesti harrastekäytön eli kouluajan ulkopuolisen käytön näkökulmasta. Tarkastelu aloitetaan perehtymällä lyhyesti salien käytön historiaan, josta jatketaan koulujen liikuntasalien määrään ja saavutettavuuteen. Seuraavaksi tarkastellaan salien suosiota suomalaisten keskuudessa, minkä jälkeen perehdytään käytön hinnoitteluun ja salien kuntoon. Viimeisenä esitellään koulujen liikuntasalien tehokkaaseen käyttöön liittyviä näkökulmia.

5.1 Koulujen liikuntasalien käytön historia

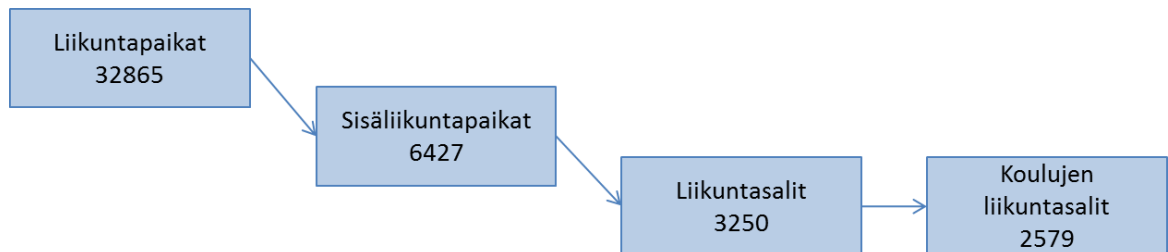
Juhla- ja voimistelusaleja löytyi jo 1800-luvulla rakennetuista koulusta. Liikuntasalien rakentamista koulujen yhteyteen vauhditti tuolloin lähinnä koululiikunnan tavoitteet. 1880-luvun lopulla valtio uusi oppikoulujen tilaohjelmia, mutta vaikka juhla- ja rukous-salista luovuttiin, voimistelusali sai jäädä. (Pyykkönen 2013, 24.) Vuonna 1930 tehdyn liikuntapaikkakartoituksen mukaan erilaiset voimistelutilat muodostivat suurimman ryhmän kunnissa tarjolla olevista liikuntapaikoista. Valtaosa näistä oli yksityisten omistavia, sillä vaikka koulujen saleja oli lukuisia, vain harvat niistä olivat liikuntakäytössä kouluajan ulkopuolella. 1930-luvulla vain teollistuneimpien ja kaupungistuneimpien läänien alueella liikuntaseurojen sallittiin käyttää harjoitteluunsa koulujen liikuntasaleja. Kysynnän puute oli päällimmäinen syy tarjonnan vähäisyyteen, sillä oli tavallista, että mikään taho ei ollut edes pyytänyt saada liikuntatiloja omiin harjoituksiinsa. Toisaalta pelättiin iltakäytön moraalisia vaaroja, sillä sen valvonnasta ja laadusta ei ollut takeita. Salien kunto ja varustus oli lisäksi usein keho. (Ilmanen 1996, 59–60.)

Liikunta- ja urheilujärjestöille koulujen iltakäyttö tuli laajasti mahdolliseksi vasta 1960-luvulla (Pyykkönen 2013, 24). 1970-luvulla rakennettujen liikuntapaikkojen määrä kasvoi, kun kaupunkeihin ja suuriin maaseutukuntiin rakennettiin muun muassa sisäliikuntatiloja. Liikuntasaleja valmistui etenkin kouluihin. Koulujen yhteyteen rakennettujen salien tuli soveltua sarjapeleihin, sillä kilpaurheilun tarpeet ohjasivat rakentamista. Lajiliitot osallistuivat vahvasti salien suunnitteluun ja rakentamisen ansiosta sarjatoiminta laajeni huomattavasti. (Kokkonen 2013, 34, 69.)

Huolimatta koulujen avaamisesta iltakäytölle esimerkiksi Tampereelle vallitsi 1970-luvulle tultaessa tilanne, jossa urheiluseurojen oli vaikea saada koulujen liikuntasaleja käyttöönsä. Ratkaisuksi rakennettiin erillisiä sisäliikuntatiloja, joita voitiin käyttää yhdessä koulujen ja urheiluseurojen kesken. Tuolloin liikuntatilojen rakentamiseen saatu valtioapu oli suurempi kuin vastaava koulujen liikuntasaleihin. (Ilmanen 1996, 167–168.) Koulujen liikuntasalien saanti ulkopuolisten käyttöön helpottui lopullisesti vasta 1980-luvulla (Autio 1997, 251).

5.2 Koulujen liikuntasalien määrä ja saavutettavuus

Koulujen liikuntasalit luovat lujan perustan suomalaiselle liikuntainfrastruktuurille. Salit ovat yleisiä ja niiden merkitys on suuri sekä alueellisesti että kansallisesti. (Suomi ym. 2012, 94). Valtakunnallisen liikunnan paikkatietojärjestelmän (LIPAS) mukaan Suomessa oli vuoden 2014 helmikuussa yhteensä 32 865 erilaista liikuntapaikkaa. Näistä sisäliikuntatiloja oli 6427 eli noin 20 %. Järjestelmässä sisäliikuntatilat on jaettu edelleen liikuntasaleihin, kuntokeskuksiin, liikuntahalleihin, lajikohtaisiin sisäliikuntapaikkoihin, kamppailulajien saleihin, jäähalleihin ja keilahalleihin. Liikuntasaleja on 3250 ja ne ovat yleisin sisäliikuntapaikka Suomessa. Suurin osa liikuntasaleista sijaitsee koulujen yhteydessä, sillä lähes 2600 liikuntasaleista on koulujen saleja (kuva 3). Liikuntapaikkatietojärjestelmän vanhassa versiossa (2012) kaikki liikuntasalit oli jaettu lisäksi lattiapinta-alan perusteella alle 300 neliömetrin, 300–500 neliömetrin ja yli 500 neliömetrin suuruisiin liikuntasaleihin. Liikuntasaleista lähes 70 % oli pieniä, noin 20 % keskikokoisia ja vajaa 10 % suuria. Tämän perusteella suurin osa koulujen liikuntasaleista on kooltaan pieniä, alle 300 neliömetrin suuruisia.

KUVA 3. Liikuntapaikkojen määrät Suomessa (LIPAS 11.2.2014)

Vaikka liikuntasaleja on lukumäärällisesti paljon, niiden määrä ei aina vastaa kysyntää. Aluehallintovirastojen suorittaman peruspalvelujen arvioinnin mukaan noin kolmasosassa kuntia liikuntasalien määrä ei ole riittävä suhteessa kysyntään. Kaikista liikuntapaikoista käyttövuorojen kysyntä oli suurinta juuri liikuntasaleissa. (Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2013, 128–129.) Myös Borodulinin (1997) valtakunnallisessa selvityksessä 46 % kuntien liikuntatoimista oli sitä mieltä, että koulujen liikuntasaleja on liian vähän suhteessa kysyntään. Kuntakoko oli tämän kysymyksen kohdalla määräävä tekijä. Asukasmäärältään pienissä kunnissa

määrä näytti olevan sopiva, kun taas isoissa kunnissa saleja oli liian vähän. (Borodulin 1997, 56.) Salien määrän vähäisyys on todettu myös paikallistason selvityksissä. Jyväskylän seudulla urheiluseurat arvioivat kunnan liikuntatoimintaa ja 36 % vastaajista oli sitä mieltä, että harjoitus- ja kilpailutilojen tarjontaa ei ole hoidettu hyvin. Erityisesti joukkuepelien suorituspaikkoja toivottiin lisää. (Huovinen & Karimäki 2010, 31–32.) Vastaavasti Kajaanissa sisäliikuntapaikkaselvitykseen (2010) vastanneista urheiluseuratoimijoista noin puolet oli sitä mieltä, että nykyiset sisäliikuntavuorot eivät riitä. Huomattavaa on, että Kajaanissa tilannetta on vaikeuttanut usean koulun salin poistuminen urheiluseurojen käytöstä. (Korvala 2010, 9.)

Liikuntasalien suuri määrä ei siis takaa sitä, että liikuntapaikka olisi helposti saavutettavissa. Erityisesti sisäliikuntatilojen osalta saavutettavuuteen vaikuttaa mahdollisuus saada käyttövuoroja kyseiseen tilaan (Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2013, 121). Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2011 -asiakirjan mukaan liikuntapaikkojen saavutettavuudella tarkoitetaan kuitenkin sitä, että liikuntapaikka soveltuu erilaisten käyttäjäryhmien tarpeeseen, liikuntapaikka vastaa toiminnallisilta ominaisuuksiltaan tarkoitustaan ja liikuntapaikka on fyysisesti helposti saavutettavissa. (Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2011, 24.) Seuraavassa saavutettavuutta tarkastellaan erityisesti fyysisen sijainnin näkökulmasta.

Helposti saavutettavissa olevien liikuntapaikkojen puute ilmoitetaan liikunnan harrastusta rajoittavaksi tekijäksi kohtalaisen usein (Vuori 2003, 45). FINRISKI -tutkimuksessa ilmeni, että suomalaisten aikuisten tärkeimmäksi syyksi liian vähäiseen liikuntaan katsottiin ajan puute ja vasta viidenneksi merkittävimpänä syynä nähtiin liikuntapaikan kaukainen sijainti. (Borodulin 2006.) Kuitenkin esimerkiksi Jyväskylän seudun asukkaille tehdyssä tutkimuksessa liikuntapaikan sijainti nousi liikunnan harrastamista eniten vaikeuttavaksi tekijäksi (Huovinen & Karimäki 2010, 25). Suomen (2012) mukaan lähiliikuntapaikkaverkoston luomiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota, sillä keskeisin lasten liikuntaa vaikeuttava tekijä on juuri välimatka liikuntapaikalle. Ongelma on selvästi suurempi lapsilla kuin aikuisilla, jotka luonnollisesti pystyvät kulkemaan omin avuin kauempanakin sijaitsevalla liikuntapaikalle. (Suomi ym. 2012, 120.)

Vuonna 2001 toteutetussa Liikunnan seuranta -tutkimuksessa todettiin, että etäisyys esimerkiksi voimistelusalille ei yleensä korreloi kouluajan ulkopuoliseen liikuntaharrastukseen, mutta yhteys urheiluseuraharrastamiseen on nähtävissä. Urheiluseuroissa säännöllisesti liikuntaa harrastaneiden etäisyys voimistelusalille oli noin puolet liikuntaa harrastamattomien etäisyyksistä. Ei voida kuitenkaan sanoa, johtuuko harrastamattomuus ainoastaan suuremmasta etäisyydestä vai onko taustalla muita liikunnan harrastamista jarruttavia tekijöitä. (Laakso, Nupponen, Koivusilta, Rimpelä & Telama 2006.)

Suomi on tutkimuksissaan (2000 ja 2012) selvittänyt erilaisten liikuntapaikkojen saavutettavuutta fyysisen sijainnin näkökulmasta. Vuonna 2000 julkaistusta tutkimuksesta selviää, että koulun liikuntasali sijaitsee keskimääriin 4,3 kilometrin päästä kotoa (Suomi 2000, 85). Uudemmassa tutkimuksessaan (2012) Suomi tarkastelee koulujen liikuntasalien määrän suhteellista peittävyttä 10 km säteellä asuinpaikasta liikunnan ELY-alueittain. Etelä- ja Lounais-Suomen alueilla peittävyys on 100 % ja Länsi-, Sisä- ja Itä-Suomen osalta päästään lähes samoihin lukemiin peittoprosentin ollessa 98–99 %. Pohjoisen Suomen osalta tilanne on heikompi, sillä Pohjois-Pohjanmaan liikunnan ELY-alueelle peittoprosentti on enää 88 % ja Lapissa alle 50 %:n. Alhaisten lukemien voidaan katsoa olevan selvästi yhteydessä maaseudun kyläkoulujen lakkauttamiseen. Lakkautetun koulun mahdolliset liikuntatilat ovat usein pois myös urheilu- ja liikunta-seurojen iltakäytöstä. (Suomi ym. 2012, 94.)

Viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana lähes 63 % Suomen pienistä kyläkouluista on lakkautettu. Maaseudulla koulun lakkauttaminen voi olla kuolinisku koko yhteisölle, sillä pienet koulut ja myös niiden liikuntatilat ovat usein kyliensä keskuksia, joissa järjestetään erilaisia tapahtumia ja pidetään yllä sosiaalisia siteitä. (Autti & Hyry-Beihammer 2010.) Lähikoulujen lakkauttaminen johtaa monien muiden ongelmien lisäksi tärkeän liikuntapaikan saavutettavuuden heikkenemiseen, mikä on erityisen merkittävää pienillä paikkakunnilla, joissa koulun sali voi olla ainoa sisäliikuntaan sopiva tila. Pyykkösen (2013, 31) mukaan liikuntatilat tulisi nähdä osana paikkakuntien kulttuuriperintöä, mikä puoltaisi myös niiden säilyttämistä ja olisi keino ylläpitää asutusta, paikallista toimintaa ja alueidentiteettiä.

Suomen (2012) tutkimuksessa selvitettiin koulujen liikuntasalin suhteellisen peittävyys- den lisäksi sisäsali- en lukumäärää 10 000 asukasta kohden liikunnan ELY-alueittain. Si- säsali- en lukumäärissä eri alueiden välillä oli suhteellisen pienet poikkeamat muihin liikuntapaikkoihin verrattuna. Pieni hajonta kertoo siitä, että Suomessa on varauduttu suhteellisen pitkään ja kylmään ajanjaksoon, jolloin tarvitaan sisätiloja lajin harjoitta- miseksi. Eri alueiden välillä poikkeamat vaihtelivat alle 10 sisäsalista vähän yli 14 sa- liin 10 000 asukasta kohti. Lapissa lukema oli suurin ja Etelä-Suomessa pienin (Suomi ym. 2012, 84–85.) On siis huomattava, että vaikka edellä läpikäyty peittoprosentti oli Lapissa matala, lukumäärällisesti tiloja on eniten suhteessa asukasmäärään. Tämä joh- tuu luonnollisesti Lapin pienestä asukastiheydestä, joka kuitenkin heijastuu pitkänä vä- limatkoina liikuntapaikoille.

Liikuntapaikan saavutettavuuteen liittyy keskeisesti myös sen esteettömyys. Aluehallin- tovirastojen suorittaman peruspalvelujen arvioinnin mukaan liikuntasali- en esteettö- myyden huomioimisessa on vielä paljon parannettavaa. Yli puolet Suomen kuntien liikuntatoimien viranhaltijoista oli sitä mieltä, että vain osa kunnan liikuntasaleista oli esteettömiä. (Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2013, 130.) Koulurakennuksen käyttäjistä liikkumisesteisiä voivat olla oppilaiden ja koulun henki- lökunnan lisäksi myös liikuntatoimintaan osallistuvat koulun iltaikäyttäjät. Työterveys- laitoksen tutkimuksen mukaan koulurakennuksessa pääsi parhaiten pyörätuolilla ruokalaan ja liikuntasaliin. (Nevala 2006.)

5.3 Koulujen liikuntasali- en suosio

Suomen (2012) tutkimuksen mukaan koulun liikuntasali on yksi suosituimmista suoma- laisten käyttämistä sisäliikuntapaikoista. Vuonna 2009 13 % naisista ja 7 % miehistä käytti koulun salia liikkumiseen. Sali- en suosio liikuntapaikkana on kuitenkin vähenty- nyt vuosien 1998 ja 2009 välillä, mihin yksi keskeisimmistä syistä on saavutettavuus, joka on heikentynyt erityisesti maaseudulla, mutta myös kaupungeissa pienten koulujen lakkauttamisen johdosta. Alle 18-vuotiaiden tyttöjen ja poikien keskuudessa liikuntasali on edelleen suosituin liikuntapaikka, vaikka se on menettänyt suosiotaan tarkastelu- vuosien välillä myös lasten ja nuorten keskuudessa. 36 % tytöistä ja 28 % pojista käytti salia säännöllisesti viikoittain, kun huomioidaan sekä koululiikunta että vapaa-ajan lii-

kunta. Pimeän ja kylmän talven johdosta liikuntasali on yksi tärkeimmistä lasten ja nuorten liikuntapaikoista Suomessa. (Suomi ym. 2012, 71, 121–122.)

Myös kansallisen liikuntagallupin tulokset tukevat edellä esitetyn tutkimusten tuloksia liikuntasalin merkittävyydestä. Kansallinen liikuntagallup toteutettiin viimeksi vuosina 2009–2010, mutta kyseisestä selvityksestä on jätetty pois eniten käytetyt liikuntapaikat. Aiemman kansallisen liikuntatutkimuksen (2005–2006) mukaan palloilu- ja voimistelusalit ovat lasten ja nuorten suosituimpia liikuntapaikkoja heti rakennettujen ulkoliikuntapaikkojen ja pihan jälkeen. Ne ovat kuitenkin menettäneet suosiotaan jonkun verran edellisestä mittauskerrasta (2001–2002). Suosio tyttöjen ja poikien välillä eroaa siten, että pojat käyttävät tyttöjä useammin palloilusalialia ja tytöt puolestaan voimistelusalialia poikia enemmän. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a, 46–47.) Huomattavaa on, että koulun liikuntasali toimii usein sekä palloilijoiden että voimistelijoiden liikuntapaikkana.

Suomalaisten aikuisten joukossa palloilusalien ja -hallien sekä voimistelusalien kysyntä on lisääntynyt, mutta niiden suosio on kaukana kevyen liikenteen väylien ja ulkoreittien suosiosta. Nuoret ikäluokat käyttävät vanhempia ikäluokkia useammin palloilu- ja voimistelusalialia. Palloilusalialia on lisäksi puolet useammin kilpaurheilijoiden kuin kuntourheilijoiden suosituin liikuntapaikka. Voimistelusalialia puolestaan toimii tärkeimpänä liikuntapaikkana tasapuolisesti sekä kilpaurheilijoiden että kuntoliikkujien kesken. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b, 22–23.)

Liikuntasalit näyttävät tärkeinä liikuntapaikkoina myös paikallistasolla. Esimerkiksi Jyväskylän seudulla liikuntasalit olivat toiseksi tärkein sisäliikuntatila heti uimahallin jälkeen. Lähes 70 % jyväskyläläisistä piti liikuntasalia vähintään melko tärkeänä oman tai perheen kannalta. Jyväskylän seudun liikuntasuunnitelmassa on huomioitu sisäliikunnan tarpeiden kasvu seuraavien vuosien aikana, sillä esimerkiksi palloilulajeista erityisesti salibandyn kasvulle ei näytä olevan rajaa. (Karimäki & Huovinen 2010, 25, 44.) Huomattava osa salibandyjunioreiden harjoituksista tapahtuu juuri koulujen liikuntasaleissa, joten niiden käyttö saattaa kasvaa entisestään tulevaisuudessa.

5.4 Koulujen liikuntasalien käyttömaksut

FINRISKI -tutkimuksessa ilmeni, että liikuntapaikkojen suuret käyttömaksut olivat vasta kuudenneksi tärkein syy suomalaisten aikuisten liian vähäiseen liikuntaan (Borodulin 2006). Suomi (2000) on saanut tutkimuksessaan samansuuntaisia tuloksia. Vain 4 %:lle suomalaisesta aikuisväestöstä raha oli tärkein liikunnan harrastamista vaikeuttava tekijä ajan puutteen ollessa merkittävin syy 22 %:lla. Rahan puute oli keskimääräistä merkittävämpi liikunnan harrastamista rajoittava syy 20–29 vuoden iässä, jolloin 10 % vastaajista merkitsi sen tärkeimmäksi tekijäksi. (Suomi 2000, 101–105.) Kymmenessä vuodessa rahan merkitys liikuntaa vaikeuttavana syynä on pysynyt lähes samana. Havaittavissa on lähinnä hinnan merkityksen heikkenemistä, sillä esimerkiksi Lapissa kalteuden merkitys harrastamista rajoittavana tekijänä on pienentynyt 10 %:sta 4 %:iin. Lapsilla ja nuorilla kehitys on ollut samankaltaista, lukuun ottamatta liikunnan eteläisiä ELY-alueita, joissa raha on muodostunut kasvavaksi esteeksi. (Suomi ym. 2012, 78–79, 120–121.)

Huolimatta siitä, että hinnan merkitys harrastuksen valinnassa näyttää olevan kohtalaisen pieni, Saarisen, Kulmalan ja Ståhlin (2011) mukaan yksi olennaisimmista liikunnan edistämisen voimavaroista on maksuttomat tai tuetut harrastusvuorot. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2010 toteuttaman tutkimuksen mukaan koulujen liikuntasalit olivat liikunta- ja urheiluseurojen käytettävissä maksutta tai vain nimellistä maksua vastaan lasten ja nuorten harjoitusvuoroille 84 %:ssa kuntia. Vastaava prosenttiluku aikuisten osalta oli 67. Koulujen sisäliikuntatilat näyttäytyivät muita sisäliikuntatiloja halvempina, mutta kalliimpina kuin urheilu- ja pallokentät. (Saaristo, Kulmala & Ståhl 2011, 34, 46.) Suomen (2000, 161) yli kymmenvuoden takaisessa tutkimuksessa koulujen liikuntasalien käyttö osoittautui 72 %:ssa kuntia maksuttomaksi urheiluseurojen lapsiryhmille ja 62 %:ssa aikuisille. Tutkimusten vertailun perusteella koulujen liikuntasalien käyttömaksut ovat viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana pienentyneet entisestään.

Mikkelissä nuoret kokivat liikuntasalien hinnoittelun ongelmaksi sen, että urheiluseurat ja muut yhdistykset saavat saleja käyttöönsä edullisemmin kuin muut. Vuorot voivat olla muille jopa neljä kertaa kalliimpia kuin yhdistyksille. Myös ikäihmiset toivoivat salien käytön maksuttomuutta. (Gretschel ym. 2013, 35.) Liikuntasalien ja myös monien

muiden liikuntapaikkojen käyttöön varaamisessa yksityiset harrastajat ovat eriarvoisessa asemassa verrattuna urheiluseuroihin. Tämä näkyy juuri käytön kalleudessa yksityishenkilöille. Liikuntasaleja vuokrataan ensisijaisesti käyttöön urheiluseuroille ja esimerkiksi kaveriporukoiden on hankala saada saleista vuoroja.

5.5 Koulujen liikuntasalien kunto

Vuonna 1997 tehdyssä sisäliikuntatiloja koskevassa tutkimuksessa kunnat arvioivat, että noin kaksi kolmasosaa niiden sisäliikuntatiloista oli hyvässä kunnossa (Koski & Varis 1997, 7). Koulujen liikuntasalien kuntoa valottaa myös vuonna 2009 tehty valtakunnallinen selvitys yläkoulujen liikuntaolosuhteista. Vaikka selvitys keskittyi lähinnä pihaolosuhteisiin, sisäliikuntatilojen osalta saatiin tulos, jonka mukaan 82 % yläkoulujen liikuntasaleista oli hyvässä kunnossa ja vain 13 %:ssa kunto oli huono. (Ruokonen, Norra, Suhonen & Karvinen 2009, 17.) Tulokseen täytyy kuitenkin suhtautua varauksella, sillä vastausvaihtoehtoja oli vain kaksi. Valo ry:n (2013) uudempi selvitys antaa erillisen kuvan salien kunnosta. Valtakunnallisen koulujen liikuntasaliselvityksen mukaan koulujen rehtoreista 63 % arvioi liikuntasalinsa olevan erittäin hyvässä tai melko hyvässä kunnossa. Kuitenkin lähes kolmannes vastaajista arvioi salinsa kunnan tyydyttäväksi ja alle 10 % heikoksi tai erittäin heikoksi. (Ruokonen ym. 2013, 10.)

Kosken ja Variksen (1997) tutkimuksessa seurat olivat laadullisissa arvioinneissaan kaikkein tyytyväisimpiä kunnallisten sisäliikuntatilojen hinta-laatusuhteeseen. Tilojen ulkonäkö, varustelutaso ja ajanmukaisuus arvioitiin heikommiksi. Ei-kunnalliset tilat arvioitiin kunnallisia paremmiksi kaikilla mittareilla lukuun ottamatta hinta-laatusuhdetta ja tilojen kuntoa. (Koski & Varis 1997, 19.) Kajaanin sisäliikuntapaikkaselvityksessä (2010) urheiluseurat kertoivat erityisvaatimuksistaan erityisesti varustelutason suhteen. Sisäliikuntatiloihin haluttiin muun muassa lukolliset säilytystilat, salibandykaukalo, lyöntipressu, kiinteä tatami. (Korvala 2010, 19.) Koulujen liikuntatilat rakennetaan ja kalustetaan usein koulun tarpeisiin, vaikka ne ovat keskeinen liikuntapaikka myös koulukäytön ulkopuolella. Ongelma näkyy liikuntatilan mitoituksista tinkimisenä, säilytystilojen vähäisyytenä ja erillisen sisäänkäynnin puuttumisena. (Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2014, 58.) Uusien tilojen rakentamisessa ja vanhojen

uusimisessa tulisi ottaa huomioon laajenevan lajikirjon tarpeet. Eniten kohennettavaa on salibandy- ja jalkapalloseurojen kohdalla. (Koski & Varis 1997, 27.)

Suurin osa Suomen liikuntapaikoista on rakennettu 1970- ja 1980-luvuilla. Näin ollen merkittävä osa niistä on peruskorjausvaiheessa. (Opetusministeriö 2007, 72.) LIPAS-tietokannan mukaan kuntien omistamista liikuntasaleista lähes 90 % on rakennettu ennen vuotta 1990. Liikuntapaikkarakentamisen suunta (2011) asiakirjan mukaan sisäliikuntatilojen osalta varsinaista peruskorjaustarvetta ei kuitenkaan ole vaan tulevaisuudessa korjaushankkeet keskittyvät lähinnä monipuolistuvan lajikirjon myötä laajennustarpeisiin. Samassa asiakirjassa todetaan, että rakentamisen osalta painopistettä tulisi siirtää uudisrakentamisen osalta olemassa olevien tilojen käyttöasteen lisäämiseen ja korjausrakentamiseen. (Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2011, 15, 25.)

5.6 Koulujen liikuntasalien tehokas käyttö

Omistajalle ja ylläpitäjälle on luonnollisesti tärkeää, että liikuntapaikkaa käytetään paljon. Liikuntapaikkapalveluiden tuloksellisuuden mittareiksi kehitellään usein määrällisiä ja laadullisia mittareita. Esimerkiksi se, kuinka monta vuorokautta vuodessa/kuukaudessa tai kuinka monta tuntia vuorokaudessa liikuntapaikka on käytössä, mittaa sitä, kuinka tehokasta käyttö on. Käytön tehokkuutta voidaan tarkastella myös suhteessa kävijämääriin esimerkiksi liikunnallisten käyntikertojen ja kaikkien käyntikertojen (liikunnalliset käyntimäärät + yleisö) määrällä vuodessa ja esimerkiksi tunnusluvulla kävijää/liikunta-m² vuodessa. (Nissinen 2012, 48; Anttila, Mertaniemi & Puronaho 1991, 63.)

Erilaisia käyttö- ja kävijätietoja on saatavissa lähinnä sellaisilta liikuntapaikoilta, joissa peritään käyttömaksuja ja joissa pystytään samalla keräämään kävijätietoja. Osassa liikuntapaikkoja saattaa myös olla jatkuva päivystys, jolloin tiedon kerääminen liikuntapaikkojen käytöstä on osana liikuntapaikkojen kunnossapidosta vastaavien henkilöiden työtehtäviä. (Anttila ym. 1991, 63.) Borodulinin (1997) toteuttamassa Kuntaliiton tutkimuksessa selvitettiin koulujen liikuntasalien käytön tilastointia. Tutkimuksen perusteella kolmasosa kunnista tilastoi käytön, kolmasosa tilastoi käytön useimmiten ja kolmasosa ei tilastoinut käyttöä. Salikäytön tilastointi vaihteli kunnan asukasmäärästä ja lautakuntarakenteesta riippuen. Suurissa kunnissa koulujen liikuntasalien käyttö tilas-

toitiin todennäköisemmin kuin pienissä kunnissa ja lisäksi mikäli kunnan liikuntasasioita hoiti erillinen liikuntalautakunta, tilastointi oli varmempaa. (Borodulin 1997, 52.)

Koulujen liikuntasaleissa on harvoin jatkuva päivystys ja jos käyttäjätietoja ylipäätään selvitetään, ne saatetaan kerätä ainoastaan liikuntapaikalla sijaitsevaan vihkoon, johon vuorosta vastaavan oletetaan merkitsevän käytön ja kävijämäärät. Joillain paikkakunnilla edellisen kauden vuorojen käyttö saattaa olla yksi jakoperuste seuraavan kauden vuorojaolle, joten myös tämän vuoksi olisi tärkeää huolehtia siitä, että käytöstä saatava informaatio olisi mahdollisimman luotettavaa. Nykypäivänä koulujen liikuntasalien käytön tilastointia on helpottamassa sähköinen Timmi-tilanvarausjärjestelmä, joka on kuitenkin käytössä lähinnä asukasmääriltään suurissa kunnissa. Timmi-järjestelmässä voidaan selata varattuja ja vapaana olevia käyttövuoroja, minkä lisäksi hallinnoijien on mahdollista saada erilaisia tilastoraportteja esimerkiksi varausmääristä, käyttötunneista ja kävijämääristä (Timmi 2014).

Seuraavassa käydään olemassa olevan tutkimus- ja selvitystiedon puitteissa läpi, miten tehokasta koulujen liikuntasalien käyttö on ja millaisia keinoja sen lisäämiseksi on kehitetty tai voitaisiin kehittää. Nuoren Suomen (2009) selvitykseen perusteella yläkoulujen sisäliikuntatilat olivat organisoidun liikuntakäytön osalta hyvin käytettyjä kouluajan ulkopuolella. Lähes 80 prosenttia kouluista oli sellaisia, joissa koulun sisäliikuntatilat olivat erittäin aktiivisessa liikuntakäytössä iltapäivä- ja iltapäivä-aikoina. (Ruokonen ym. 2009, 19.) VTT eli Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy on vuonna 2012 selvittänyt 11 suuren suomalaisen kaupungin sisäliikuntapaikkojen kysyntää ja tarjontaa. Osana kokonaisuutta selvitettiin koulujen liikuntasalien iltapäivä- ja viikonloppukäyttöä kaupunkien Timmi- varausjärjestelmien kautta. Selvityksen mukaan koulujen liikuntasalit olivat keskimäärin 24,5 tuntia liikuntakäytössä viikon aikana ja päiväkohtainen keskiarvo oli 3,5 tuntia. Salien keskimääräiset varausasteet vaihtelivat viikonpäivittäin siten, että maanantaista torstaisin käyttöaste oli noin 70 %, perjantaisin noin 50 % ja viikonloppuisin noin 40 %. Salien keskimääräinen kävijämäärä oli 11 kävijää per sali varatun tunnin aikana. VTT arvioi yhden koulun liikuntasalin keskimääräiseksi kävijämääräksi noin 12 000 kävijää vuodessa. Tämän arvion perusteella koko maassa olisi vuoden aikana noin 28 800 000 liikunnan harrastajaa koulujen saleissa. (VTT 2012.)

Kajaanin sisäliikuntapaikkaselvityksessä (2010) kävi ilmi, että seurojen edustajat halusivat sisäliikuntapaikkojen olevan auki ympärivuotisesti. Lisäksi viikonloppuvuoroja haluttiin lisää käyttöön. (Korvala 2010, 17.) Käyttöaikojen lisäämisen kautta voitaisiin saada helpotettua ongelmaa harjoitustilojen puutteesta. Samansuuntaisia johtopäätöksiä saatiin Kosken & Variksen (1997) tutkimuksessa, jossa suositeltiin selvitettäväksi, löytyykö kysyntää arkisin sisäliikuntatilojen aamu- ja päivävuoroihin. Tänä päivänä monen suomalaisen arki ei rytmity perinteisen virka-ajan mukaan esimerkiksi epätyypillisten työsuhteiden ja työttömyyden kautta ja siksi vapaata aikaa voi löytyä myös arkipäivinä ja -aamuina. Sisäliikuntatilojen määrän vähäisyyden ollessa yksi keskeisimmistä seurojen ilmaisemista ongelmista, tilojen käyttöasteen nostaminen toisi helpotusta myös seurojen tilanteeseen. (Koski & Varis 1997, 27.)

Kuntaliiton tutkimuksessa (1997) kuntien liikuntatoimien viranhaltijat olivat salikäytön tehostamista koskevissa vastauksissaan varovaisia. Yleisimmin he olivat sitä mieltä, että tehostamisen mahdollisuuksia ei ole. Kolmasosa uskoi aukiolojen lisäämisen tehostavan salien käyttöä. Neljäsosan mielestä käyttöastetta voitaisiin tehostaa jakamalla salivuorot useammassa jaksossa tai siirtämällä valvonta salin käyttäjille. Lisäksi avoimessa kysymyksessä tiedusteltiin, mitä keinoja viranhaltijoiden kunnissa oli jo käytetty käytön tehostamiseksi. Vastauksissa nousi esiin aukioloaikojen lisäämisen ja valvonnan siirtämisen lisäksi vuorojen lyhentäminen, käytön seuranta ja tarkkailu, ryhmien vastuhenkilöt, tiedottaminen, siivouksen siirtäminen salin käyttäjille ja käyttömaksut. (Borodulin 1997, 56–57.)

Jyväskylän maalaiskunnassa toteutettu käyttövuorojen ilmaisuuteen liittyvä kokeilu antaa hyvän esimerkin siitä, miten koulujen liikuntasalien käyttöä on konkreettisesti saatu tehostettua. Jyväskylän maalaiskunnassa kokeiltiin alle 18-vuotiaille liikuntaseuroissa harrastaville ilmaisia käyttövuoroja. Aikaisemmin taloudellisten resurssien vähäisyys oli estänyt lisävuorojen varaamiseen, mutta kokeilun myötä osa seuroista varasi junioreille enemmän vuoroja kuin aikaisemmin ja myös harrastepohjaiset ryhmät saivat vuoroja käyttöönsä ilmaisten tilojen ansiosta. Kokeilun seurauksena seurat käyttivät harjoittelupaikkoinaan aikaisempaa useammin erityisesti pienien koulujen saleja. Kokeilujakson aikana havaittiin jonkin verran vuorojen ylivarausta ja harjoitusvuorojen käyttämättömyyttä, mutta ongelma lientyi, kun kunta markkinoi tyhjät vuorot edelleen muille halukkaille käyttäjille. Kokeilun myötä seuraväki myös ymmärsi, kuinka tärkeää

kunnan kannalta on se, että tyhjiä vuoroja ei ilmene. (Karimäki & Simula 2004, 10, 36, 43–44.)

Harrastusvuorojen maksuttomuus antaa mahdollisuuden päästä tutustumaan ja kokeilemaan erilaisia liikuntamuotoja seuroissa. Kuten edellä todettiin maksuttomuus voi kuitenkin aiheuttaa herkästi myös ylivarausta ja edelleen käyttämättömiä vuoroja, joita voi olla hankala kontrolloida. Maksuttomien tilojen käyttöaste voidaan pitää korkeana seurannan ja seurojen kanssa käytävän avoimen keskustelun avulla. (Huovinen & Karimäki 2010, 21.)

Seurojen, mutta myös muiden tahojen kanssa käytävä avoin keskustelu, voi olla merkittävää liikuntapaikkojen käyttöasteen nostamiseksi. Gretschelein, Laineen ja Junttila-Vitikan (2013) tutkimuksessa käytettiin menetelmänä keskustelupäivää, jonka tavoitteena oli kehittää kunnan palveluita kuntalaisten antamien arvioiden osoittamaan suuntaan. Keskustelupäivissä kuntalaiset lapsista ikääntyneisiin kokoontuivat arvioimaan kokemuksiaan. Käyttövuorojen jakamisessa voitaisiin hyvin soveltaa tutkimuksessa käytettyä keskustelumenetelmää siten, että käyttövuoroja päätettäessä kuultaisiin aika ajoin eri-ikäisiä ja erityisryhmiä edustavia kuntalaisia eikä ainoastaan urheiluseurojen edustajia. Tärkeää olisi huomioida erityisesti järjestäytymättömien kuntalaisten vapaiden saliaikojen tarve. (Gretschel ym. 2013, 78.) Laajan joukon kesken käytävällä keskustelulla voitaisiin vaikuttaa merkittävästi myös liikuntapaikkojen tehokkaaseen käyttöön. Esimerkiksi ikääntyneillä, työttömällä tai kotiäideillä voisi olla mahdollisuus käyttää liikuntatiloja sellaisiin aikoihin, jolloin niiden käyttöaste on tavallisesti matala. Liikuntapaikkojen käyttömahdollisuuksien lisääminen on todettu vaikuttavaksi liikunnan edistämisen keinoksi (Vuori 2010).

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimusprosessi lähti liikkeelle kesällä 2012, jolloin sain tietää pääseväni tutkimusassistentin roolissa mukaan Nuori Suomi ry:n toteuttamaan valtakunnalliseen selvitykseen koulujen liikuntasalien käytöstä. Nuoren Suomen henkilöstö siirtyi vuoden 2013 alussa Valoon (Valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio ry.), joten selkeyden vuoksi läpi tutkimuksen puhutaan Valo ry:stä. Selvitys koulujen liikuntasaleista käynnistettiin osana Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapoliittista päätöksentekoa tukevia tutkimushankkeita ja sen tarkoituksena oli tuottaa kokonaisarvio valtakunnallisesta nykytilanteesta liittyen koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuoliseen käyttöasteeseen, käyttäjäryhmiin ja käytön kehittämiseen. Tämän pro gradu -tutkielman aineisto kerättiin siis alun perin Valo ry:n toteuttamaan Opetus- ja kulttuuriministeriön tutkimukseen, mutta sitä käytetään myös tässä tutkimuksessa. Tässä luvussa kuvaan tutkimusprosessin kulun Valo ry:ssä, sillä olin siinä itse keskeisesti mukana. Tutkimuksen toteutus kuvataan vaihe vaiheelta aina aineiston hankinnan aloittamisesta tutkimusjoukon esittämiseen. Tutkimuksen kulku pyritään esittämään mahdollisimman tarkasti luotettavuuden lisäämiseksi ja tutkimuksen toistamisen mahdollistamiseksi.

6.1 Aineiston hankinta

Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalón (1994, 124) mukaan tutkimusprosessi aloitetaan tiedon tarpeen erittelyllä, jotta saataisiin selville mitä tietoja tarvitaan ja keneltä niitä voitaisiin saada. Kesällä 2012 aloitin tutustumisen tutkimusaiheeseen keräämällä koulujen liikuntasalien hallinnointiin ja käyttöön liittyvää tietoa. Esiselvityksen tarkoituksena oli selvittää, mille tahoille tuleva aineistonkeruu suunnattaisiin ja minkä tietojen selvittämiseen olisi erityisesti keskityttävä. Aloitin tiedonkeruun tutustumalla kuntien verkkosivuihin, joista etsin tietoa kunnan koulujen liikuntasalien iltakäytöstä. Tutkin lisäksi kuntien sähköisiä tilanvarausjärjestelmiä. Syksyn 2012 aikana suoritettiin myös muutamia kuntien liikuntatoimien henkilöstöön ja rehtoreihin kohdistuvia haastatteluita, joista saatiin arvokasta tietoa koskien koulujen liikuntasalien hallinnointia, käyttöä, käyttäjiä, käytön ongelmia ja käytön tehostamisen mahdollisuuksia. Verkkosivuihin tutustumisen ja haastattelujen lisäksi perehdyin aiheita sivuaviin tutkimuksiin.

Esiselvitysten pohjalta rakennettiin suunnitelma aineistonkeruulle. Tutkimus päätettiin toteuttamaan valtakunnallisen laajuuden vuoksi kvantitatiivisesti survey -menetelmää hyödyntäen. Survey-tutkimuksessa tietoa kerätään standardoidussa muodossa joukolta ihmisiä. Standardoidulla tarkoitetaan sitä, että kaikilta vastaajilta kysytään samasta aiheesta täsmälleen samalla tavalla. Survey-tutkimus eroaa merkittävästi tapaustutkimuksesta siinä, että yksittäistapauksen sijaan tutkitaan laajempaa tutkimusjoukkoa, josta pystytään tekemään tilastollisesti luotettavia päätelmiä. Tällaista tutkimusta leimaa tietystä ihmisjoukosta poimittava otos, josta aineisto kerätään. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 134 ja 193.) Survey -menetelmällä tarkoitetaan etukäteen strukturoitua aineiston keruuta, joka toteutetaan kysely- tai haastattelulomakkeiden avulla (Alkula ym. 1994, 118).

6.1.1 Internet-kysely koulujen rehtoreille ja kuntien liikuntatoimille

Tutkimuksen informanteiksi valittiin koulujen rehtorit ja kuntien liikuntatoimet. Aineisto kerättiin kahdella kyselyllä, joista toinen kohdistettiin rehtoreille ja toinen liikuntatoimien vastuuhenkilöille. Kyselyt toteutettiin sähköisessä muodossa. Räsänen ja Sarpilan (2013) mukaan 2000-luvulla tutkimustiedon hankintaa on suunnattu yhä enemmän tietoverkkoihin. Internetin ja muun viestintäteknologian käytön lisääntymisen lisäksi alhaiset kustannukset, nopeus ja kyselytyökalujen helppokäyttöisyys ovat vauhdittaneet verkkokyselyiden lisääntymistä. (Räsänen & Sarpila 2013, 68.) Tässä tutkimuksessa internet-kyselyt toteutettiin Webropol-kyselytyökalulla. Webropol on internetin välityksellä toimiva kysely- ja tiedonkeruuohjelma, jonka avulla tietoa voidaan kerätä nopeasti ja kustannustehokkaasti. Ohjelmalla rakennetaan internetissä julkaistavia kyselyitä, joiden tulokset ohjelma raportoi automaattisesti.

Valo ry:n olemassa olevien yhteystietolistojen sekä sähköisen kyselyn vaivattomuuden vuoksi tutkimus pystyttiin toteuttamaan kokonaistutkimuksena. Kokonaistutkimuksen ollessa mahdollista, sen tekeminen on kannattavaa, sillä luotettavinta tietoa tutkimuksen kohteena olevista havaintoyksiköistä saadaan tutkimalla ne kaikki (Alkula ym. 1994, 106). Kokonaistutkimuksessa tutkitaan koko perusjoukko (Heikkilä 2001, 14) eli tässä tutkimuksessa toinen kyselyistä kohdistettiin kaikkien Manner-Suomen peruskoulujen ja lukioiden rehtoreille. Kyselyyn pyydettiin vastaamaan niitä rehtoreita, joiden koulun

yhteydestä löytyy liikuntasali (N=2570). Jatkossa tähän kyselyaineistoon viitataan termillä ”koulukysely”. Toinen kysely suunnattiin kaikkiin Manner-Suomen kuntien liikuntatoimiin (N=304), joissa vastaajina toimivat liikuntatoimen vastuhenkilöt esimerkiksi liikuntatoimenjohtajat. Tästä kyselyaineistosta puhutaan jatkossa ”kuntakyselynä”.

Aineistonkeruu toteutettiin kahdella erillisellä kyselyllä, koska tietoa haluttiin sekä yksittäisten koulujen osalta että koko kunnan tasolta. Rehtorit vastasivat kyselyyn oman koulunsa liikuntasalin näkökulmasta ja kuntien liikuntatoimet kuntansa kaikkien koulujen liikuntasalien osalta. Kaksitahoisella arvioinnilla pyrittiin kattavuuden lisäksi vaikuttamaan myös tutkimuksen luotettavuuteen mahdollistamalla tulosten rinnakkaiset tarkastelut.

6.1.2 Kyselylomakkeen suunnittelu ja lähettäminen

Kyselylomaketta suunniteltiin esiselvityksen pohjalta vuosien 2012 ja 2013 vaihteessa. Rehtoreita ja kuntien liikuntatoimia varten luotiin omat erilliset kyselylomakkeensa (Liite 1 ja Liite 2). Kyselylomakkeisiin sisällytettiin pääasiassa monivalintakysymyksiä, mutta myös muutamia avoimia kysymyksiä. Monivalintakysymykset mahdollistavat vastausten mielekkään vertailun, kun taas avoimilla kysymyksillä pyritään siihen, että vastaajat voisivat vapaammin ilmaista itseään omin sanoin (Hirsjärvi ym. 2009, 201). Avoimet kysymykset muodostuivat tutkimuksen kannalta tärkeiksi, sillä niistä saatiin monipuolista tietoa muun muassa koulujen liikuntasalien käytön ongelmista. Valmiilla vastausvaihtoehdoilla olisi tuskin saavutettu yhtä monipuolisia näkökulmia.

Alkulan ym. (1994) mukaan kyselylomakkeen tulee edetä loogisesti asiasta toiseen (Alkula ym. 1994, 137). Tutkimuksen kyselylomakkeissa tähän pyrittiin selkeillä aihealueilla, jotka etenivät yleisestä yksityisempään. Koulukyselyssä selvitettiin rehtoreiden näkemyksiä oman koulunsa liikuntasalin käytöstä. Kysely muodostui viidestä eri osiosta: 1. Taustatiedot, 2. Liikuntasali ja käytön yleiset periaatteet, 3. Käyttöaste, 4. Käyttäjryhmät ja 5. Käytön ongelmat ja kehittäminen. Kuntakyselyssä mielenkiinnon kohteena olivat puolestaan liikuntatoimien vastuhenkilöiden näkemykset kunnan koulujen liikuntasalien käytöstä yleisellä tasolla. Kyselyssä oli kolme osiota: 1. Taustatie-

dot, 2. Vuorojen jako ja käytön seuranta sekä 3. Koulujen liikuntasalien käyttö ja käytön kehittäminen. Tarkasteluajankohtana oli molemmissa kyselyissä lukuvuosi 2012–2013.

Tammikuussa 2013 valmiita kyselylomakkeita testattiin muutamalla rehtorilla ja liikuntatoimen vastuuhenkilöllä, joilta saatujen korjausehdotusten jälkeen kyselyt olivat valmiita lähettäväksi. Rehtoreiden yhteystiedot saatiin Valo ry:n olemassa olevista yhteystietolistoista lukuun ottamatta lukion rehtoreiden tietoja, jotka kerättiin internetistä. Kuntien liikuntatoimien yhteystiedot olivat sen sijaan saatavilla Suomen Liikunnan Ammattilaiset (SLA) ry:n kautta. Käytännössä kyselyjen lähettäminen toteutettiin siten, että informanttien sähköpostiin lähetettiin saatekirje, joka sisälsi tutkimuksen esittelyn lisäksi linkin kyselylomakkeeseen. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa, jonka jälkeen vastaamattomille lähetettiin uusintakysely, johon oli viikko aikaa vasta. Karhuamisen jälkeen saatuun vastausprosenttiin oltiin tyytyväisiä, eikä uusintakysely enää lähetetty. Sekä koulu- että kuntakysely toteutettiin vuoden 2013 tammi-helmikuussa.

Koulukysely lähetettiin kaikkien Manner-Suomen ala-, ylä- ja yhtenäiskoulujen sekä lukioden rehtoreille. Saatavilla ei ollut tarkkaa tietoa siitä, missä kouluissa oli liikuntasali ja missä ei, joten sähköposti osoitettiin kaikkien koulujen rehtoreille. Saatekirjeessä kyselyyn pyydettiin vastaamaan ainoastaan niitä rehtoreita, joiden koulutilojen yhteydestä löytyi liikuntasali. Sähköposti lähetettiin yhteensä 3 560 kouluun.

Kuntakysely suunnattiin kuntien liikuntatoimien vastuuhenkilöille. Liikuntatoimille suunnattu kysely oli osa laajempaa kyselyä, jossa kerättiin koulujen liikuntasalien lisäksi tietoja myös muista kuntien hallinnoimista liikuntapaikoista kuten liikuntahalleista. Kysely toteutettiin yhdessä SLA ry:n kanssa. Kuntakysely lähetettiin jokaiseen Manner-Suomen kuntaan, joten kyselypyyntöjä oli yhteensä 304.

6.1.3 Vastausprosentti

Koulukyselyyn vastasi määräaikaan mennessä 1 354 rehtoria. Osassa kouluja oli useampi sali, ja näin ollen tutkimuksen aineisto koostui yhteensä 1 582 liikuntasalista. LI-PAS-tietokannan mukaan Manner-Suomessa oli 2570 koulun liikuntasalia, joten

koulukyselyn vastausprosentiksi muodostui 62 %. Kunnille suunnattuun kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä 218 kuntien liikuntatoimien edustajaa. Manner-Suomen kattaessa 304 kuntaa, kuntakyselyn vastausprosentiksi tuli 72 %.

Kyselytutkimuksen heikkoutena on yleisesti pidetty suurta katoa, joten tutkimuksen korkeita vastausprosentteja on syytä pitää arvossa. Korkea vastausprosentti ei ole itsensä selvyyttä sillä tänä päivänä sekä rehtorit, että kuntien liikuntatoimet vastaanottavat useita lomakkeita ja selvityspyyntöjä, eikä takuuta siitä, että vastauksia saataisiin, ole. Kyselyjen korkeaan vastausprosenttiin lienee useita syitä. Sähköiseen kyselyyn vastaamisen nopeus ja helppous on ensinnäkin voinut madaltaa kynnystä kyselyyn vastaamiseen. Mikäli kysely olisi toteutettu postitse, yhtä korkeaa vastausprosenttia ei olisi luultavasti saavutettu. Koulukyselyssä vastaajien kesken arvottiin lisäksi viisi 100 euron lahjakorttia urheiluliikkeeseen, jotka saattoivat kannustaa vastaamiseen. Toisaalta vaarana on, että kyselyyn vastattiin ainoastaan palkinnon toivossa ja vastaukset ovat epätodenmukaisia.

Koulukyselyssä rehtoreilla oli avointen vastausten perusteella runsaasti mielipiteitä heidän koulunsa yhteydessä sijaitsevien liikuntasalien käytöstä. Aiheen henkilökohtainen merkittävyys saattoi siis saada vastaajia liikkeelle. Kuntakyselyn osalta korkeaan vastausprosenttiin on voinut puolestaan vaikuttaa ajankohtainen aihe, sillä keskustelu harjoitustilojen vähyydestä on tapetilla useassa kunnassa. Vastauksia on kaiken kaikkiaan voitu saada paljon myös siksi, että kyselyn käynnistäjänä toimi Opetus- ja kulttuuriministeriö, jonka tarkoituksena oli tutkimuksen avulla saada liikuntapoliittista päätöksentekoa tukevaa tutkimustietoa. Vastauksilla voi siis tulevaisuudessa olla vaikutusta julkisen sektorin päätöksentekoon.

6.2 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineisto analysoitiin SPSS Statistics 20 ohjelmalla. Vastaukset voitiin siirtää Webropolista suoraan SPSS -ohjelmaan, jolloin välttyttiin vastausten työläältä käsin koodaamiselta. Ennen analysointia aineistosta poistettiin kaksikymmentä vastausta, sillä näiden vastaajien kouluissa ei ollut liikuntasalia. Virheelliset tiedot heikentävät analysointimahdollisuuksia (Alkula ym. 1994, 122), joten kyseiset vastaukset poistettiin, koska ne olisivat aiheuttaneet virheellisyyttä tuloksiin. Aineiston analyysivaiheessa ai-

neistoon lisättiin SPSS:ssä kaksi tässä tutkimuksessa käytettävää taustamuuttujaa: liikunnan ELY-alue ja kuntaryhmä. Liikunnan ELY-alueet muodostettiin vastaajien maakuntien perusteella ja kuntaryhmät vastaavasti kuntien perusteella.

Kyselylomakkeiden monivalintakysymyksiä analysoitiin tyypillisillä numeerisen aineiston analyysitapoina kuten frekvenssien, prosenttilukujen, keskiarvojen ja ristiintaulukointien avulla. Avointen vastausten analysoinnissa käytettiin laadullisia analysointimenetelmiä, kun vastaukset jaoteltiin teemoittain. Teemat löytyivät helposti, sillä samantyyppiset vastaukset toistuivat eri vastaajien kohdalle. Teemoittelu oli kuitenkin työlästä, koska vastauksia oli jokaisen avoimen kysymyksen osalta useita satoja ja lisäksi oli tavallista, että yhdessä avoimessa kysymyksessä saattoi esiintyä useampia teemoja.

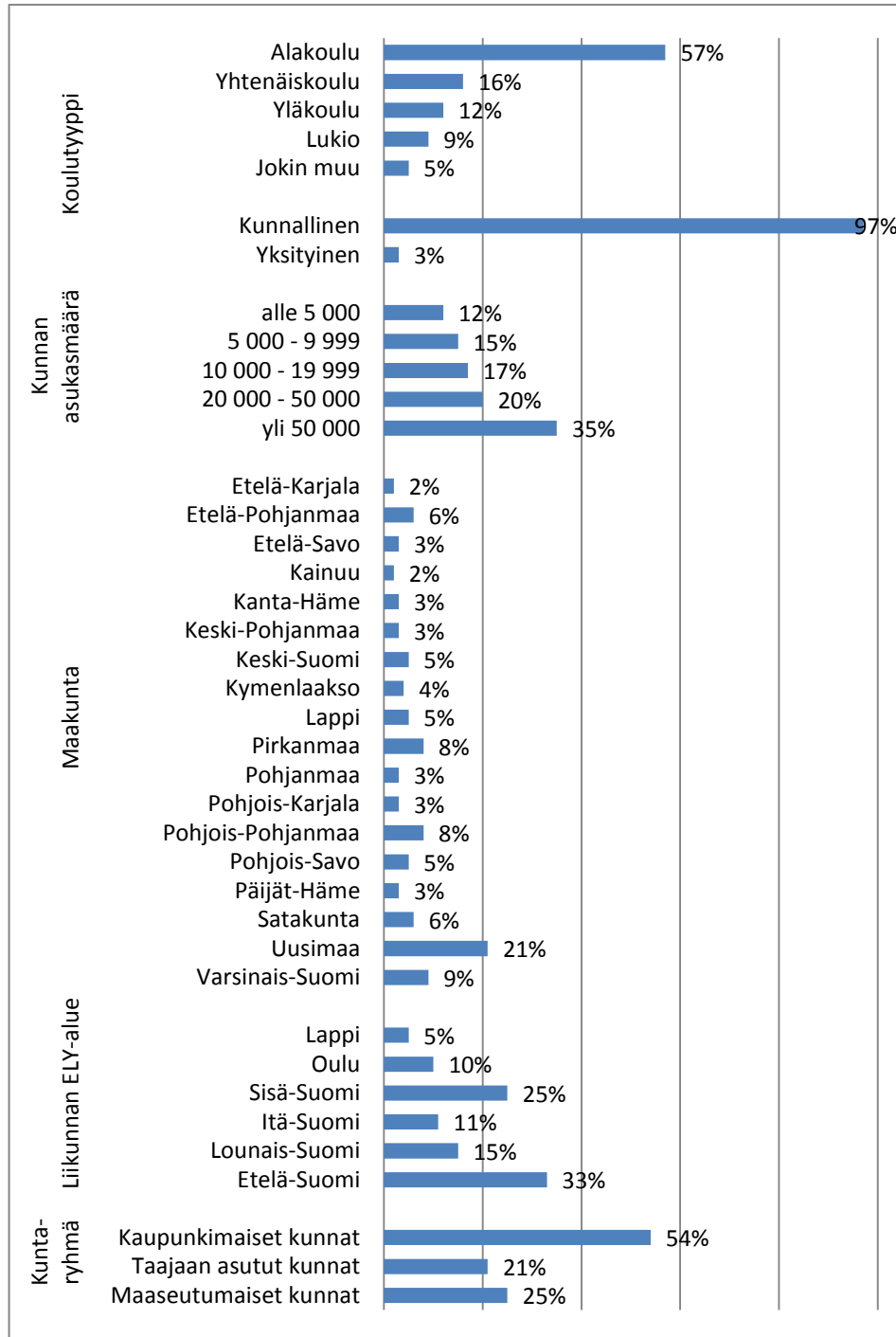
Edellä esitettyjen analyysitapojen lisäksi tulosten tilastollista merkitsevyyttä arvioitiin tilastollisilla testeillä. Tässä tutkimuksessa käytettyjä tilastollisia testejä olivat Khiin neliö -yhteensopivuustesti ja yksisuuntainen varianssianalyysi (Analysis of Variance, ANOVA), jonka avulla selvitettiin, kuinka useamman kuin kahden ryhmän keskiarvot eroavat toisistaan. Tilastolliset analyysit noudattavat periaatetta, jossa p-arvon ollessa alle 0.05, jakaumissa on tilastollisesti merkitsevä ero ja mikäli p-arvo on alle 0.001 eroa voidaan pitää tilastollisesti erittäin merkitsevä. (Metsämuuronen 2005, 416, 727.) Heikkilän (2001) mukaan kokonaistutkimuksen testauksen mielekkyydestä on esitetty kaksi vastakohtaista näkemystä. Kun koko perusjoukko on tutkittu, saatujen tuloksien voidaan ajatella koskevan koko tutkittavaa joukkoa, jolloin testaus ei ole tarpeellista. Toisaalta perusjoukosta esiintyvistä eroista voidaan testaamalla selvittää niiden satunnaisuus tai systemaattisuus. (Heikkilä 2001, 190–191.)

6.3 Muodostunut tutkimusjoukko

6.3.1 Vastaajien taustatiedot

Kuvassa 4 on esitetty koulukyselyn taustamuuttujien jakautuminen. Suurin osa (97 %) selvitykseen vastanneista kouluista oli kuntien omistamia kouluja. Kyselyssä selvitettiin lisäksi vastanneiden koulujen tyyppiä. Vastanneista 57 % oli alakouluja, 12 % yläkou-

luja, 16 % yhtenäiskouluja ja 9 % lukioita. Lisäksi vastanneista kouluista 5 % luokitteli itsensä luokkaan ”Jokin muu”. Tällaiset koulut olivat pääsääntöisesti yläkoulun ja lukion sekä alakoulun, yläkoulun ja lukion muodostamia kouluyksiköitä.

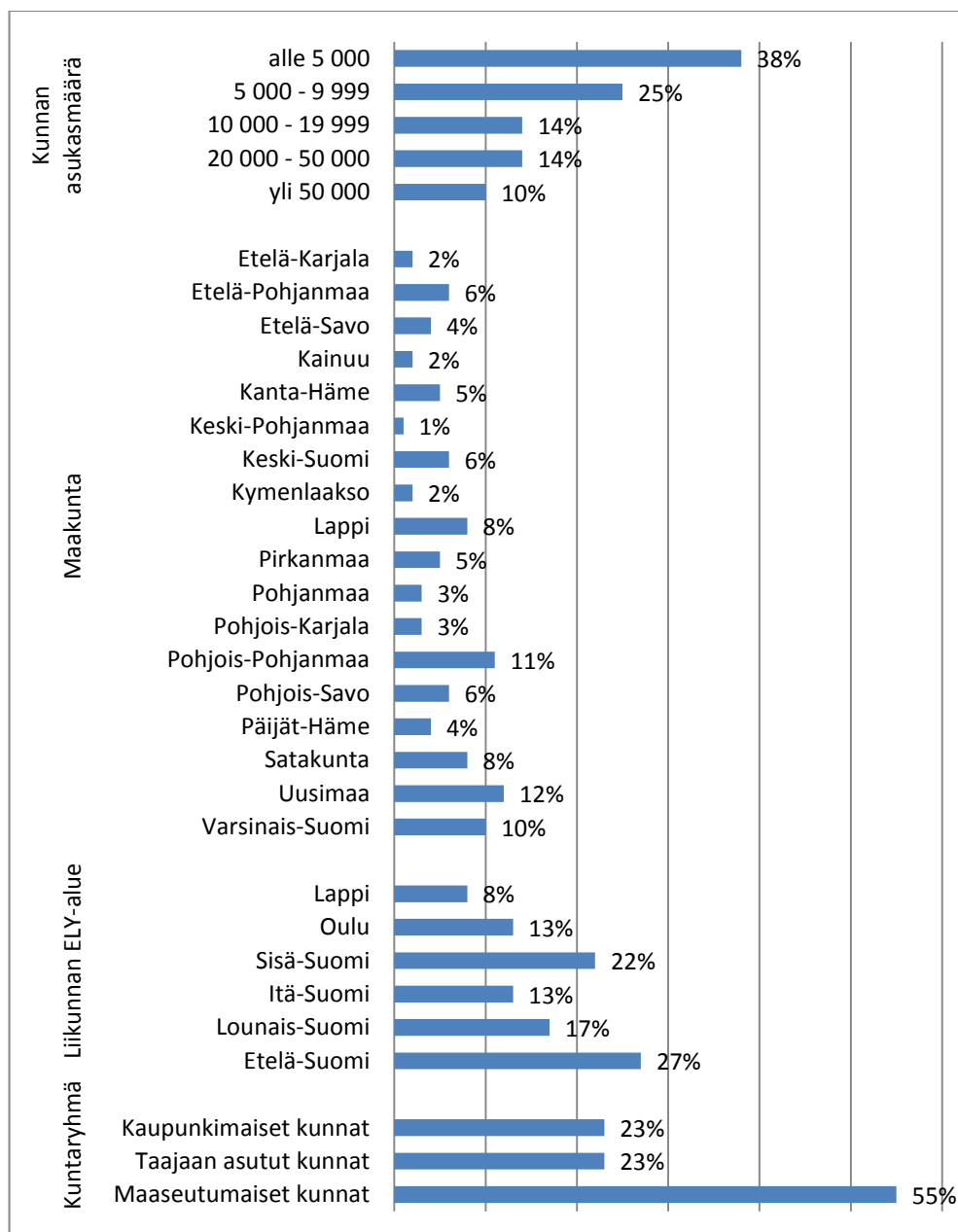

KUVA 4. Taustamuuttujien jakautuminen koulukyselyssä

Kyselyyn vastanneista kouluista 35 % sijaitsi yli 50 000 asukkaan kunnassa. Mitä pienempää kuntakokoluokkaa tarkastellaan, sitä vähemmän vastaajia luonnollisesti oli sillä, asukasmäärältään pienemmissä kunnissa on lukumäärällisesti vähemmän kouluja kuin asukasmäärältään suurissa. Lukumäärällisesti eniten vastauksia tuli Helsingistä (n=82), Espoosta (n=55) ja Lahdesta (n=28). Koulukyselyyn saatiin vastauksia yhteensä 270 eri kunnasta. Vuonna 2013 Manner-Suomessa oli 304 kuntaa, joten vastauksia saatiin lähes jokaisesta kunnasta.

Tutkimuksessa selvitettiin taustamuuttujana lisäksi vastanneiden koulujen maakuntaa. Lukumäärällisesti eniten vastauksia tuli Uudeltamaalta (n=294), Varsinais-Suomesta (n=124) ja Pirkanmaalta (n=103). Maakuntien perusteella kunnat on tässä pro gradu - tutkielmassa jaoteltu edelleen liikunnan ELY-alueisiin. Kolmasosa kouluista kuului Etelä-Suomen liikunnan ELY-alueen piiriin ja toiseksi eniten vastaajia oli Sisä-Suomen alueelta. Kuntaryhmittäinen tarkastelu osoitti, että noin puolet vastanneista kouluista sijaitsi kaupunkimaisissa kunnissa.

Seuraavan sivun kuvassa 5 on esitetty kuntakyselyn taustamuuttujien jakautuminen. Kyselyyn vastanneista kunnista 38 % sijaitsi asukasmäärältään alle 5000 asukkaan kunnassa. Vähiten (10 %) oli yli 50 000 asukkaan kuntia. Maakunnittain kunnat jakautuivat siten, että lukumäärällisesti eniten vastauksia saatiin Uudeltamaalta (n=26), Pohjois-Pohjanmaalta (n=24) ja Varsinais-Suomesta (n=21). Kuntakyselyssä maakunnat on koulukyselyn tavoin jaoteltu edelleen liikunnan ELY-alueisiin. Vastanneista kunnista kolmasosa sijaitsi Etelä-Suomen alueella. Kuntaryhmittäisen tarkastelun perusteella vastanneista kunnista yli puolet oli maaseutumaisia kuntia.

KUVA 5. Taustamuuttujien jakautuminen kuntakyselyssä

6.3.2 Kadon analyysi

Riittävän korkea vastausprosentti on olennaista tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Tässä tutkimuksessa saavutettiin korkea vastausprosentti sekä koulu- että kuntakyselyn osalta, mutta useat rehtorit ja liikuntatoimien vastuuhenkilöt jättivät kuitenkin vastamatta kyselyyn. Koulukyselyssä yhtenä syynä katoon voidaan pitää ongelmia rehtoreiden tavoittamisessa. Koulukyselyä lähetettäessä sadoille vastaajille useat sähköpostit eivät menneet perille, sillä sähköpostiosoitteet olivat vanhentuneita tai muuten virheell-

lisiä. Tällaisia tapauksia oli useita, joten aikaa ei jäänyt toimivien sähköpostiosoitteiden etsimiseen. Tutkimuksen kyselylomakkeet toteutettiin lisäksi ainoastaan suomenkielisinä, mikä on saattanut karsia aineistosta ruotsinkielisiä kuntia ja kouluja.

Kato ei ole tutkimuksen kannalta ylitsepääsemätön ongelma. Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua se, että kyselyyn vastaamattomat voivat edustaa jotain tiettyä ryhmää, joka olisi tutkimuksen yleistettävyyden kannalta olennainen. (Metsämuuronen 2005, 585.) Seuraavassa luvussa aineiston edustavuutta tarkastellaan keskeisimpien taustamuuttujien; liikunnan ELY-alueiden ja kuntaryhmien osalta.

6.3.3 Aineiston edustavuus

Tutkimuksen edustavuutta tarkasteltiin vertaamalla saadun näytteen rakennetietoja vastaaviin perusjoukkoa koskeviin tietoihin. Tilastollinen vertailu suoritettiin khiin neliö - yhteensopivuustestillä.

Taulukossa 1 on tarkasteltu koulukyselyn taustamuuttujien alueellista edustavuutta siten, että liikunnan ELY-alueiden ja kuntaryhmien jakaumia on verrattua koko maan jakaumaan. Liikunnan ELY-alueittaisessa tarkastelussa alikorostui Etelä-Suomi, sillä se sai 4 % pienemmän arvon kuin perusjoukossa. Muiden alueiden osalta rakennepoikkeamat olivat korkeintaan kahden prosentin luokkaa. Liikunnan ELY-alueiden osalta poikkeamat olivat kuitenkin tilastollisesti merkitseviä, sillä p-arvoksi muodostui 0.009. Koulukyselyn maakuntaryhmittäisessä edustavuudessa havaittiin tutkimuksen suurin rakennevinouma. Kaupunkimaisten kuntien aliedustus oli 7 %, kun taas maaseutumaisien kuntien kohdalla oli 5 %:n ylikorostuma. Kuntaryhmien osalta poikkeamat olivat tilastollisesti erittäin merkitseviä, p-arvon ollessa <0.001.

TAULUKKO 1. Koulukyselyaineiston taustamuuttujien edustavuus

ELY	Koulukysely		Suomi	
	N	%	Koulujen liikuntasaleja	%
Lappi	70	5 %	106	4 %
Oulu	130	10 %	258	10 %
Sisä-Suomi	344	25 %	635	25 %
Itä-Suomi	152	11 %	271	11 %
Lounais-Suomi	205	15 %	335	13 %
Etelä-Suomi	453	34 %	965	38 %
Yhteensä	1354		2570	
Kuntaryhmä				
Kaupunkimaiset kunnat	734	54 %	1557	61 %
Taajaan asutut kunnat	286	21 %	499	19 %
Maaseutumaiset kunnat	332	25 %	514	20 %
Yhteensä	1352		2570	

Kuntakyselyn alueellista kattavuutta on tarkasteltu taulukossa 2. Tarkastelun perusteella Etelä-Suomen kohdalla oli aineistossa 6 % yliedustus, kun taas Sisä-Suomen aliedustus oli 6 %. Muiden ELY-alueiden kohdalla poikkeamat olivat 0–2 %:n luokkaa. Kuntaryhmittäisen tarkastelun mukaan aineistossa painottuivat kaupunkimaiset kunnat, sillä niiden arvo oli 4 % koko maan viitearvoja korkeampi. Maaseutumaisten kuntien kohdalla jakauma oli puolestaan alikorostunut 5 %. Khiin neliö -testin perusteella kuntakyselyn jakaumat vastasivat koko maan jakaumia kuitenkin hyvin, sillä merkittäviä tilastollisia poikkeamia ei löytynyt (ELY $p=0.149$, Kuntaryhmät $p=0.158$).

TAULUKKO 2. Kuntakyselyaineiston taustamuuttujien edustavuus

ELY	Kuntakysely		Suomi	
	N	%	Kuntia	%
Lappi	17	8 %	21	7 %
Oulu	28	13 %	38	13 %
Sisä-Suomi	48	22 %	86	28 %
Itä-Suomi	29	13 %	47	15 %
Lounais-Suomi	37	17 %	48	16 %
Etelä-Suomi	59	27 %	64	21 %
Yhteensä	218		304	
Kuntaryhmä				
Kaupunkimaiset kunnat	50	23 %	56	19 %
Taajaan asutut kunnat	49	22 %	65	21 %
Maaseutumaiset kunnat	119	55 %	183	60 %
Yhteensä	218		304	

Tutkimuksen aineistot edustavat kokonaisuudessaan hyvin suomalaisten kuntien ja koulujen liikuntasalien kenttää, sillä aineistossa ei ole merkittävästi tilastollisia rakennemuutoksia. Tuloksia tarkastellessa on kuitenkin syytä pitää mielessä kaupunkimaisissa kunnissa sijaitsevien liikuntasalien alikorostuminen ja maaseutumaisissa kunnissa sijaitsevien liikuntasalien ylikorostuminen koulukyselyssä. Saatu aineisto on kuitenkin laajuudeltaan ja kattavuudeltaan sen tasoinen, että se kuvaa hyvin valtakunnallista tilannetta.

7 TULOKSET

Tutkimuksen tulokset -luku on jaoteltu tutkimuskysymysten mukaan kolmeen eri alalukuun. Ensimmäisenä esitetään vastaajien arviot koulujen liikuntasalien käyttöasteesta, minkä jälkeen tarkastellaan vastaajien näkemyksiä koulujen liikuntasalien käyttäjäryhmistä ja kolmannessa alaluvussa koulujen liikuntasalien käytön ongelmista. Jokainen alaluku aloitetaan esittämällä kaikkien vastaajien näkemykset tarkasteltavasta asiasta, jonka jälkeen tuloksia tarkastellaan liikunnan ELY-alueittain ja kuntaryhmittäin. Luvun lopuksi esitetään yhteenveto saaduista tuloksista.

Tarkasteluissa hyödynnetään sekä koulu- että kuntakyselyn tuottamaa aineistoa. Käyttöasteen ja käyttäjäryhmien osalta tutkitaan ainoastaan rehtoreiden arvioita ja näkemyksiä, kun taas kolmannessa alaluvussa tarkastellaan sekä rehtoreiden, että kuntien liikuntatoimien vastuuhenkilöiden näkemyksiä käytön ongelmista.

7.1 Koulujen liikuntasalien käyttöaste

Koulujen liikuntasalien käyttöastetta kouluajan ulkopuolella tarkasteltiin sekä koulu- että kuntakyselyssä. Kaksitahoisen arvioinnin tarkoituksena oli ensinnäkin varmistaa tutkimukselle riittävää aineistollista kattavuutta ja toiseksi tulosten luotettavuutta. Kouluille suunnatussa kyselyssä käyttöaste arvioitiin rehtoreiden toimesta koulukohtaisesti ja yksityiskohtaisemmin, kun vastaavasti kuntakohtaisessa kyselyssä käyttöastetta arvioitiin koko kunnan tasolla ja hieman yleisemmällä arviointimittarilla. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan käyttöastetta kuitenkin ainoastaan koulukyselyyn pohjautuen, sillä se antaa yksityiskohtaisemman kuvan tutkittavasta ilmiöstä.

Termillä käyttöaste tarkoitetaan tässä tutkimuksessa varausastetta eli varattujen vuorojen määrää suhteessa varattavissa oleviin vuoroihin. Toisin sanoen käyttöasteella tarkoitetaan sitä prosenttiosuutta mikä käytettävissä olevasta vuorokapasiteetista on varattu käyttöön. Käyttöaste ei siis ota kantaa kävijämääriin vaan ainoastaan vuorovauruksiin.

Koulukohtaisessa kyselyssä rehtoreita pyydettiin tekemään liikuntasalin käyttöastetta koskeva arvionsa oman koulunsa vuorovarauskalenterin pohjalta. Käyttöasteen arvioinnissa käytettiin seuraavaa asteikkoa:

- Käyttöaste yli 90 % (=pääsääntöisesti kaikki vuorot varattuja)
- Käyttöaste 90–70% (=pääosa vuoroista varattuna, mutta joitakin vapaita vuoroja löytyy)
- Käyttöaste 70–50 % (=hieman yli puolet vuoroista varattuja)
- Käyttöaste 50–30 % (=hieman alle puolet vuoroista varattuja)
- Käyttöaste 30–10 % (=vain pieni osa vuorosta varattuja)
- Käyttöaste 10–0 % (=vuorot käyttämättä, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta)
- Ei varattavissa käyttöön

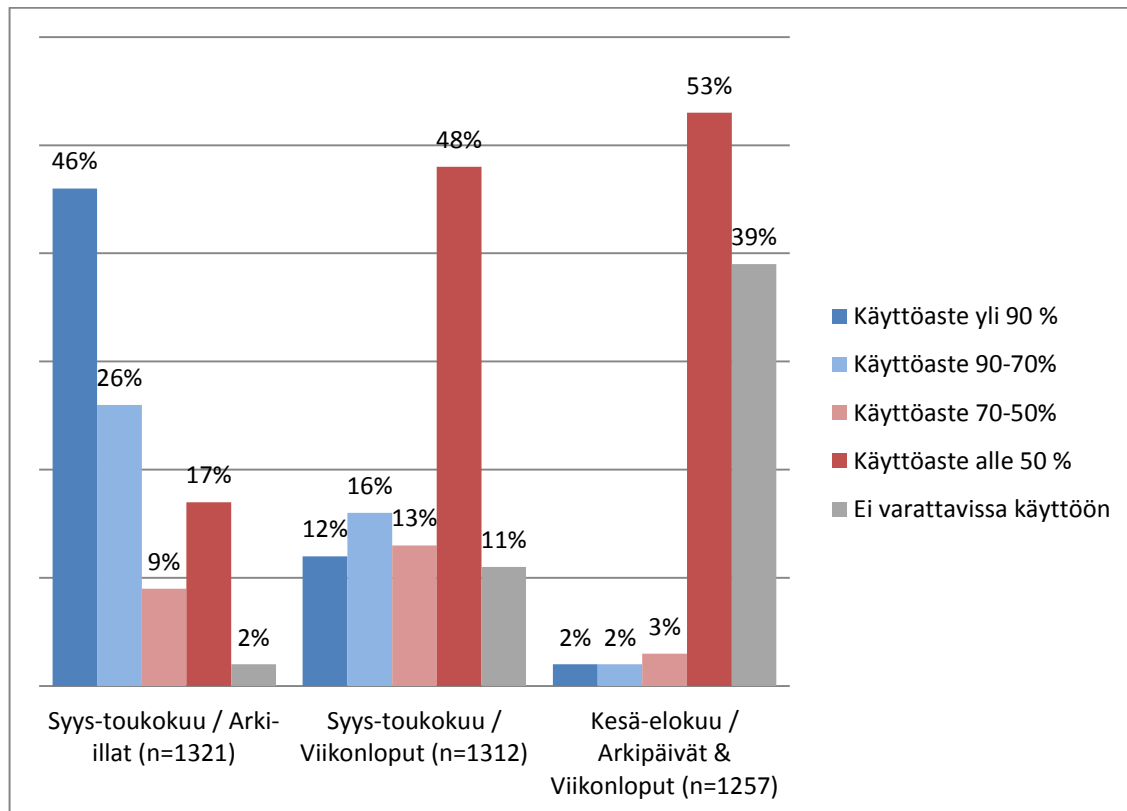
Käyttöastetta selvitettiin seuraavien ajankohtien osalta:

- Syyslukukausi (2012)
 - Arki-illat, Viikonloput
- Kevätlukukausi (2013)
 - Arki-illat, Viikonloput
- Kesä (2012)
 - Kesäkuun alku ja elokuu (Lomakauden ulkopuolinen aika)
 - Arkipäivät ja -illat, Viikonloput
 - Kesäkuun loppu ja heinäkuu ("Lomakausi")
 - Arkipäivät ja -illat, Viikonloput

Aineiston analyysivaiheessa edellä esitettyjä luokkia yhdistettiin keskeisten tulosten tiivistämiseksi ja selkeyttämiseksi. Syyslukukauden ja kevätlukukauden käyttöä koskevat vastaukset yhdistettiin ja niistä laskettiin keskiarvo, sillä lukukausien tulokset olivat lähes samat. Lisäksi kesäkuukausien osalta tuloksia yhdistettiin ja niistä laskettiin yksi kesäkuukausien keskiarvo. Käyttöasteluokkia yhdistettiin siten, että kolmesta alkupe-
räisestä luokasta ("Käyttöaste 50–30 %", "Käyttöaste 30–10 %" ja "Käyttöaste 10–0 %") muodostettiin yksi uusi luokka "Käyttöaste alle 50 %".

Kuvassa 6 on esitetty kaikkien rehtoreiden arvio koulujen liikuntasalien käyttöasteesta eri ajankohtien osalta. Koulujen liikuntasalit olivat selvästi aktiivisimmassa käytössä arki-iltaisain kouluvuoden aikana. Syys- ja toukokuun välisenä aikana koulujen liikuntasaleista 46 % oli vastaajien mukaan arki-iltaisain lähes maksimaalisessa käytössä ja 26 % varsin tehokkaassa käytössä. Selvästi heikoimmassa arki-iltojen käytössä olivat siten noin neljäsosa koulujen liikuntasaleista.

Viikonloppuisin koulujen liikuntasalien käyttö oli selkeästi arki-iltoja vähäisempää. Lähes puolet vastaajista arvioi koulujen liikuntasalien käyttöasteen olevan viikonloppuisin alle 50 %. Vain 12 % saleista oli sellaisia, missä käyttöaste oli yli 90 %. Lisäksi huomattavaa on, että noin kymmenesosa liikuntasaleista ei ollut edes varattavissa käyttöön viikonloppujen aikana. Kesäaika näyttäytyi käyttöasteen osalta kaikkein heikoimpana tarkastelluista ajankohdista. Suurimmassa osassa koulujen liikuntasaleja käyttö oli hyvin vähäistä tai sali ei ollut ollenkaan varattavissa käyttöön. Vastaajista vain 7 % arvioi käyttöasteen olevan kesäaikaan yli 50 %.

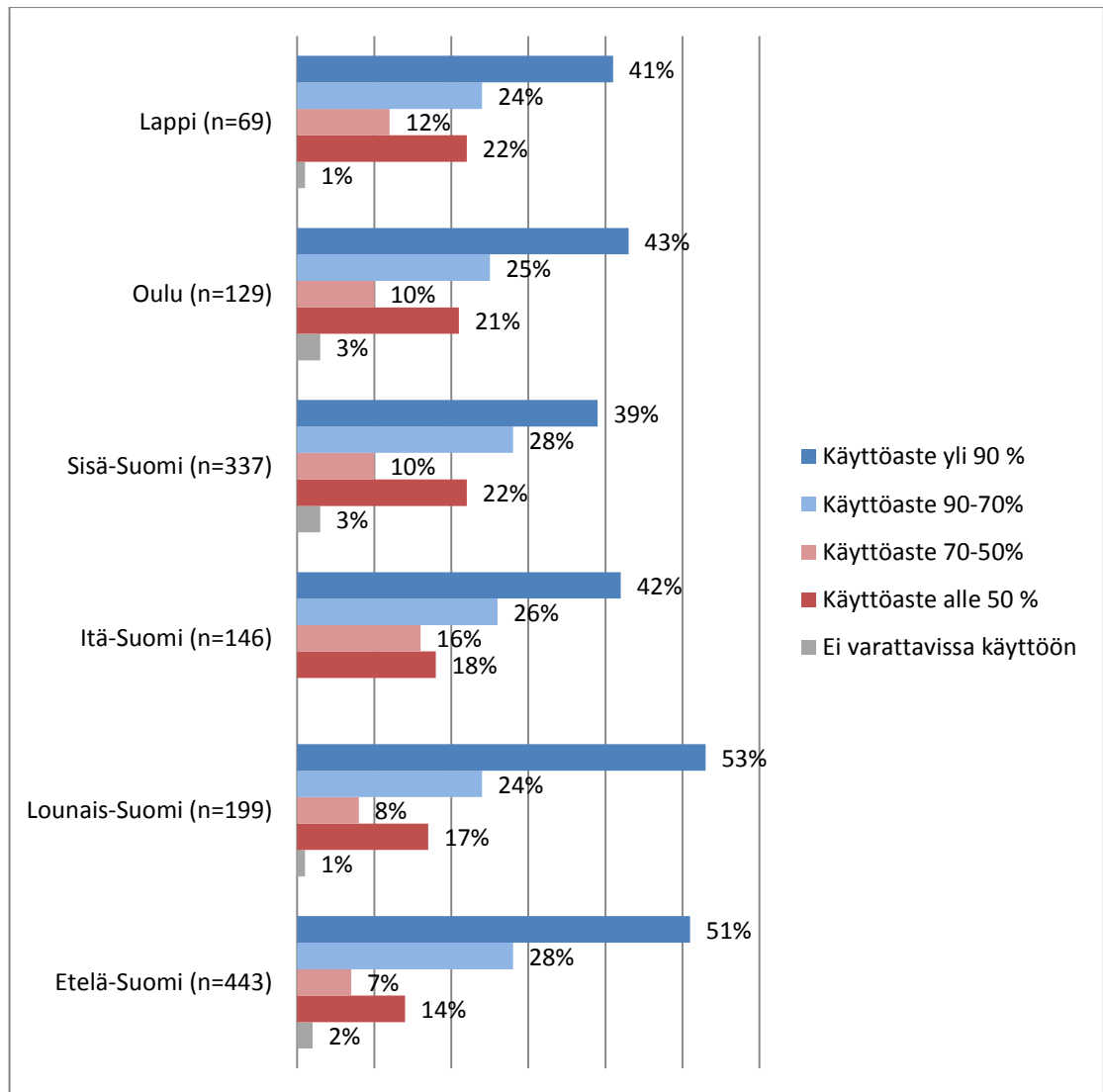
KUVA 6. Koulujen liikuntasalien käyttöaste kouluajan ulkopuolella

7.1.1 Käyttöaste liikunnan ELY-alueittain

Tässä luvussa esitellään käyttöasteen jakautuminen kuuden liikunnan ELY-alueen välillä. Käyttöastetta tarkastellaan syys- ja toukokuun välisten arki-iltojen ja viikonloppujen sekä kesäkuukausien osalta. Seuraavalla sivulla kuvassa 7 on kuvattu rehtoreiden arviot liikuntasalien arki-iltojen käyttöasteesta kouluvuoden aikana

Kuten kuvasta näkyy eri alueiden käyttöastejakaumat muistuttivat toisiaan, mutta myös tilastollisesti merkitseviä eroja oli löydettävissä. Liikunnan ELY-alueiden ja käyttöaste-luokkien ristiintaulukointi osoitti, että koulujen liikuntasalien käyttö oli arki-iltaisin tehokkainta Etelä- ja Lounais-Suomessa, sillä yli puolet koulujen saleista oli rehtoreiden arvioiden perusteella arki-iltaisin maksimaalisessa käytössä. Muiden liikunnan ELY-alueiden osalta vastaavan käyttöasteen saamat osuudet vaihtelivat 39–43%:n välillä. Sisä-Suomessa liikuntasalien käyttöaste oli harvimminkin yli 90 %, sillä vain 39 % rehtoreista arvioi käytön lähes maksimaaliseksi. Etelä-Suomessa sijaitsevien liikuntasalien käyttöastejakaumat erosivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi Sisä-Suomen vastaavista ($p < 0.001$) ja myös Lounais-Suomen ja Sisä-Suomen välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ($p = 0.044$).

Koulujen liikuntasalien käyttöaste näyttäytyi arki-iltaisin matalana (alle 50 %) useimmiten Lapin, Sisä-Suomen ja Oulun alueilla. Yli viidesosassa kyseisillä alueilla sijaitsevista koulujen liikuntasaleista vain alle puolet vuorokapasiteetista oli käytössä. Etelä-Suomessa 14 % saleista oli vastaavalla käytöllä.

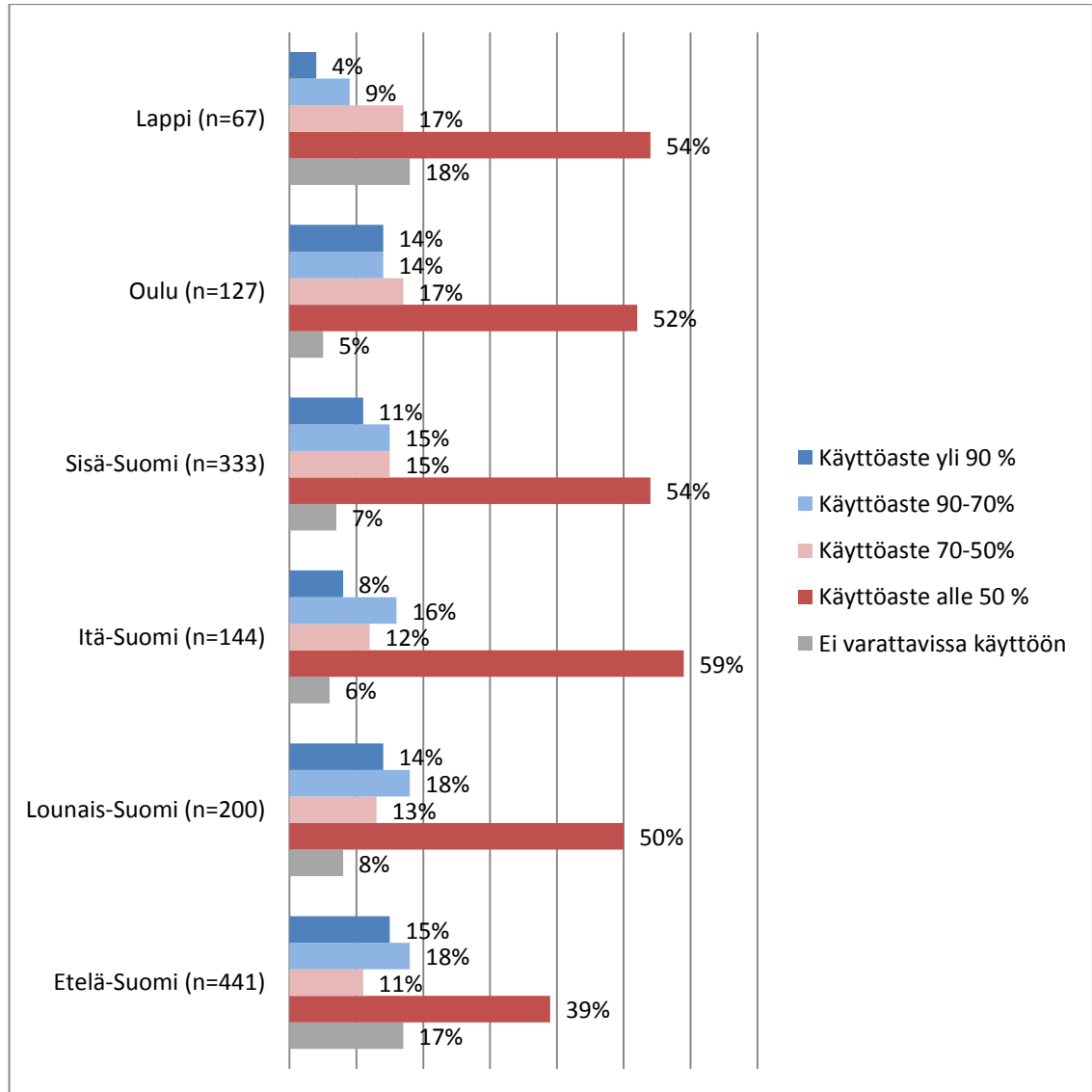

KUVA 7. Käyttöaste arki-iltaisin liikunnan ELY-alueittain

Kuvassa 8 esitellään liikunnan ELY-alueiden välisiä eroja viikonloppujen käyttöasteessa. Viikonloppuisin koulujen liikuntasalien käyttö oli jokaisella alueella selvästi vähäisempää kuin arki-iltaisin. ”Käyttöaste alle 50 %”-luokka sai suurimman osuuden vastauksista jokaisella liikunnan ELY-alueella. Kyseisen luokan saamat osuudet vaihtelivat 39 %:sta 59 %:iin siten, että Itä-Suomi sai korkeimman ja Etelä-Suomi matalimman arvon. Viikonloppujen käytön osalta oli lisäksi huomattavaa, että Lapissa ja Etelä-Suomessa lähes viidesosa koulujen liikuntasaleista ei ollut lainkaan varattavissa käyttöön.

Tarkasteltaessa korkeaa, yli 90 %:n käyttöastetta, suurimmat osuudet saatiin Etelä-Suomessa, Lounais-Suomessa ja Oulussa, joissa 14–15 % koulujen rehtoreista arvioi,

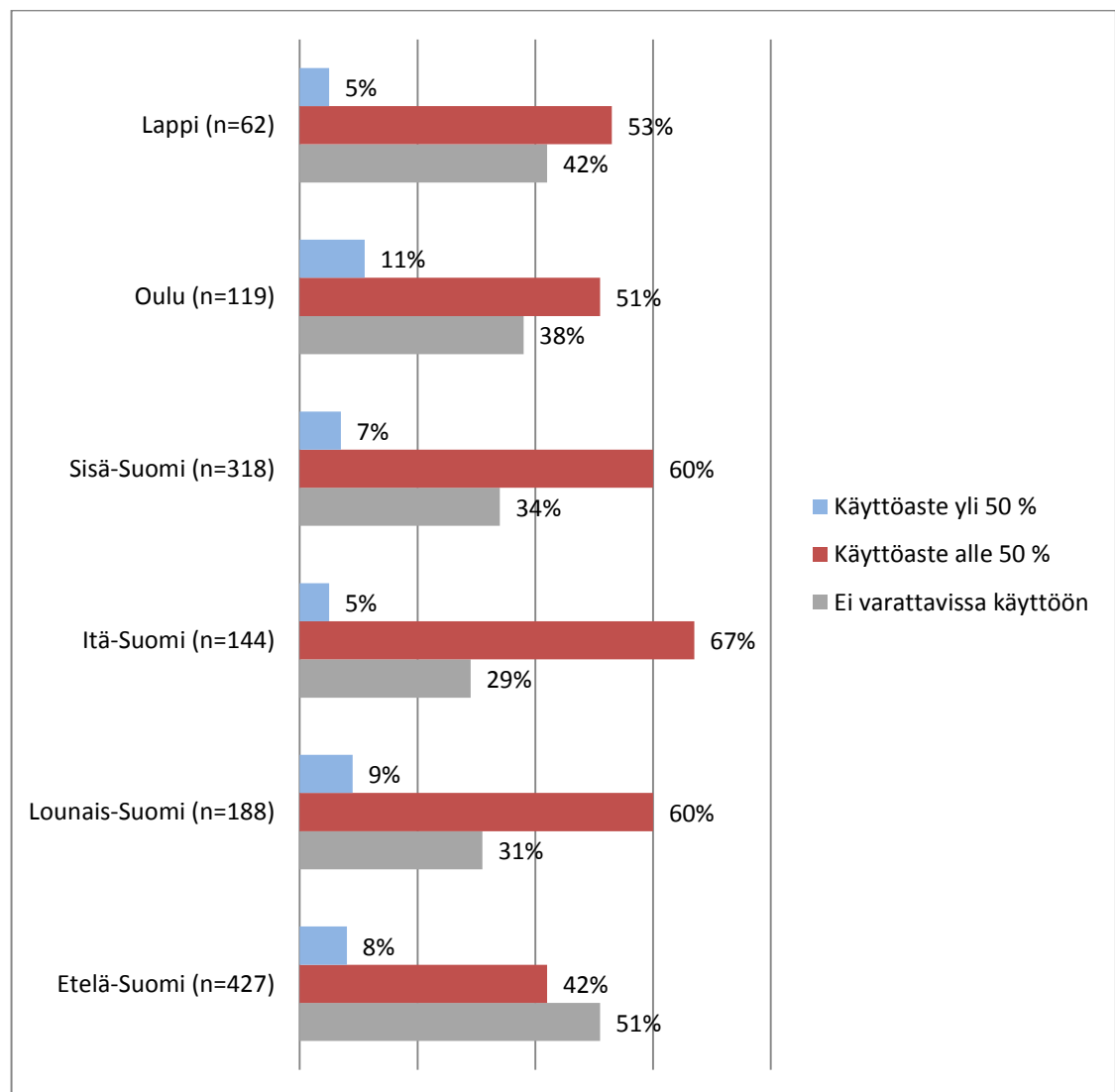
että salit olivat maksimaalisessa käytössä myös viikonloppuisin. Vastaavasti Lapissa vain 4 % rehtoreista arvioi käytön olevan maksimaalista. Tilastollinen analyysi osoitti, että ainoastaan Lounais-Suomen ja Lapin tulokset erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($p=0.037$).

KUVA 8. Käyttöaste viikonloppuisin liikunnan ELY-alueittain

Eri liikunnan ELY-alueilla sijaitsevien liikuntasalien käyttöasteet kesäkuukausina on esitetty kuvassa 9. Kuvassa seuraavat luokat: ”Käyttöaste 70–50 %”, ”Käyttöaste 90–70 %” ja ”Käyttöaste yli 90 %”, on yhdistetty yhdeksi luokaksi: ”Käyttöaste yli 50 %”. Rehtoreiden vastausten perusteella koulujen liikuntasalit olivat kesäkuukausina pääosin kiinni tai niiden käyttö oli vähäistä jokaisella alueella. Salit olivat kuitenkin selvästi useimmiten suljettuina käytöltä Etelä-Suomessa, jossa liikuntasaleista puolet oli kesäai-

kaan kiinni, kun vastaava lukema muilla alueilla vaihteli 29–42 %. Yksisuuntainen ANOVA-testi osoitti, että Etelä-Suomi poikkesi tilastollisesti merkitsevästi kaikista muista alueista ($p < 0.05$) lukuun ottamatta Lappia. Kesäkuukausina salien käyttö näyttöytyi tehokkaimpana Oulun alueella, jossa noin kymmenesosa rehtoreista arvioi käytöasteen olevan yli 50 %.

KUVA 9. Käyttöaste kesä-elokuussa liikunnan ELY-alueittain

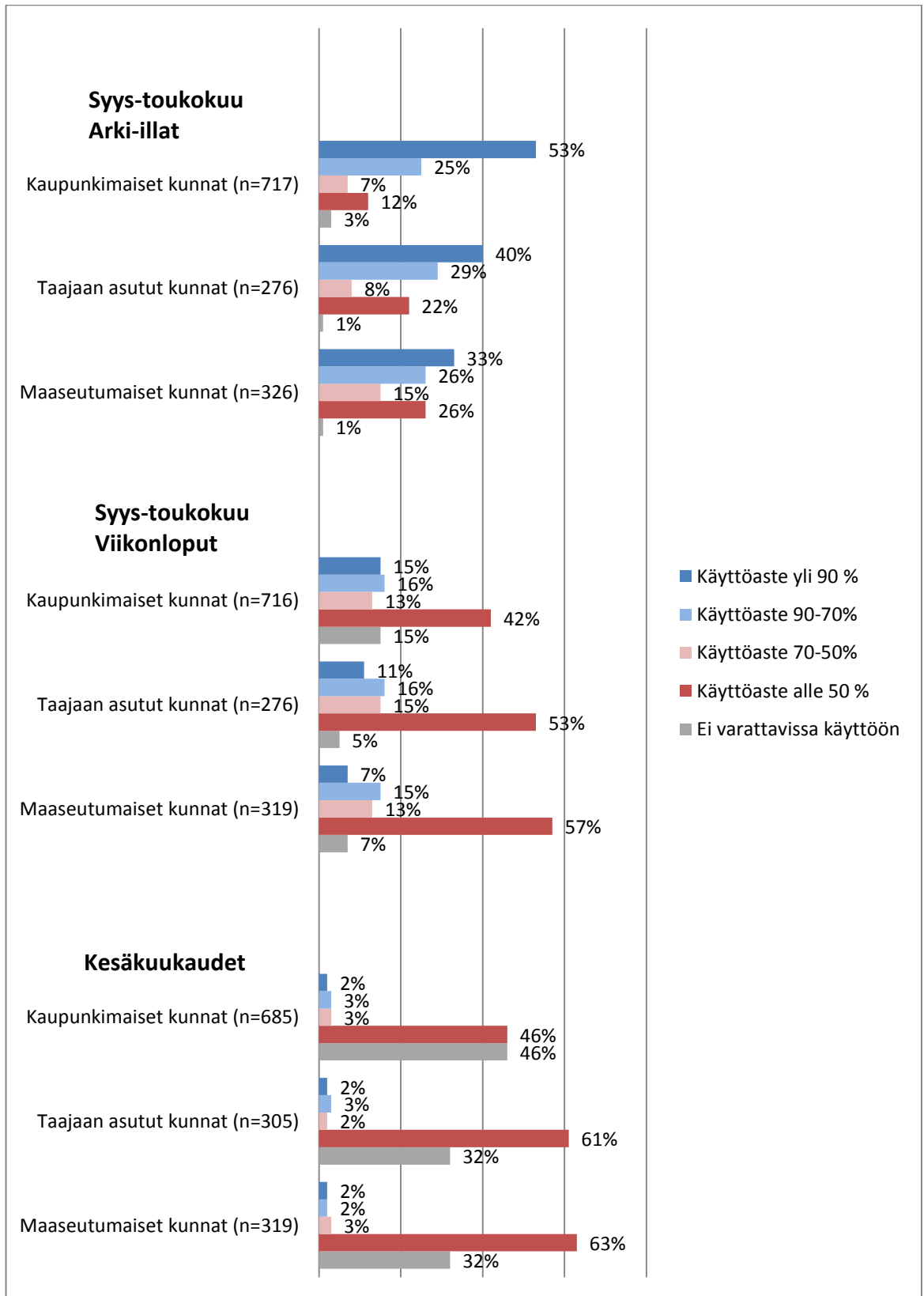
7.1.2 Käyttöaste kuntaryhmittäin

Koulujen rehtorien näkemys käyttöasteesta esitellään tässä luvussa eri kuntaryhmien mukaan jaoteltuna. Kuvassa 10 on tarkasteltu käyttöasteen jakautumista eri kuntaryhmien välillä arki-iltaisin, viikonloppuisin ja kesäkuukausien aikana.

Tutkimuksen perusteella arki-iltojen käyttöaste näyttäytyi sitä korkeampana mitä kaupunkimaisempi kunta oli ja vastaavasti sitä matalampana mitä maaseutumaisempi kunta oli. Koulujen liikuntasalit olivat arki-iltaisin selvästi aktiivisimmassa käytössä kaupunkimaisissa kunnissa. Kaupunkimaisissa kunnissa sijaitsevista saleista 53 % oli arki-iltaisin maksimaalisessa käytössä, kun vastaava lukema taajaan asutuista kunnissa oli 40 % ja maaseutumaisissa kunnissa vain 33 %. Lisäksi maaseutumaisten ja taajaan asuttujen kuntien koulujen liikuntasaleista noin neljäsosassa vain alle puolet vuorokapasiteetista oli käytössä. Kaupunkimaiset ja maaseutumaiset kunnat erosivat käyttöasteen perusteella toisistaan erittäin merkitsevästi ($p < 0.001$) ja myös kaupunkimaisten ja taajaan asuttujen kuntien välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ($p = 0.001$)

Myös viikonloppuisin saleja käytettiin vähiten maaseutumaisissa kunnissa, sillä lähes 60 % rehtoreista vastasi alle puolet kapasiteetista olevan käytössä. Kaupunkimaisissa kunnissa puolestaan 42 %:ssa ja taajaan asutuissa kunnissa 53 %:ssa käyttöaste oli vastaavanlainen. Myös maksimaalisen käytön suhteen havaittiin eroja, sillä kaupunkimaisissa kunnissa 15 %, taajaan asutuissa kunnissa 11 % ja maaseutumaisissa kunnissa vain 7 % kouluista oli sellaisia, joissa käyttöaste oli yli 90 %. Lisäksi huomattavaa oli, että huolimatta kaupunkimaisten kuntien tehokkaasta käytöstä, salit olivat tällaisissa kunnissa muita kuntaryhmiä useammin suljettuina käytöltä. Viikonloppujen osalta tilastollisesti merkitseviä eroja löytyi kaupunkimaisten ja maaseutumaisten kuntien väliltä ($p = 0.044$).

Kesä- ja elokuun välisenä aikana käyttöaste oli kaikissa kuntaryhmissä yli 50 % vain pienessä osassa kouluja. Sen sijaan suuri osa koulujen saleista oli suljettuna käytöltä kyseisenä ajanjaksona. Kaupunkimaisten kuntien kouluista 46 % ei ollut kesäkuukausina lainkaan varattavissa käyttöön kun taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa koulujen saleista vain 32 % oli kiinni. Kuntaryhmien välillä ei kuitenkaan yksisuuntaisen ANOVA-vertailun perusteella ollut havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja.

KUVA 10. Käyttöasteen jakautuminen kuntaryhmittäin

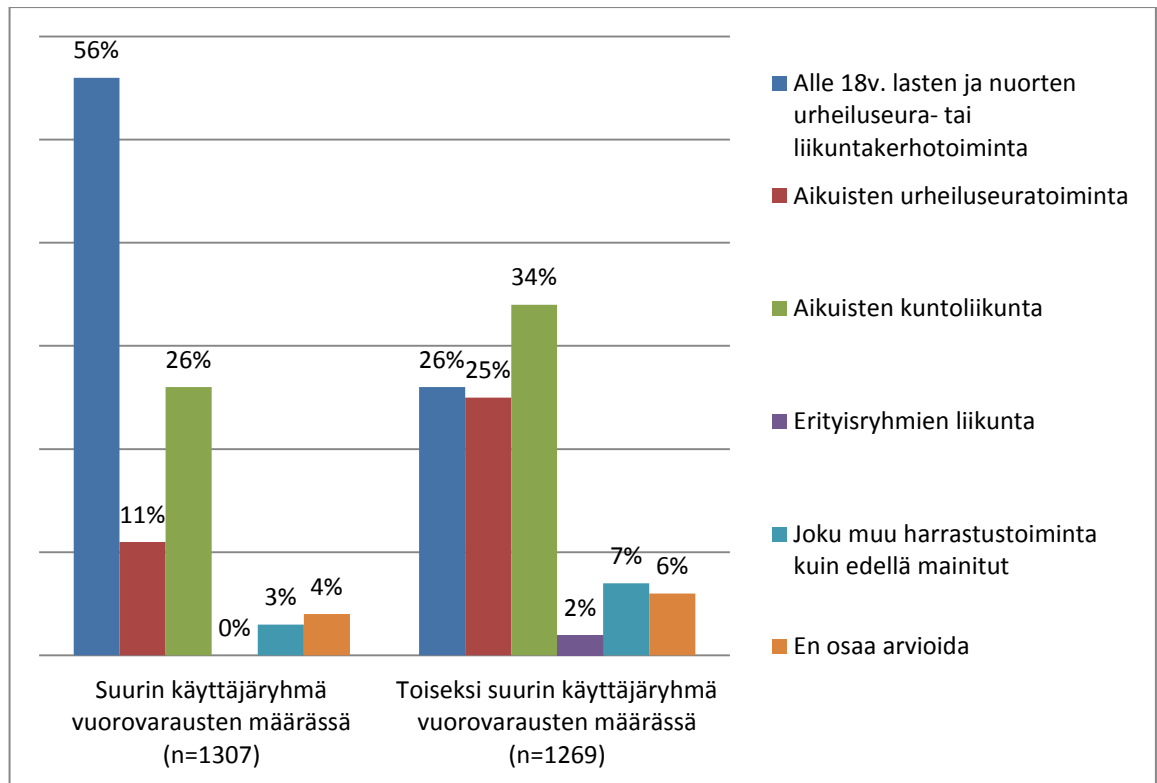
7.2 Koulujen liikuntasalien käyttäjryhmät

Koulujen liikuntasalien käyttäjryhmiä kartoitettiin koulukyselyssä rehtoreilta. Salien käyttäjien osalta kyselyssä selvitettiin, onko koulun liikuntasalissa kouluajan ulkopuolella säännöllisesti varattuja aikoja muulle kuin liikunta- ja urheilutoiminnalle. Pääosassa (86 %) kouluja vuoroja oli varattu ainoastaan liikunta- ja urheilutoiminnalle, mutta 14 %:ssa kouluja myös muuta säännöllistä toimintaa oli. Yleisimmät liikunta- ja urheilutoiminnan ulkopuoliset käyttäjryhmät olivat selvityksen perusteella näytelmäkerhotoiminta ja musiikkikerho/kuorotoiminta. Muita mainittuja käyttäjryhmiä oli muun muassa 4H-kerhot, seurakunnan kerhot ja koulun omat kerhot.

Kyselyssä rehtoreilta tiedusteltiin lisäksi, minkä tyyppiseen harrastustoimintaan koulun liikuntasalia käytetään. Rehtoreita pyydettiin valitsemaan suurin ja toiseksi suurin ryhmä vuorovarausten määrässä. Valmiina vastausvaihtoehtoina olivat seuraavat:

- Alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten urheiluseura- tai liikuntakerhotoiminta
- Aikuisten urheiluseuratoiminta
- Aikuisten kuntoliikunta
- Erityisryhmien liikunta
- Joku muu harrastustoiminta kuin edellä mainitut
- En osaa arvioida

Tutkimuksen perusteella selkeästi suurin koulujen liikuntasalien käyttäjryhmä oli alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret (kuva 11). Rehtoreiden vastausten perusteella yli puolessa (56 %) kouluista lapset ja nuoret olivat suurin käyttäjryhmä vuorovarausten määrässä arvioituna. Lisäksi 26 % vastaajista oli valinnut lasten ja nuorten liikunnan toiseksi suurimmaksi käyttäjryhmäksi. Toiseksi suurin käyttäjryhmä koulujen liikuntasaleissa oli aikuiset kuntoliikkujat, jotka olivat pääkäyttäjryhmiä 26 %:ssa koulujen liikuntasaleja. Aikuisten urheiluseuratoiminta oli vastaavasti pääkäyttäjryhmä 11 %:ssa koulujen saleja. Erityisryhmien liikuntaa harrastettiin koulujen liikuntasaleissa vähän, sillä vain 2 % vastaajista oli valinnut ryhmän toiseksi suurimmaksi käyttäjryhmäksi vuorovarausten määrässä.

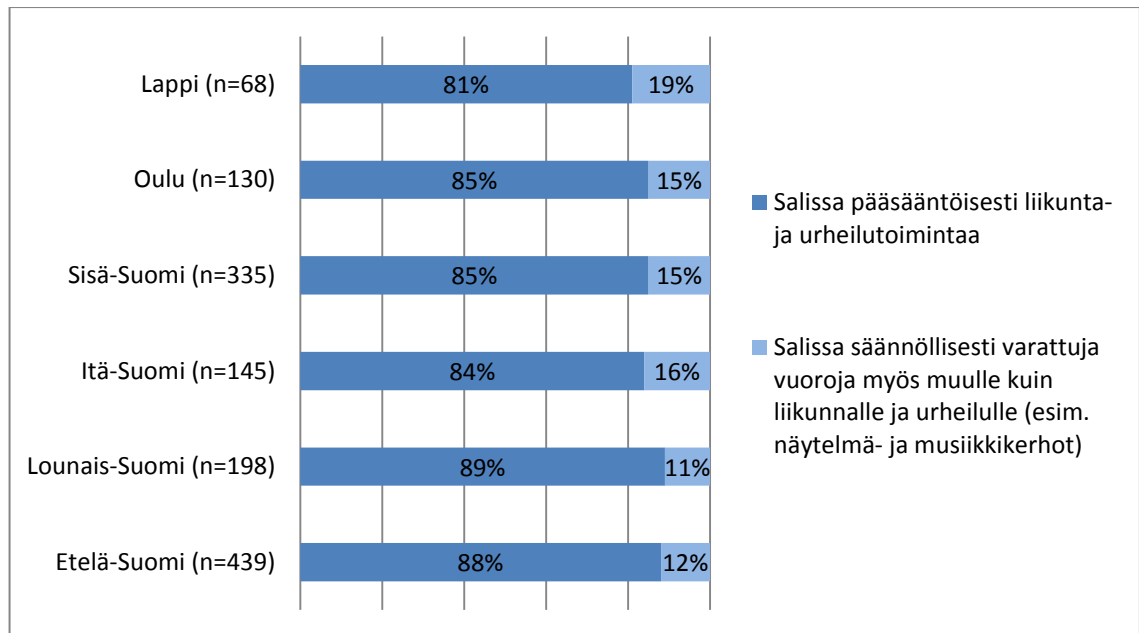
KUVA 11. Koulujen liikuntasalien käyttäjärühmät

Seuraavissa alaluvuissa tarkasteltaessa käyttäjärühmiä taustamuuttujittain, tarkastelun kohteena ovat ainoastaan kolme suurinta käyttäjärühmää: Alle 18-vuotiaitten lasten ja nuorten urheiluseura- tai liikuntakerhotoiminta, Aikuisten kuntoliikunta ja Aikuisten urheiluseuratoiminta. Muiden käyttäjärühmien saamat arvot olivat niin pieniä, ettei niissä ole taustamuuttujittain tarkastellessa merkittäviä eroja.

7.2.1 Käyttäjärühmät liikunnan ELY-alueittain

Tässä luvussa koulujen liikuntasalien käyttäjärühmiä tarkastellaan liikunnan ELY-alueittain. Tarkastelun kohteena on ensin lyhyesti muiden kuin liikuntatoiminnalle varattujen vuorojen osuus, jonka jälkeen keskitytään pääkäyttäjärühmien välisiin eroihin.

Muulle kuin urheilu- ja liikuntatoiminnalle säännöllisesti varattuja vuoroja oli liikunnan ELY-alueesta riippuen 11–19 % kouluista (kuva 12). Eniten liikuntatoiminnan ulkopuolisia vuoroja oli varattu Lapin kouluissa, joissa 19 %:ssa liikuntasalia käytettiin myös muunlaisessa kerhotoiminnassa. Puolestaan vähiten liikunnan ulkopuoliseen toimintaan varattuja vuoroja oli Lounais-Suomessa, jossa niiden osuus oli 11 %.

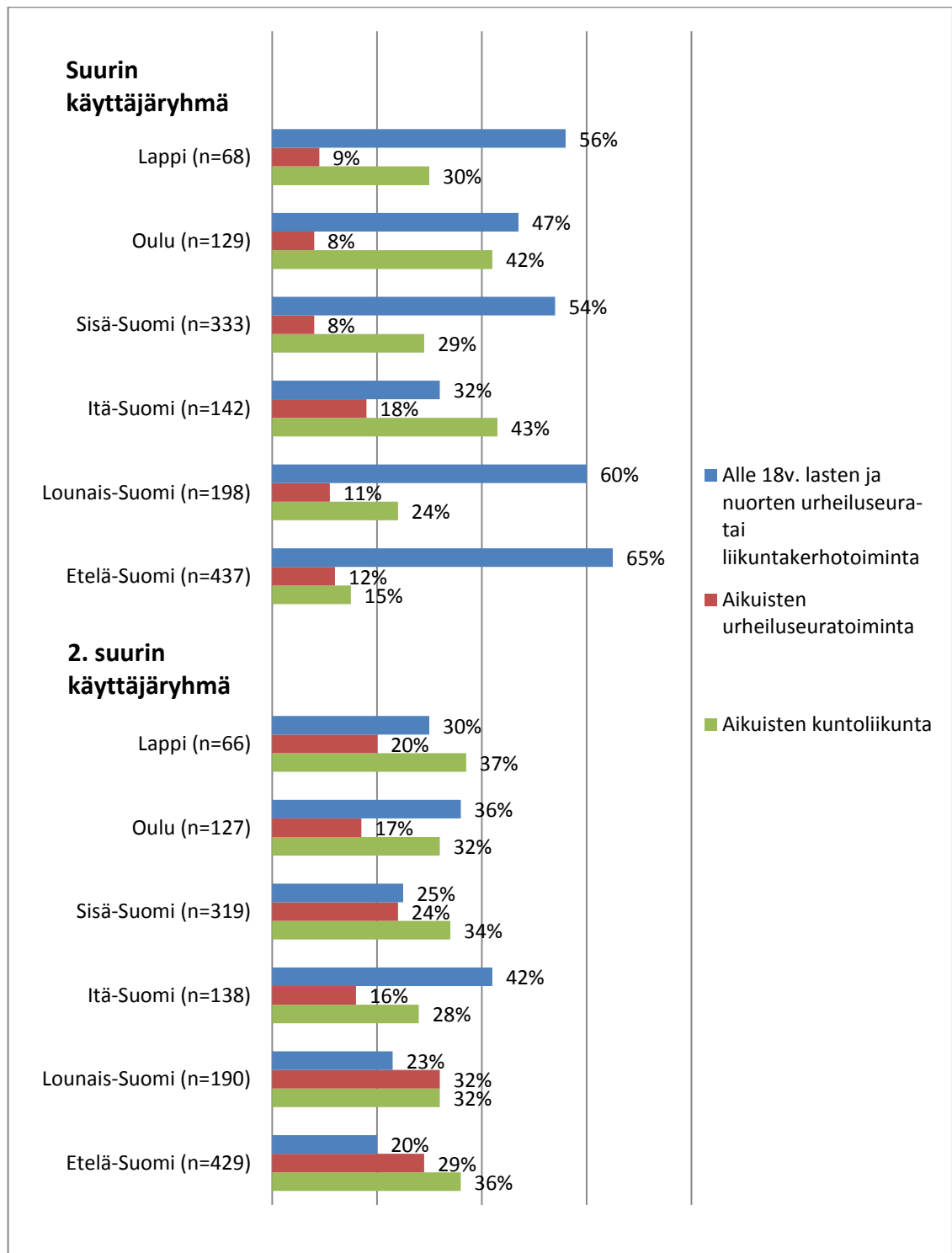

KUVA 12. Liikunta- ja urheilutoiminnan osuus koulujen liikuntasaleissa ELY-alueittain

Kuvassa 13 on esitetty koulujen liikuntasalien käyttäjäryhmät liikunnan ELY-alueittain siten, että kuvassa on kuvattuna sekä suurin että toiseksi suurin käyttäjäryhmä. Alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten urheilu- ja liikuntatoiminnalle oli varattu suurin osa käyttövuoroista jokaisella alueella lukuun ottamatta Itä-Suomea, jossa suurin käyttäjäryhmä oli aikuiset kuntoliikkujat. Lasten ja nuorten toiminnan saamat osuudet vaihtelivat eri alueiden välillä Itä-Suomen 32 %:sta Etelä-Suomen 65 %:iin. Etelä- ja Itä-Suomen ja-kaumien välillä havaittiin tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ($p < 0.001$). Lisäksi Etelä- ja Sisä-Suomen sekä Lounais- ja Itä-Suomen välillä erot nousivat tilastollisesti merkittäviksi ($p < 0.05$). Aikuisten kuntoliikkujat valittiin suurimmaksi käyttäjäryhmäksi toiseksi yleisimmin. Etelä-Suomessa aikuisten kuntoliikunnan osuus oli kuitenkin vain 15 %, kun vastaavasti Itä-Suomessa ja Oulussa arvo oli yli 40 %:a. Aikuisten urheilu-seuratoiminta oli pienin käyttäjäryhmä jokaisella tarkastelluista alueista. Itä-Suomessa sen osuus oli kuitenkin noin puolet suurempi kuin muilla alueilla.

Toiseksi suurimman käyttäjäryhmän osalta erot eri alueiden välillä eivät olleet yhtä selkeitä eikä tilastollisesti merkittäviä eroja ollut havaittavissa. Suurimmassa osassa alueita aikuisten kuntoliikunta oli toiseksi suurin käyttäjäryhmä vuorovarausten määrässä arviotuna. Oulussa ja Itä-Suomessa toiseksi suurin käyttäjäryhmä oli kuitenkin lapset ja

nuoret. Aikuisten urheiluseuratoiminta oli harvimminkin arvioitu toiseksi suurimmaksi käyttäjäryhmäksi, mutta Etelä- ja Lounais-Suomessa se sai kolmasosan vastauksista.

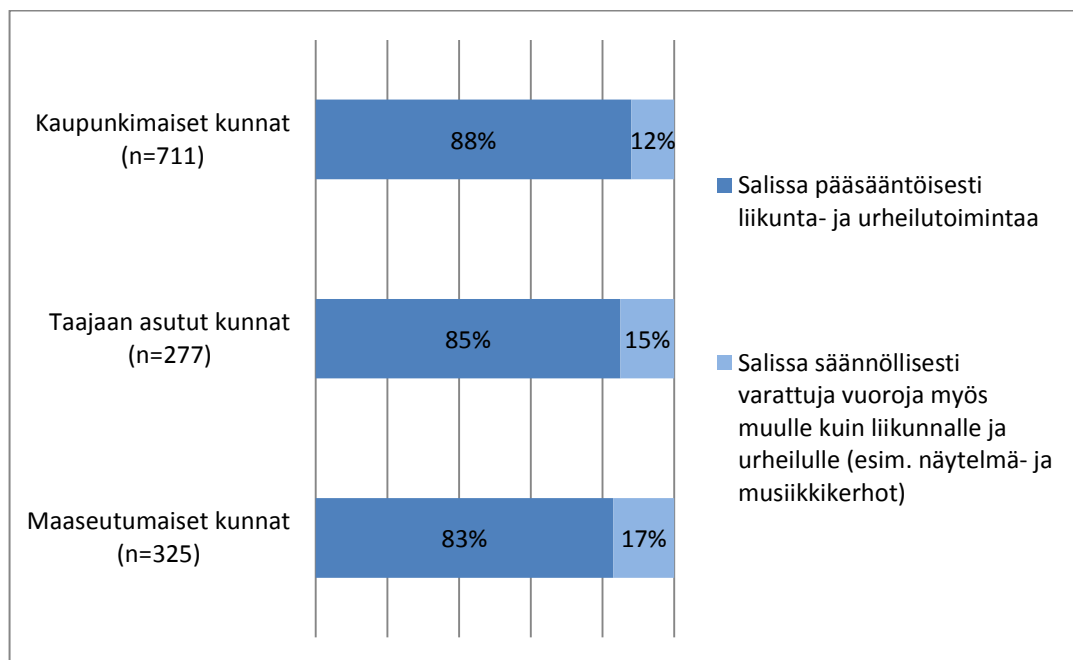

KUVA 13. Käyttäjärühmät liikunnan ELY-alueittain

7.2.2 Käyttäjryhmit kuntaryhmittäin

Koulujen liikuntasalien käyttäjryhmiä tarkastellaan tässä luvussa kuntaryhmittäin. Luvussa tarkastelun kohteena ovat muiden kuin liikuntatoiminnalle varattujen vuorojen osuus sekä pääkäyttäjryhmien väliset erot.

Erilaisten kuntaryhmien välillä ei ollut juurikaan eroja sen suhteen, oliko koulun liikuntasalissa säännöllisesti varattuja aikoja muulle kuin urheilu- ja liikuntatoiminnalle. Urheilu- ja liikuntatoiminnan ulkopuoliset vuorot näyttivät kuitenkin hieman korostuvan mitä maaseutumaisempi kunta oli. Maaseutumaisissa kunnissa tällaisia vuoroja oli 17 %:ssa, taajaan asutuissa kunnissa 15 %:ssa ja kaupunkimaisissa kunnissa 12 %:ssa kouluja (kuva 14).

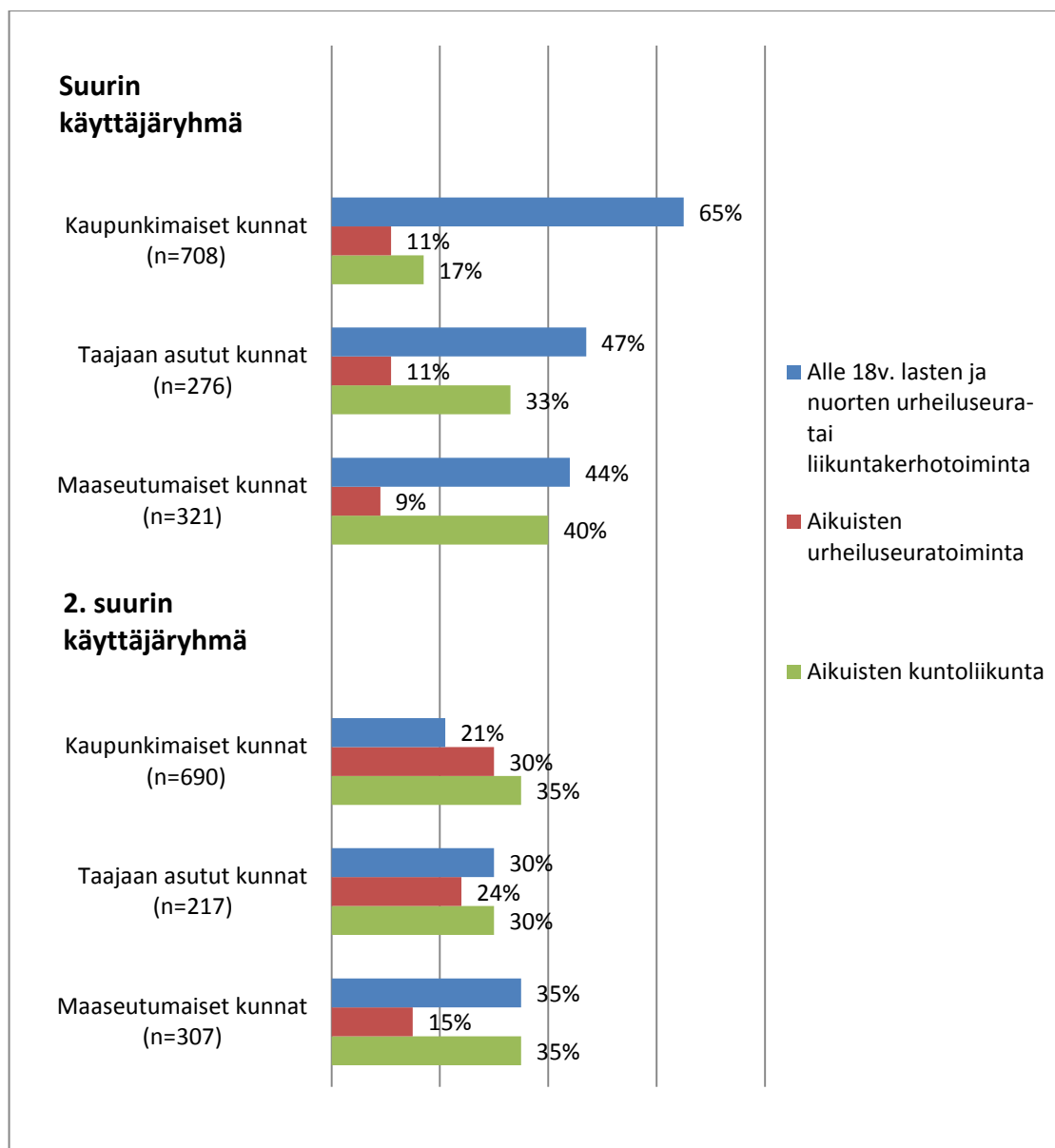
KUVA 14. Liikunta- ja urheilutoiminnan osuus koulujen liikuntasaleissa kuntaryhmittäin

Seuraavan sivun kuvassa (kuva 15) on tarkasteltu koulujen liikuntasalien käyttäjryhmiä kuntaryhmittäin siten, että kuvassa on kuvattuna sekä suurin että toiseksi suurin käyttäjryhmä. Kuntaryhmien välisissä jakaumissa oli havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja, sillä kaupunkimaiset kunnat erosivat tilastollisesti erittäin merkittävästi sekä taajaan asutuista että maaseutumaisista kunnista ($p < 0.001$). Lasten ja nuorten lii-

kuntatoiminnalle oli varattu eniten käyttövuoroja jokaisessa kuntaryhmässä, mutta sen saamat osuudet vaihtelivat kuitenkin merkittävästi eri kuntaryhmien välillä. Kaupunkimaisten kuntien kouluista 65 %:ssa, taajaan asuttujen kuntien kouluista 47 %:ssa ja maaseutumaisten kuntien kouluista 44 %:ssa lapset ja nuoret olivat suurin käyttäjäryhmä. Lapset ja nuoret olivat siis selkeästi suurin käyttäjäryhmä kaupunkimaisten kuntien koulujen liikuntasaleissa, kun muissa kuntaryhmissä myös muilla käyttäjäryhmillä oli vahva sija.

Aikuisten kuntoliikunta oli lasten ja nuorten ohella merkittävä käyttäjäryhmä sekä taajaan asutuissa kunnissa että maaseutumaisissa kunnissa. Maaseutumaisissa kunnissa aikuiset kuntoliikkujat olivat lähes yhtä suuri käyttäjäryhmä koulujen saleissa kuin lapset ja nuoretkin. Kaupunkimaisissa kunnissa sen sijaan vain 17 % nimesi aikuisten kuntoliikunnan suurimmaksi käyttäjäryhmäksi. Aikuisten urheiluseuratoiminnan suhteen eri alueiden välillä ei ollut suuria eroja, sillä jokaisessa kuntaryhmässä noin 10 % rehtoreista oli nimennyt aikuiset urheiluseuroissa liikkujat liikuntasalinsa suurimmaksi käyttäjäryhmäksi.

Toiseksi suurinta käyttäjäryhmää tarkastellessa ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja. Yleisenä suuntaviivana toiseksi suurimman ryhmän suhteen näytti kuitenkin olevan se, että mitä kaupunkimaisempi kunta oli, sitä suurempi osuus oli aikuisten urheiluseuratoiminnalla. Lasten ja nuorten urheiluseura- ja liikuntatoiminta puolestaan korostui mitä maaseutumaisempaa kuntaa tarkasteltiin.

KUVA 15. Käyttäjärühmät kuntaryhmittäin

7.3 Koulujen liikuntasalien käyttöön liittyvät ongelmat

Liikuntasalien käytön ongelmia tarkastellaan sekä koulu- että kuntakyselyn tuottaman aineiston pohjalta. Lähtökohtana on saada sekä paikallistason että laajempaa kuntataseista näkökulmaa koulujen liikuntasalien käytön haasteisiin. Molemmissa kyselyissä käytön ongelmia kartoitettiin avoimessa kysymyksessä. Koulukyselyssä rehtorit ja kuntakyselyssä liikuntatoimien vastuuhenkilöt saivat halutessaan kertoa, mikäli koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuoliseen käyttöön liittyi joitakin ongelmia tai haasteita.

Sekä koulu- (n=672) että kuntakyselyssä (n=112) noin puolet vastaajista kirjasi avoimeen kysymykseen koulun liikuntasalin harrastekäyttöön liittyviä ongelmia.

Rehtoreiden ja liikuntatoimien kirjaamat ongelmat teemoiteltiin vastausten perusteella erilaisiin luokkiin. Lukumäärällisesti erilaisia ongelmia nimettiin molemmissa kyselyissä edellä esitettyjä määriä enemmän, sillä yksi avoin vastaus saattoi sisältää useita eri teemoja. Koulukyselyssä ongelmien todellinen määrä oli 898 kpl ja kuntakyselyssä 147 kpl.

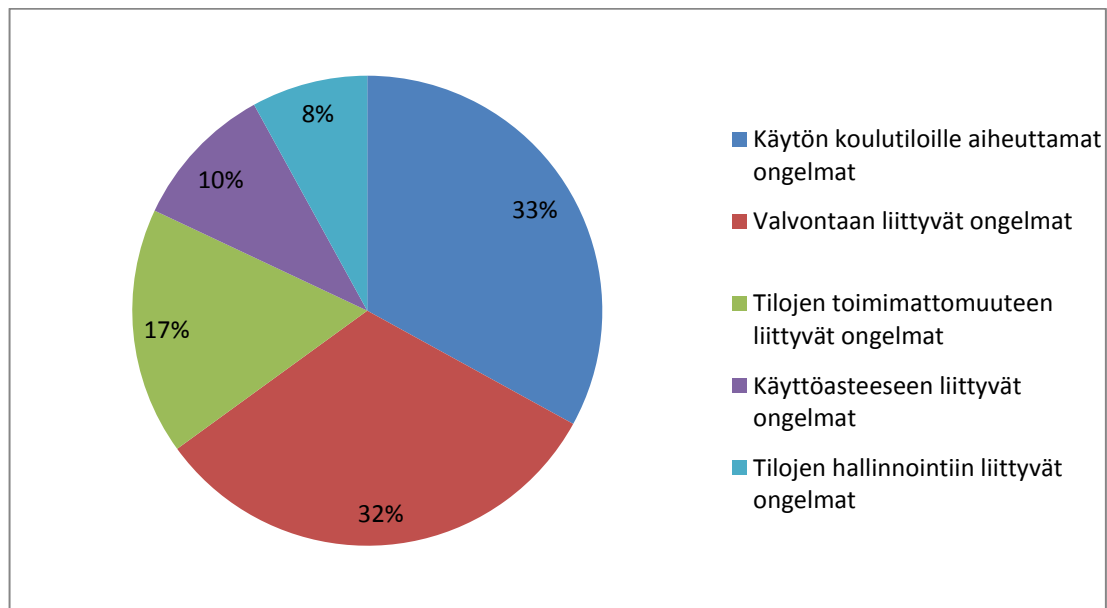
Koulukyselyssä rehtoreiden vastaukset teemoiteltiin viiteen eri luokkaan, joita olivat:

- Käytön koulutiloille aiheuttamat ongelmat
- Valvontaan liittyvät ongelmat
- Tilojen toimimattomuuteen liittyvät ongelmat
- Käyttöasteeseen liittyvät ongelmat
- Tilojen hallinnointiin liittyvät ongelmat.

Kuvassa 16 on esitelty rehtoreiden kirjaamien ongelmien jakautuminen. Yleisimmin rehtoreiden kirjaamat ongelmat liittyivät kouluajan ulkopuolisen käytön koulutiloille aiheuttamiin ongelmiin. 33 % kysymykseen vastanneista rehtoreista nosti esiin tämän näkökulman. Vastauksissa korostui tilojen epäsiisteys käytön jälkeen, liikuntavälineiden katoamiset ja hajoamiset sekä koulun tiloissa harjoitettu ilkivalta. Tähän teemaan liittyvissä vastauksissa nostettiin esille myös taloudellinen näkökulma, sillä rehtoreiden vastausten mukaan edellä mainittuihin ongelmiin liittyvät kulut jäivät usein koulun kustannettavaksi. Toinen kolmasosa rehtoreiden kirjaamista ongelmista koski puolestaan valvontaan, kulunvalvontaan ja ovien avaamiseen liittyviä haasteita.

17 %:ssa vastauksia nousi esiin tilojen toimimattomuuteen liittyvät ongelmat. Vastaukset koskivat salien liian pientä kokoa, varastotilan puutteita ja salien toimimattomuutta eri lajien tarpeiden näkökulmasta. Vastaavasti noin 10 % vastauksista liittyi salien käyttöasteeseen koskien muun muassa kysynnän ja tarjonnan vastaavuutta sekä tapahtumien ja vakiovuorojen yhteensovittamista. Loput, 8 %, rehtorien vastauksista liittyivät kou-

lun henkilökunnan kuormittumiseen vuorojen käyttämisen aiheuttamien kyselyjen johdosta.

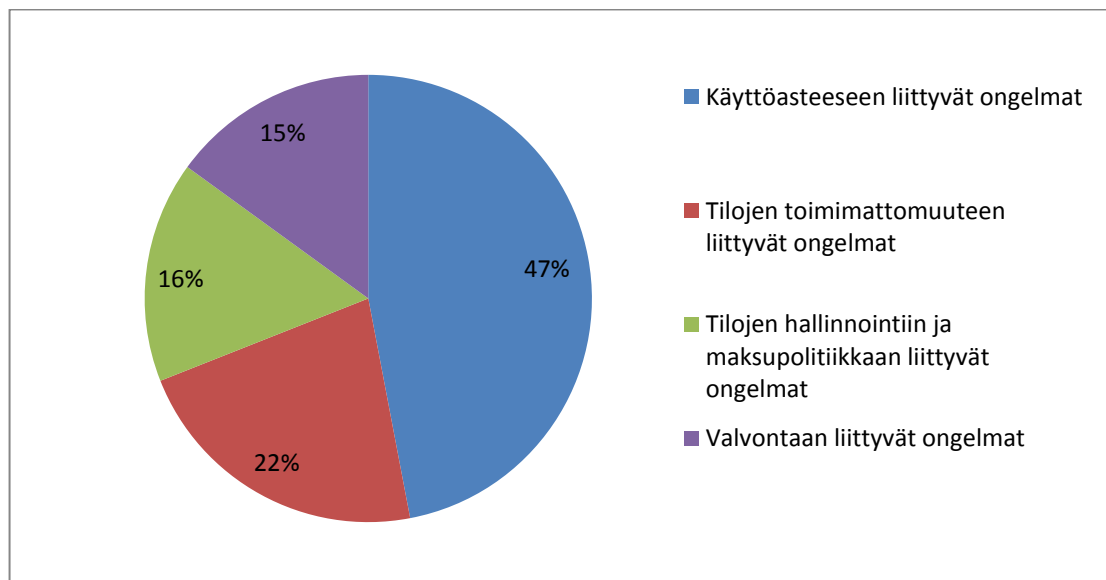
KUVA 16. Koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuolisen käytön ongelmat (n=898) koulukyselyssä

Kuntakyselyssä liikuntatoimien vastaukset jaoteltiin neljään eri ongelmaluokkaan:

- Käyttöasteeseen liittyvät ongelmat
- Tilojen toimimattomuuteen liittyvät ongelmat
- Valvontaan liittyvät ongelmat
- Tilojen hallinointiin ja maksupolitiikkaan liittyvät ongelmat

Kuntien liikuntatoimien kirjaamat käytön ongelmat on esitetty kuvassa 17. Kuntakyselyssä koulujen liikuntasalien käytön yleisimmäksi ongelmaksi koettiin käyttöasteeseen liittyvät haasteet, kun lähes puolet kuntien liikuntatoimien kirjaamista ongelmista liittyi käyttöasteeseen. Käyttöasteeseen liittyvät ongelmat koskivat useimmiten tarjonnan ja kysynnän vastaamattomuutta erityisesti ylikuormituksen mutta myös vajaakäytön näkökulmasta. Ylikuormitukseen liitettiin usein niin sanotut prime timen ajat. Kuntien liikuntatoimien vastauksissa korostui lisäksi tapahtumien ja vakiovuorojen yhteensovittamisen vaikeus sekä varattujen, mutta käyttämättömien vuorojen problematiikka.

Reilu viidesosa kuntien kirjaamista haasteista koski tilojen toimimattomuuteen liittyviä ongelmia. Tilojen toimimattomuudella tarkoitetaan esimerkiksi salin kokoon, varastotilan ja varustuksen puutteellisuuteen mutta myös salin kuntoon ja siisteyteen liittyviä ongelmia. 16 % kuntien kokemista haasteista koski puolestaan tilojen hallinnointia ja maksupolitiikkaa. Tähän näkökulmaan kuului esimerkiksi vuorojen jaon vastuuseen liittyviä kysymyksiä, tiedonkulun ongelmia, sähköisen varausjärjestelmän puutteita ja tilojen maksuttomuudesta aiheutuvia ongelmia. Valvontaan liittyi 15 % liikuntatoimien kirjaamista ongelmista. Tällaisissa tapauksissa käytön valvonta, kulunvalvonta ja kävijämäärätietojen kerääminen koettiin ongelmalliseksi.

KUVA 17. Koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuolisen käytön ongelmat (n=147) kuntakyselyssä

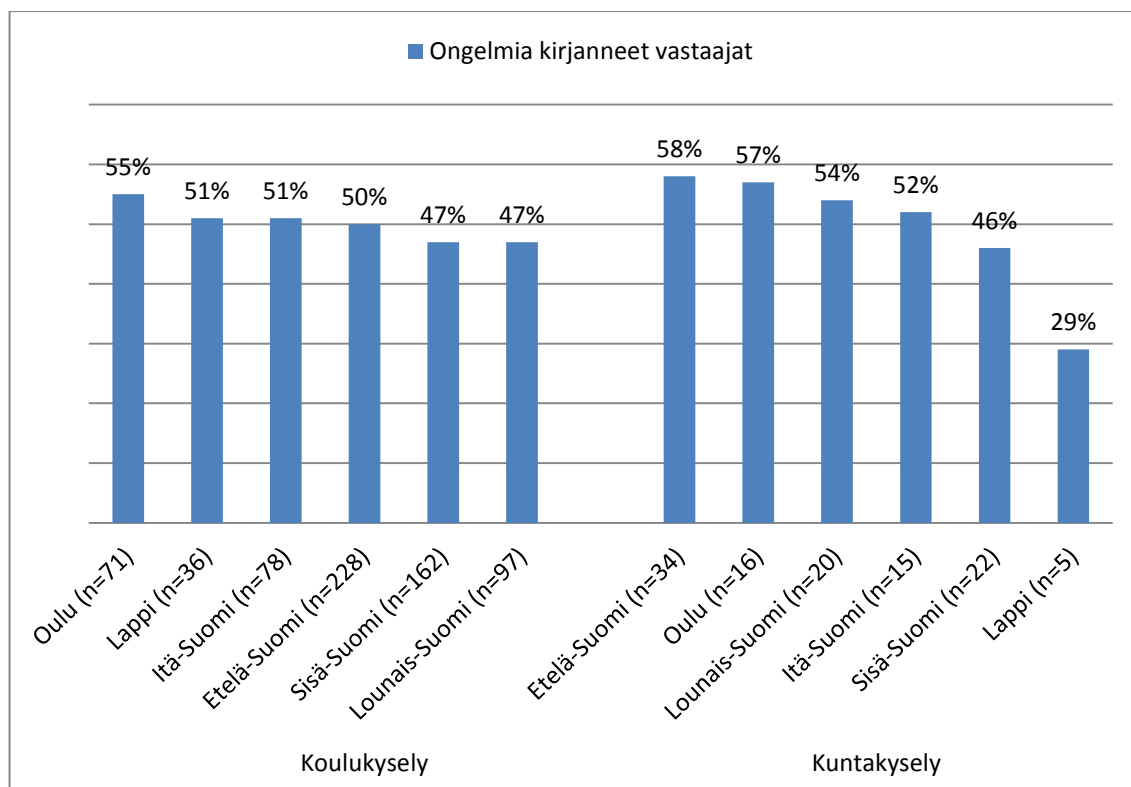
Rehtoreiden ja kuntien liikuntatoimien ilmaisemissa ongelmassa oli eroja keskeisimpien ongelmien osalta. Liikuntatoimen vastuuhenkilöt kokivat käyttöasteen merkittävimmäksi haasteeksi, kun taas rehtoreiden vastauksissa korostuivat käytön koulutiloille aiheuttamat ongelmat ja valvontaan liittyvät haasteet. Liikuntatoimien osalta valvontaa ei koettu samalla tavalla ongelmaksi, mutta tilojen toimimattomuutta kuten salin epäsiisteyttä ja huonoa kuntoa korostettiin myös heidän vastauksissaan. Käyttöasteeseen liittyvät ongelmat saivat rehtoreiden vastauksissa puolestaan vain pienen osan.

Tässä pro gradu -tutkielmassa ei esitellä esimerkkivastauksia edellä kuvattuihin avoimiin kysymyksiin, mutta niihin voi halutessaan tutustua tarkemmin Valon selvityksessä (Ruokonen, Norra & Polari 2013, 24–26).

7.3.1 Käytön ongelmat liikunnan ELY-alueittain

Koulujen liikuntasalien käytön ongelmia tarkastellaan tässä luvussa liikunnan ELY-alueittain sekä koulu- että kuntakyselyn osalta. Kuvassa 18 on esitetty niiden vastaajien osuudet, jotka ovat kirjanneet kyselyn avoimessa kysymyksessä salien käyttöön liittyviä ongelmia. Koulukyselyssä erot eri liikunnan ELY-alueiden välillä eivät olleet suuria, sillä ongelmia nimenneiden rehtoreiden määrä vaihteli alueittain 47–55 %. Oulun alueella rehtorit kirjasivat ongelmia vastaajien määrään suhteutettuna eniten ja Lounais- ja Sisä-Suomessa vähiten. Kuntakyselyssä liikunnan ELY-alueiden välillä oli hieman selvempiä eroja ongelmia kirjanneiden suhteellisessa määrässä, mutta tilastollisesti merkitseviä eroja ei kuitenkaan ollut havaittavissa. Kuntien liikuntatoimet kirjasivat ongelmia selvästi vähiten Lapissa, sillä vain 29 % vastaajista nimesi salien harrastekäyttöön liittyviä ongelmia. Huomattavaa kuitenkin on, että vastanneiden määrä oli Lapissa selvästi liikunnan ELY-alueista pienin ja tähän kysymykseen saatiin vain viiden liikuntatoimen vastaukset Lapin alueelta. Eniten ongelmia kirjattiin Etelä-Suomessa ja Oulussa, kun lähes 60 % vastaajista kirjasi salien käytön haasteita.

Kun tarkastellaan ongelmia kirjanneita vastaajia liikunnan ELY-alueittain näyttää siltä, että koulukyselyssä rehtorit kokivat ongelmia tasaisesti alueesta riippumatta, kun taas kuntakyselyssä erot eli alueiden välillä olivat hieman merkittävämpiä. Kuntien liikuntatoimet ilmoittivat siis toisilla alueilla hieman useammin käytön ongelmista kuin toisilla. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että Oulun liikunnan ELY-alueella koulujen liikuntasalien käyttöön liitettiin eniten ongelmia.

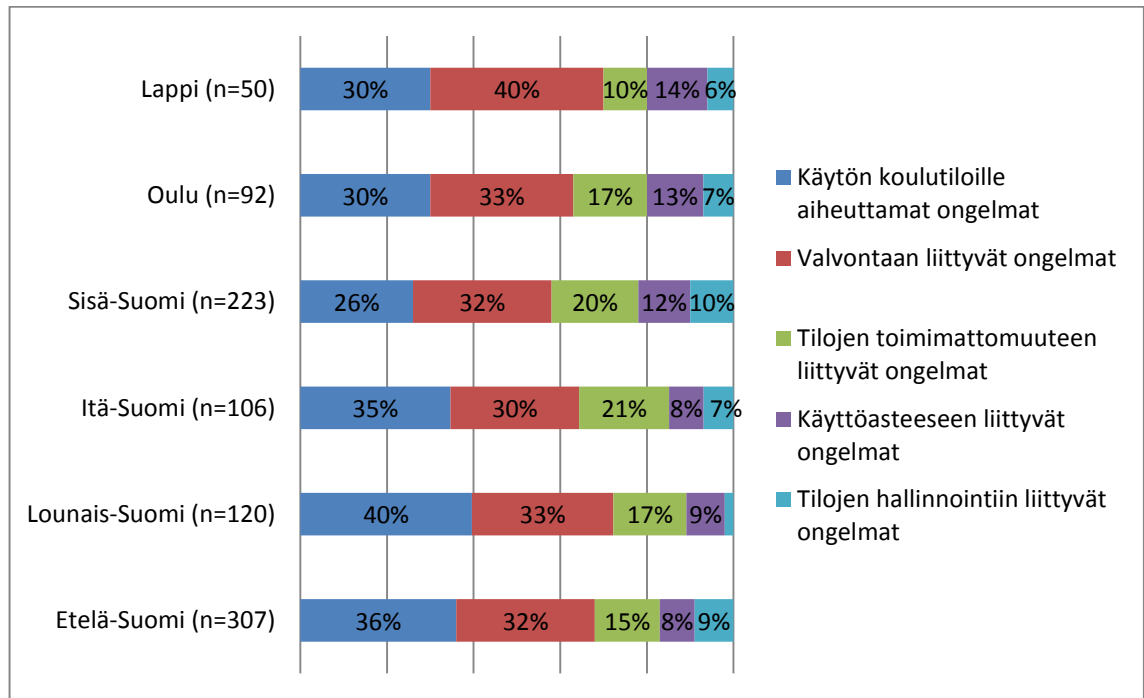

KUVA 18. Ongelmia kirjanneiden vastaajien osuus liikunnan ELY-alueittain

Rehtorien koulukyselyssä nimeämien ongelmien jakautuminen liikunnan ELY-alueittain on esitetty kuvassa 19. Alueittainen tarkastelu osoitti, että ongelmat olivat samansuuntaisia jokaisella alueella, mutta myös yksilöllisiä piirteitä löytyi. Käytön koulutiloille aiheuttamat ongelmat sekä valvontaan liittyvät haasteet olivat suurimmat ongelmaluokat jokaisella liikunnan ELY-alueella, sillä yli puolet kirjatuista ongelmista liittyi näihin kahteen luokkaan. Lounais-, Etelä- ja Itä-Suomessa merkittävimmäksi haasteeksi nousivat käytön tiloille aiheuttamat ongelmat, kun taas Lapissa, Oulussa ja Sisä-Suomessa ongelmat liittyivät yleisimmin liikuntasalien käytön valvontaan.

Tilojen toimimattomuus kirjattiin useimmin ongelmaksi Sisä- ja Itä-Suomessa, joissa noin viidesosa rehtoreiden nimeämistä ongelmista liittyi salien pieneen kokoon, varastotilan puutteisiin ja salien toimimattomuuteen eri lajien tarpeiden näkökulmasta. Esimerkiksi Lapissa vastaava osuus oli vain puolet tästä. Käyttöasteeseen liittyvät ongelmat korostuivat puolestaan pohjoisessa Suomessa verrattaessa muihin alueisiin. Hallinnointiin liittyvien ongelmien osalta havaittiin ainut kuvassa esiintynyt tilastollisesti merkitsevä ero. Hallinnoinnin ongelmia kirjattiin eniten Sisä-Suomessa noin

kymmenesosan rehtoreista kirjatessa hallinnoinnin ongelmia ja vähiten Lounais-Suomessa, jossa vastaava osuus oli 2 %. (p=0.033)

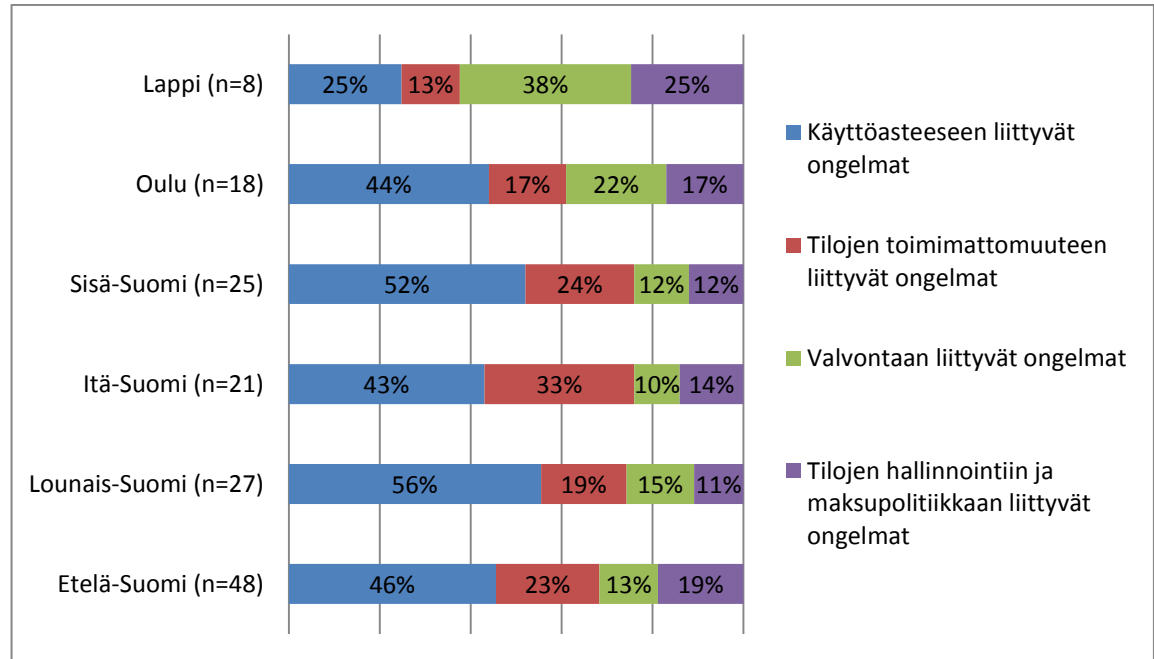

KUVA 19. Ongelmien jakautuminen liikunnan ELY-alueittain koulukyselyssä

Kuvassa 20 on tarkasteltu kuntien liikuntatoimien nimeämiä ongelmia liikunnan ELY-alueittain. Koulujen liikuntasalien käyttöön liittyvät ongelmat olivat jokaisella alueella samansuuntaisia lukuun ottamatta Lappia, joka muodosti omanlaisensa kokonaisuuden johtuen kysymykseen vastanneiden pienestä määrästä. Alueiden välillä ei ollut myöskään tilastollisesti merkitseviä eroja johtuen osittain vastaajien pienestä määrästä.

Liikuntatoimien kirjaamat ongelmat liittyivät jokaiselle alueella useimmin käyttöasteeseen lukuun ottamatta Lappia. Käyttöasteeseen liittyviä ongelmia nimettiin eniten Lounais-Suomessa ja Sisä-Suomessa, joissa yli puolet liikuntasalien käyttöön liittyvistä ongelmista liittyi tarjonnan ja kysynnän vastaamattomuuteen. Itä-Suomessa puolestaan vain noin 40 % vastanneista liikuntatoimista koki käyttöasteen ongelmaksi. Tilojen toimimattomuus nousi alueilla toiseksi suurimmaksi ongelmaluokaksi lukuun ottamatta Lappia ja Oulua. Tilojen toimimattomuuteen liittyvät ongelmat olivat liikuntatoimien vastausten perusteella suurimmat Itä-Suomessa, joissa kolmasosa kirjasi tähän luokkaan liittyviä ongelmia. Vastaava prosenttiluku oli esimerkiksi Oulun liikunnan ELY-alueella vain 17 %. Oulun alueella, muista alueista poikkeavasti, valvontaan liittyvät

ongelmat nousivat toiseksi suurimmaksi ongelmaryhmäksi heti käyttöasteongelmien jälkeen. Tilojen hallinnointiin ja maksupolitiikkaan liittyvät ongelmat puolestaan olivat liikuntatoimien vastausten perusteella suurimmat Etelä-Suomessa.

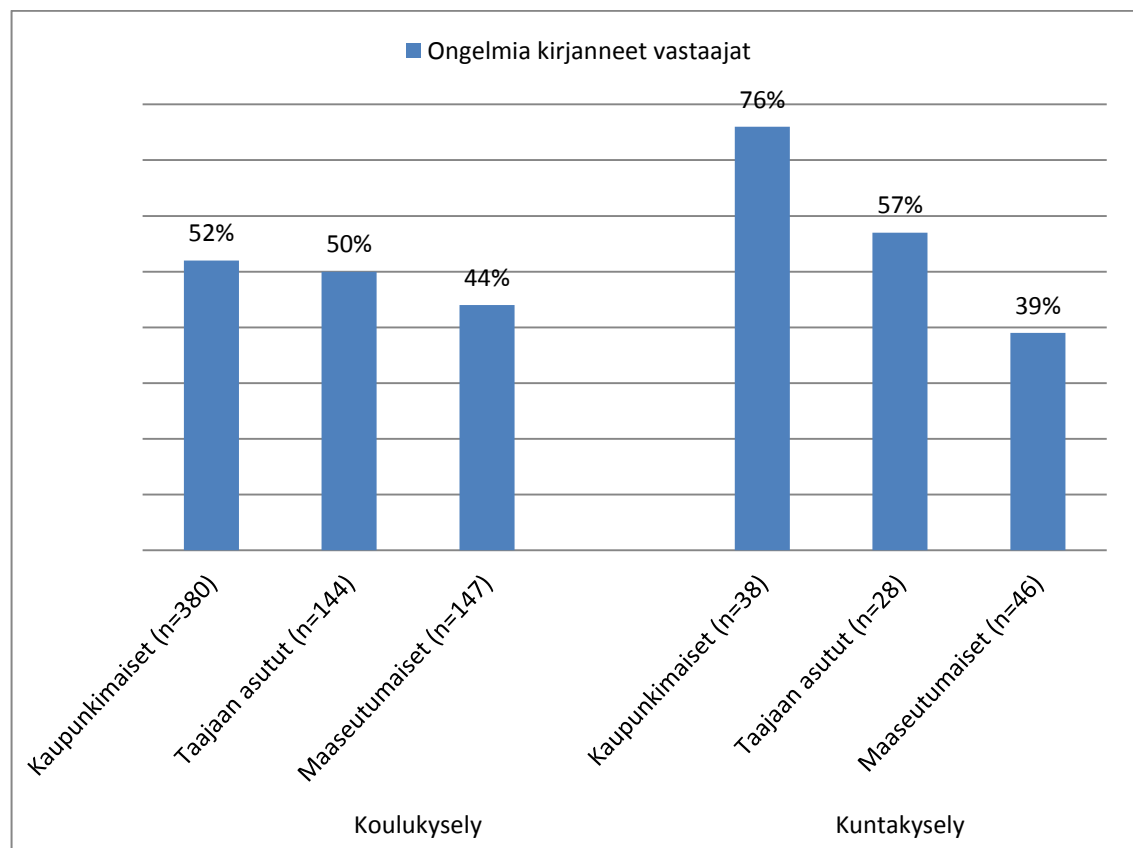

KUVA 20. Ongelmien jakautuminen liikunnan ELY-alueittain kuntakyselyssä

7.3.2 Käytön ongelmat kuntaryhmittäin

Koulujen liikuntasalien käytön ongelmia tarkastellaan tässä aluvuossa kuntaryhmittäin. Ongelmia selvitetään sekä koulu- että kuntakyselyn osalta. Kuvassa 21 on esitelty niiden vastaajien osuudet, jotka nimesivät koulujen liikuntasalien käyttöön liittyviä haasteita. Koulukyselyssä erot eri kuntaryhmien välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, sillä jokaisessa kuntaryhmässä noin puolet vastaajista nimesi käyttöön liittyviä haasteita ja ongelmia. Kuntakyselyssä erot eri kuntaryhmien välillä olivat selkeämmät. Ongelmia kirjattiin kuntaryhmittäin siten, että kaupunkimaisten kuntien liikuntatoimista 76 % (n=38), taajaan asuttujen kuntien liikuntatoimista 57 % (n=28) ja maaseutumaisten kuntien liikuntatoimista 40 % (n=47) kirjasi koulujen liikuntasalien käyttöön liittyviä ongelmia. Kaupunkimaisten ja maaseutumaisten kuntien väliltä löytyi tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ($p < 0.001$).

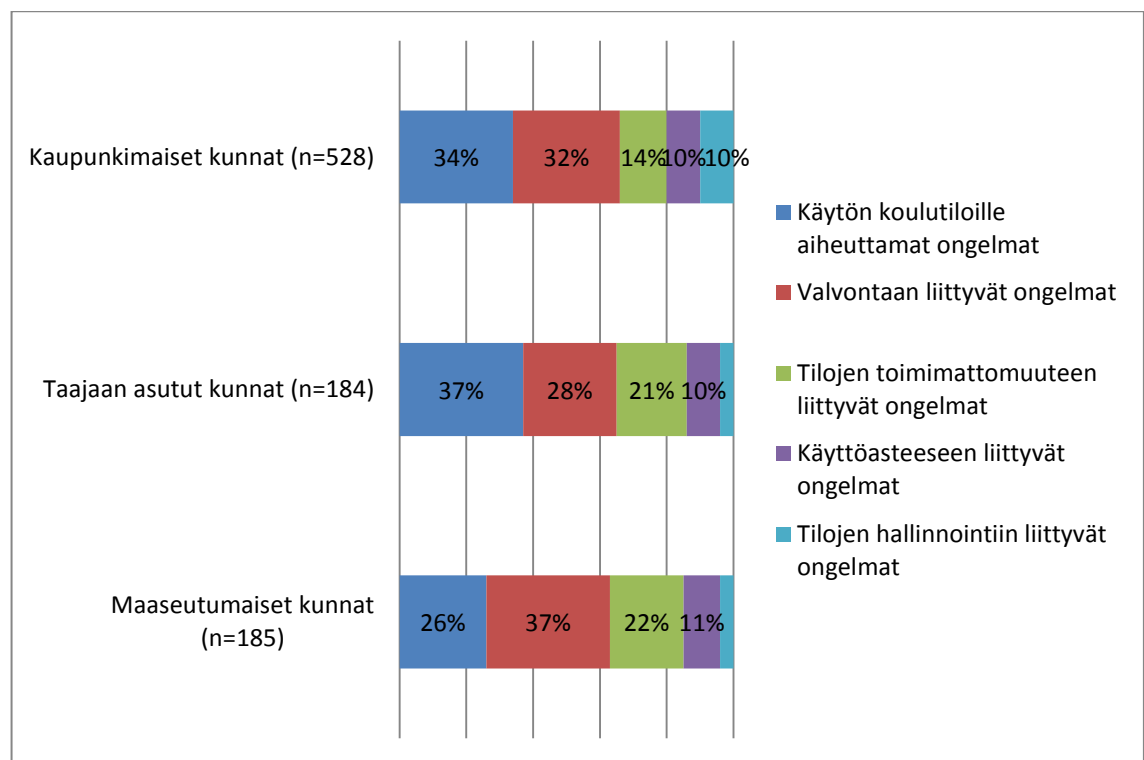
Koulukyselyn vastaajien (rehtorit) ja kuntakyselyn vastaajien (liikuntatoimet) välillä oli eroja sen suhteen, miten he kokivat koulujen salien käytön tuottavan ongelmia eri kuntaryhmissä. Molemmissa kyselyissä kaupunkimaisissa kunnissa kirjattiin suhteessa eniten ongelmia, mutta siinä missä rehtorit kokivat ongelmia tasaisesti jokaisessa kuntaryhmästä, liikuntatoimien kokemat ongelmat korostuivat mitä kaupunkimaisempi kunta oli. Tämän perusteella kaupunkimaisissa kunnissa koulujen liikuntasalien käyttöön liittyi siis eniten haasteita ja ongelmia.

KUVA 21. Ongelmia kirjanneiden vastaajien osuus kuntaryhmittäin

Rehtoreiden kirjaamia koulujen liikuntasalien käytön ongelmia on tarkasteltu kuntaryhmittäin kuvassa 22. Kuntaryhmien ja ongelmaluokkien ristiintaulukointi osoittaa, että rehtoreiden nimeämät ongelmat olivat samansuuntaisia jokaisessa kuntaryhmässä. Maaseutumaisissa kunnissa rehtorit eivät kuitenkaan kokeneet käytön aiheuttavan koulutiloille ongelmia yhtä usein kuin kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa. Erot näyttäytyivät myös tilastollisesti merkitsevinä ($p < 0.05$). Valvontaan liittyvät kysymykset nousivat maaseutumaisissa kunnissa yleisimmiksi ongelmiksi.

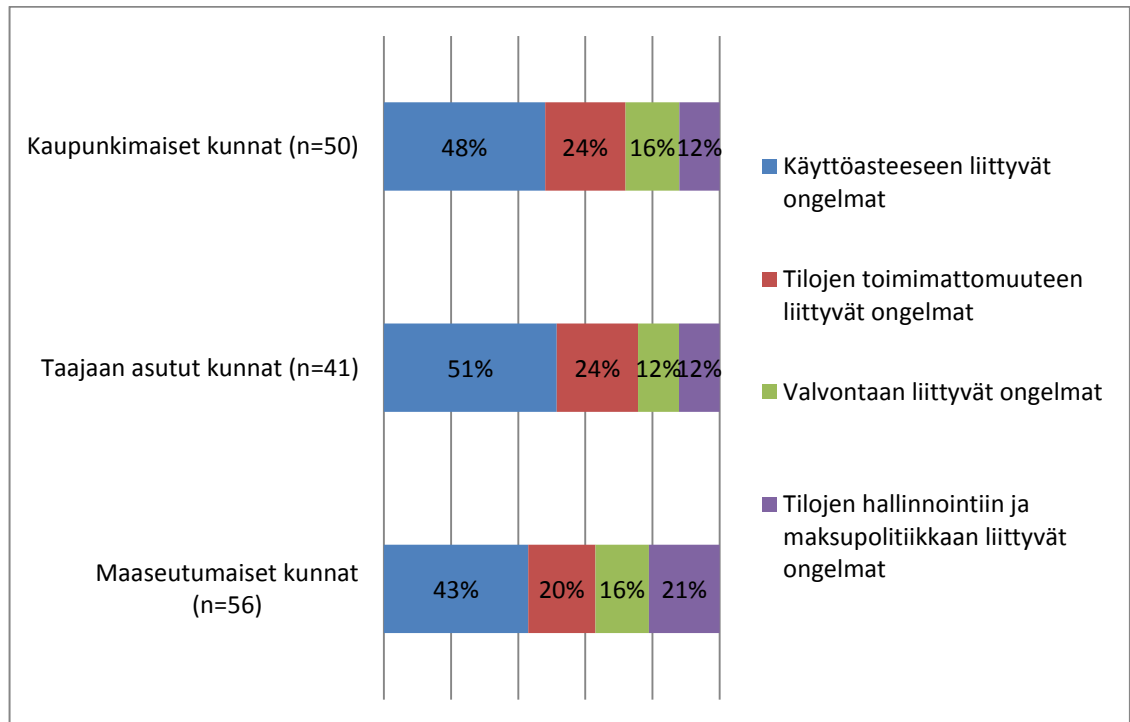
Rehtorit kirjasivat tilojen toimimattomuuteen liittyviä ongelmia kuten salien pienuutta yleisemmin taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa verrattuna kaupunkimaisiin kuntiin. Käyttöaste koettiin sen sijaan ongelmaksi tasaisesti jokaisessa kuntaryhmässä siten, että noin 10 % haasteista liittyi kysynnän ja tarjonnan vastaamattomuuteen. Tilojen hallinnointiin liittyvät ongelmat olivat puolestaan yleisimpiä kaupunkimaisissa kunnissa, sillä niihin liittyviä ongelmia nimettiin puolet enemmän kuin muissa kuntaryhmissä. Hallinnointiongelmiensa osalta kaupunkimaiset kunnat erosivat tilastollisesti merkitsevästi sekä taajaan asutuista ($p=0.015$) että maaseutumaisista ($p=0.006$) kunnista.

KUVA 22. Ongelmien jakautuminen kuntaryhmittäin koulukyselyssä

Seuraavassa kuvassa (kuva 23) kuntien liikuntatoimissa kirjattuja ongelmia on tarkasteltu kuntaryhmittäin. Kuntakyselyn perusteella ongelmien jakautumisessa ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja eri kuntaryhmien kesken. Käytön ongelmat jakautuivat kuntaryhmittäin siten, että käyttöasteeseen liittyvät ongelmat olivat suurin ongelmaluokka jokaisessa kuntaryhmässä. Kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa tilojen toimimattomuuteen liittyvät ongelmat nousivat toiseksi merkittävimäksi ongelmaksi, sillä 24 % ongelmista liittyi tähän luokkaan. Maaseutumaisissa kunnissa toiseksi suurimmaksi ongelmaluokaksi heti käyttöasteen jälkeen nousivat tilojen hallin-

nointiin ja maksupolitiikkaan liittyvät ongelmat, joita 21 % liikuntatoimista oli kirjannut.

KUVA 23. Ongelmien jakautuminen kuntaryhmittäin kuntakyselyssä

7.4 Yhteenveto koulujen liikuntasalien käytön alueellisista eroista

Koulujen liikuntasalien käyttöastetta, käyttäjiä ja käytön ongelmia on edellä tarkasteltu koulujen rehtoreiden ja kuntien liikuntatoimien arvioihin ja näkemyksiin pohjautuen. Tarkoituksena oli selvittää, miten liikuntasalien käyttö eroaa toisistaan alueellisesti tarkasteltuna siten, että erilaisia alueita kuvaavina muuttujina toimivat liikunnan ELY-alueet ja kuntaryhmät. Tässä alaluvussa tutkimuksen tulokset esitetään tiivistetysti, edellä esitettyjen tutkimustulosten järjestystä mukailien. Tarkasteltu aloitetaan liikunnan ELY-alueittain välisistä eroista.

Liikunnan ELY-alueittainen tarkastelu osoitti, että koulujen liikuntasalien käyttöasteessa, käyttäjissä sekä käytön ongelmissa on eroja maan eri alueiden välillä. Arki-iltojen osalta tehokkaimmassa käytössä olivat Etelä- ja Lounais-Suomessa sijaitsevien koulujen liikuntasalit. Muualla Suomessa käyttö ei ollut yhtä tehokasta ja vapaita käyttövuoroja löytyi saleista useammin. Viikonloppuisin koulujen liikuntasalien käyttö

osoittautui vähäisimmäksi Lapissa. Etelä-Suomessa salien käyttöaste näyttäytyi puolestaan tehokkaimpana niiden koulujen osalta, jotka olivat käytössä, mutta huomattava osa alueen saleista ei ollut viikonloppuisin käytettävissä. Kesäkuukausina käyttöaste oli matala jokaisella alueella, mutta salit olivat useimmiten kokonaan suljettuina käytöltä Etelä-Suomessa.

Salien käyttäjäryhmät erosivat ELY-alueittain siten, että Lapissa sijaitsevien koulujen liikuntasaleissa oli eniten vuoroja varattuna muulle kuin liikuntatoiminnalla. Kun tarkastellaan ainoastaan liikuntakäyttöä, Etelä- ja Lounais-Suomessa lapset ja nuoret olivat selkeästi suurin käyttäjäryhmä, kun taas erityisesti Itä-Suomessa ja Oulussa aikuisilla kuntoliikkujilla oli merkittävä osuus koulujen liikuntasalien käyttövuoroista. Aikuisten urheiluseuratoiminta oli jokaisella alueella selvästi pienin ryhmä tarkastelluista käyttäjistä.

Liikuntasalien käytön ongelmien osalta voidaan yhteenvetona todeta, että eri alueiden välillä ei ollut juurikaan eroja sen suhteen, miten ongelmallisena koulujen liikuntasalien käyttö koettiin, sillä jokaisella alueella rehtorit ja liikuntatoimet kirjasivat tasaisesti erilaisia haasteita. Rehtoreiden vastausten perusteella Lapissa, Oulussa ja Sisä-Suomessa suurimpana ongelmana näyttäytyi valvonta, kun taas lopuilla alueista korostuivat käytön tiloille aiheuttamat ongelmat kuten tilojen roskaantuminen. Liikuntatoimien vastauksissa käyttöasteeseen liittyvät ongelmat painottuivat Lounais- ja Sisä-Suomeen ja salien valvonnan haasteet korostuivat puolestaan Oulun alueella. Lisäksi huomattavaa on, että Itä- ja Sisä-Suomessa sekä rehtorien että liikuntatoimien vastuuhenkilöiden vastauksissa tilojen toimimattomuus kuten salien liian pieni koko nähtiin suurempana haasteena kuin muualla.

Koulujen liikuntasalien käyttöaste, käyttäjät ja käytön ongelmat näyttäytyivät erilaisina myös eri kuntaryhmissä. Arki-iltaisina koulujen salit olivat tehokkaimmassa käytössä kaupunkimaisissa kunnissa ja vastaavasti heikoimmassa käytössä maaseutumaisissa kunnissa. Myös viikonloppuisin käyttö oli tehokkainta kaupunkimaisissa kunnissa, mutta iso osa kyseiseen kuntaryhmään kuuluvista saleista oli myös suljettuna käytöltä. Kesäaikaan koulujen liikuntasalien käyttö oli vähäistä kaikissa kuntaryhmissä, mutta maaseutumaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa salit olivat useammin varattavissa käyttöön kuin kaupunkimaisissa kunnissa.

Kaupunkimaisten kuntien liikuntasalien käyttäjät erosivat taajaan asutuista ja maaseutumaisista kunnista, joiden käyttäjärühmät muistuttivat enemmän toisiaan. Kaupunkimaisissa kunnissa lapset ja nuoret olivat selvästi suurin käyttäjärühmä koulujen saleissa, kun taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa lähes yhtä merkittävänä käyttäjärühmänä toimi aikuisten kuntoliikunta. Aikuisten urheiluseuratoiminnan osuus oli pieni jokaisessa kuntaryhmässä, mutta erityisesti maaseutumaisissa kunnissa sen merkitys oli vähäinen. Maaseutumaisissa kunnissa oli lisäksi eniten varattuja vuoroja liikunta- ja urheilutoiminnan ulkopuolelle.

Koulujen liikuntasalien käyttö koettiin liikuntatoimien osalta selvästi ongelmallisempaan kaupunkimaisissa kuin maaseutumaisissa kunnissa, sillä kaupunkimaisissa kunnissa liikuntatoimet kirjasivat puolet useammin salien käyttöön liittyviä haasteita. Myös koulukyselyssä rehtorit nimesivät maaseutumaisissa kunnissa vähiten ongelmia. Kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa rehtorit kokivat salin roskaantumisen, liikuntavälineiden hajottamisen ja katoamisen sekä ilkeiden (käytön koulutiloille aiheuttamat ongelmat) olevan käytön suurin ongelma, kun taas maaseutumaisissa kunnissa salien käytön valvonta nähtiin suurimpana haasteena. Lisäksi rehtorit kaupunkimaisissa kunnissa kokivat muihin kuntaryhmiin verrattuna useammin tilojen hallinnointiin liittyviä ongelmia ja vastaavasti vähiten tilojen toimimattomuutta koskevia haasteita. Liikuntatoimien vastauksien osalta näytti sen sijaan siltä, että maaseutumaisissa kunnissa tilojen hallinnointi ja maksupolitiikka koettiin muita kuntaryhmiä haasteellisemmaksi.

8 POHDINTA

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus oli selvittää, millaisia alueellisia eroja koulujen liikuntasalien harrastekäytössä on. Koulujen liikuntasalien käyttöä tarkasteltiin käyttöasteen, käyttäjien ja käytön ongelmien kautta ja alueellisuutta kuvaavina muuttujina käytettiin liikunnan ELY-alueita ja kuntaryhmiä. Tässä luvussa kerrataan tutkimuksen keskeisimmät tulokset, etsitään syitä esiin nousseille alueellisille eroille ja pohditaan tulosten merkitystä. Tuloksia tarkastellaan tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä edeten käyttöasteesta, käyttäjiin ja käytön ongelmiin. Luvun lopuksi arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja esitetään jatkotutkimusehdotuksia.

8.1 Koulujen liikuntasalien harrastekäytön alueelliset erityispiirteet

Liikuntasalit ovat yleisin sisäliikuntapaikka Suomessa (LIPAS 19.3.2014), mutta monissa selvityksissä vastaavia harjoitustiloja on toivottu lisää, sillä niiden tarjonnan ei ole katsottu vastaavan kysyntää (ks. esim. Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2013, 128–129; Borodulin 1997, 6; Huovinen & Karimäki 2010, 31–32). Kysymys näyttää kuitenkin olevan siitä, että nykyisten liikuntasalien käyttökapasiteettia ei ole hyödynnetty riittävän hyvin, sillä tutkimuksen mukaan saleissa on tyhjiä vuoroja erityisesti viikonloppuisin ja kesäkuukausina, mutta myös arki-iltoina. Uusien salien ja hallien rakentaminen ei siis ole kustannustehokkain ratkaisu harrastekäytön lisäämiselle.

Koulujen liikuntasalien kouluajan ulkopuolisessa käyttöaktiivisuudessa havaittiin erilaisia alueellisia eroja. Salit olivat tehokkaimmassa käytössä kaupunkimaisissa kunnissa, kun taas maaseutumaisissa kunnissa käyttö oli selvästi vähäisempää. Lisäksi Etelä- ja Lounais-Suomessa salien käyttökapasiteetti oli hyödynnetty paremmin kuin muilla liikunnan ELY-alueilla. Koulujen liikuntasalien käyttöaktiivisuuden eroissa näkyy yleinen trendi, jossa keskittyneillä alueilla palvelut ylikuormittuvat kun taas väestöä menettävillä alueilla palvelut jäävät vajaakäytölle (Talousneuvosto 2000, 16). Tämän pro gradu -tutkielman perusteella salien käyttö on siis tehokkaampaa elinvoimaisilla muuttovoihtoalueilla kuin niin ns. taantuvilla muuttotappioalueilla, joissa käyttöaste ei ole yhtä korkea.

Suomen ym. (2012) tutkimuksen mukaan koulujen liikuntasalien fyysinen saavutettavuus heikkenee mitä pohjoisempaa osaa maasta tarkastellaan (Suomi ym. 2012, 94). Tässä tutkimuksessa tilanne näyttää saavutettavuuden eli varattavissa olevien vuorojen näkökulmasta päinvastaisena, sillä salien saavutettavuus heikkenee pohjoisesta etelään ja maaseutumaisista kunnista kaupunkimaisiin kuntiin siirryttäessä. Koulujen salien ollessa tehokkaimmassa käytössä eteläisessä Suomessa ja kaupunkimaisissa kunnissa, myös vapaita vuoroja on saatavilla vähemmän kuin muilla alueilla. Lisäksi on huomattavaa, että viikonloppuisin ja kesäaikaan salit ovat Etelä-Suomessa ja kaupunkimaisissa kunnissa muita alueita selkeästi useammin suljettuina käytöltä, mikä tarkoittaa saleihin pääsyn olennaista heikkenemistä. Sen sijaan erityisesti Lapissa ja maaseutumaisissa kunnissa salien käyttöaste on matalampi, mutta harjoitusvuoroja on vastaavasti enemmän vapaana.

Liikuntapaikan saavutettavuutta mitattaessa tulisi siis fyysisen saavutettavuuden lisäksi huomioida varattavissa olevien vuorojen saavutettavuus. Saavutettavuutta ei voida tarkastella ainoastaan etäisyyksiin pohjautuen, sillä lyhyt välimatka ei aina takaa pääsyä liikuntapaikalle. Eteläisessä Suomessa koulujen liikuntasalit sijaitsevat lähempänä kotia, mutta niihin ei välttämättä päästä liikkumaan salien käyttöasteen ollessa korkeampi kuin väljempään asutuilla alueilla. Alueellinen tasa-arvo ei tämänkään tutkimuksen perusteella toteudu koulujen liikuntasalien saavutettavuuden näkökulmasta, sillä eri alueilla vapaana ja saatavilla olevien vuorojen määrä vaihtelee.

Liikunnan edistämisen näkökulmasta tyhjät liikuntasalit ovat kuitenkin paremmasta saavutettavuudesta huolimatta hukattu mahdollisuus. Koulujen salien merkitys liikunnan olosuhderessurssina on suuri, joten olisi tärkeää pitää salit tehokkaassa käytössä sekä arki-iltaisinkin että prime time -aikojen ulkopuolella. Tästä näkökulmasta käytössä olisi eniten kehitettävää maaseutumaisissa kunnissa sijaitsevien koulujen saleissa, sillä käyttökapasiteetti on niissä huonoiten hyödynnetty eikä uusien liikuntasalien rakentaminen ole perusteltua. Maaseutumaisissa kunnissa haasteena saattaa kuitenkin olla riittävän kysynnän puuttuminen, mutta liikunnan edistämisen näkökulmasta olisi tärkeää synnyttää kysyntää lisää. Liikuntakäytön lisäämiseksi voitaisiin keskittyä esimerkiksi uusien käyttäjien houkuttelemiseen.

Tulosten perusteella lapset ja nuoret, aikuiset kuntoliikkuajat sekä urheiluseurojen jäsenet olivat kolme suurinta käyttäjäryhmää koulujen saleissa. Muiden käyttäjien kuten erityisryhmien osalta liikuntasalien käyttö oli minimaalista. Alueellisen tarkastelun osalta merkittävä havainto oli se, että sekä maaseutumaisissa kunnissa että Pohjois- ja Itä-Suomessa koulujen salit näyttäytyivät monitoimiympäristöinä, sillä saleja käytettiin muita alueita useammin liikuntatoiminnan ulkopuolella ja myös liikuntatoiminnan sisällä käyttäjäryhmät olivat moninaisia. Maaseutumaisissa kunnissa on harvoin mahdollista rakentaa eri lajien tarpeisiin sopivia erikoisliikuntapaikkoja, joten koulujen liikuntasalit voivat olla ainoita sisäliikuntaa palvelevia tiloja. Pienillä paikkakunnilla koulujen salit täyttyvät siis hyvin erilaisista käyttäjäryhmistä. Asukasmääriltään suurissa kunnissa on sen sijaan usein myös muita sisäliikuntaan sopivia paikkoja kuten palloilu- ja monitoimihalleja sekä muita lajispesifejä tiloja.

Tutkimuksen mukaan Etelä- ja Lounais-Suomessa sekä kaupunkimaisissa kunnissa lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluseuratoiminnalle varatut vuorot olivat koulujen saleissa yleisempiä kuin muilla alueilla. Pohjois-Suomessa ja maaseutumaisissa kunnissa lasten ja nuorten koulumatkat ovat pitkiä, mikä vaikeuttaa myös salien vapaa-ajan käyttöä, jos kuljetusta ei ole saatavilla. Aikuiset pystyvät sen sijaan haja-asutusalueillakin liikkumaan vaivattomasti paikasta toiseen autolla.

Aikuisten urheiluseuratoiminta oli koulujen saleissa harvinaisempaa kuin lapsille, nuorille ja kuntoliikkuajille varatut vuorot. Urheiluseurat ja erityisesti aikuiset kilpaurheilijat ovat tyypillisesti niitä tahoja, jotka saavat vuoroja suuremmista liikuntalaitoksista. Kooltaan pienemmät koulujen liikuntasalit jäävät usein lasten ja nuorten sekä kuntoliikkuajien käyttöön. Tämän tutkimuksen mukaan erityisesti maaseutumaisissa kunnissa aikuisten urheiluseuratoiminta oli koulujen saleissa vähäistä verrattuna aikuisten kuntoliikuntaan. Tämä johtunee siitä, että maaseutumaisissa kunnissa urheiluseurojen toiminta on ylipäättään vähäisempää kuin kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa. Ilmasen ja Itkosen (2000, 32) mukaan niin sanotulla Syrjä-Suomen alueella ei välttämättä mikään taho järjestä organisoitua urheilua.

Uudet käyttäjäryhmät voisivat toimia yhtenä ratkaisuna koulujen liikuntasalien käytön tehostamiseen. Liikuntasalit palvelevat nykyisellään lähinnä lapsia ja nuoria, joten käytöasteen nostamiseen olisi mahdollista etsiä ratkaisuja mahdollistamalla salien käyttö

yhä useammille käyttäjäryhmille. Nykyisellä käyttövuoropoliitikalla rekisteröidyt urheiluseurat ja muut liikuntaryhmät ovat etusijalla vuoroja jaettaessa. Yksityisten henkilöiden käyttömahdollisuuksia tulisi kehittää ja helpottaa, jotta saleihin päästäisiin liikkumaan myös organisoidun liikuntatoiminnan ulkopuolelta. Lisäksi terveyttä edistävän liikunnan näkökulmasta olisi tärkeä pohtia myös sitä, miten liikunnallisesti passiiviset saataisiin hyödyntämään salien käyttämättömiä aikoja.

Koulujen liikuntasalien vajaakäyttö oli suurta erityisesti viikonloppuisin ja kesäisin. Näille ajankohdille voisi löytyä kysyntää liikuntaseurojen ulkopuolelta esimerkiksi lähialueen asukkaista; perheistä ja kaveriporukoista. Tyhjien vuorojen markkinointia olisi kuitenkin kehitettävä ja kohdennettava, sillä nykyisellään harva yksityinen henkilö tietää mahdollisuuksistaan vuokrata esimerkiksi läheisen koulun sali sunnuntaiamukselle sulkapallon peluulle. Koulujen pihilla sijaitsevat lähiliikuntapaikat ovat jo nousseet suomalaisten suosioon, mutta myös koulun salilla olisi potentiaalia lähialueen asukkaiden liikuntapaikaksi erityisesti sellaisissa kunnissa, joissa koulut sijaitsevat kävelymatkan päässä kotoa. Sen sijaan Pohjois-Suomessa ja maaseutumaisissa kunnissa salien saavuttaminen on hankalampaa pitkien välimatkojen vuoksi.

Kolmas tutkimusongelma koski koulujen liikuntasalien käyttöön liittyviä ongelmia. Rehtorit ja kuntien liikuntatoimet kirjasivat useita erilaisia koulujen liikuntasalien käyttöön liittyviä haasteita aina tilojen toimimattomuudesta, valvontaan, käyttöasteeseen ja hallinnointiin liittyviin ongelmiin. Koulukyselyssä rehtorit kirjasivat ongelmia tasaisesti alueellisesta sijainnista riippumatta, kun taas kuntakyselyssä eri alueiden välillä oli huomattavissa eroja. Erityisesti kaupunkimaisten kuntien liikuntatoimet kirjasivat ongelmia selvästi enemmän kuin maaseutumaisten kuntien vastaavat. Näyttää siltä, että mitä asukasmäärältään suurempaa kuntaa tarkastellaan, sitä enemmän liikuntasalien käyttöön liittyä haasteita liikuntatoimien näkökulmasta. Kaupunkimaisissa kunnissa liikuntatoimen hallinnoitavana on useita koulujen saleja ja käyttäjiä, mikä merkitsee myös kasvavaa haasteiden määrää.

Koulujen liikuntasalien käyttöön liittyvistä ongelmista voidaan päätellä, millaisiin asioihin erilaisilla alueilla olisi kiinnitettävä huomiota liikunnan edistämiseksi saleissa. Liikunnan ELY-alueittaisen vertailun perusteella Sisä- ja Itä-Suomessa koettiin eniten tilojen toimimattomuuteen kuten salien kokoon liittyviä ongelmia. Tulosten perusteella

vaikuttaisi siis siltä, että Sisä- ja Itä-Suomessa koulujen liikuntasalit ovat yleisiltä puitteiltaan muita alueita heikommassa kunnossa, jolloin kehittämistoimenpiteissä tulisi keskittyä tilojen kunnan kohentamiseen tai vaihtoehtoisesti arvioida lisärakentamisen tarvetta.

Salien käytön lisäämiseksi olisi tärkeää keskittyä erityisesti maaseutumaisissa kunnissa koettujen ongelmien ratkaisemiseen, sillä käyttökapasiteetti oli niissä huonoiten hyödynnetty. Rehtorien vastauksissa valvonnan ongelmat näyttäytyivät erityisesti maaseutumaisille kunnille ominaisina. Lisäksi liikuntatoimien kirjaamien ongelmien osalta näytti siltä, että maaseutumaisissa kunnissa tilojen hallinnointi koettiin muita kuntaryhmiä haasteellisemmaksi. Kaupunkimaisissa kunnissa liikuntatoimet käyttävät rahaa liikuntaan selvästi maaseutumaisia kuntia enemmän (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 24–26), joten on luonnollista, että maaseutumaisissa kunnissa ei ole resursseja hankkia esimerkiksi harrastekäyttöä edistäviä sähköisiä vuorovaraus- ja kulunvalvontajärjestelmiä. Salien valvonta ja hallinnointi voi tästä johtuen olla hyvin työlästä, mikä heijastuu myös salien käyttömahdollisuuksiin.

Tulosten perusteella vajaakäyttöä ei koeta vastaavalla tavalla ongelmaksi kuin ylikuormitusta, sillä käyttöasteeseen liittyvät ongelmat korostuvat niillä alueilla, joissa salien käyttöaste oli korkea. Salien käyttöasteeseen liittyvät ongelmat näyttäytyivät liikuntatoimien vastauksissa vähäisimpänä Lapissa ja maaseutumaisissa kunnissa, joissa myös käyttöaste oli tulosten perusteella matalin. Vastaavasti eteläisessä Suomessa sekä kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa korostuivat käyttöasteeseen liittyvät ongelmat ja näillä alueilla oli tutkimuksen mukaan myös korkein käyttöaste. On huomattavaa, että vajaakäyttöä ei koeta vastaavanlaiseksi ongelmaksi kuin ylikuormitusta, sillä tyhjä koulun sali merkitsee verorahoilla rakennettujen tilojen hukkakäyttöä. Myös liikunnan edistämisen näkökulmasta olisi tärkeää saada liikuntapaikat tehokkaaseen käyttöön. Käyttöasteen ollessa korkea koulujen liikuntasaleissa liikkuu myös paljon ihmisiä, joten ei ole yllättävää, että Etelä- ja Lounais-Suomessa sekä kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa rehtorit näkivät suurimpana haasteena käytön koulutiloille aiheuttamat ongelmat kuten tilojen sotkemisen ja ilkvallan. Ongelman helpottamiseksi salien hallinnoijien olisi selkeytettävä salien käytösääntöjä ja käytävä jatkuvaa vuoropuhelua käyttäjien kanssa.

Tutkimuksen perusteella Suomi näyttää jakaantuneen koulujen liikuntasalien harrastekäytön osalta korkean käyttöasteen ja tiettyihin käyttäjäryhmiin keskittyneen käytön eteläiseen Suomeen ja kaupunkimaisiin kuntiin sekä käyttöasteeltaan matalampaan, mutta monipuolisempia käyttäjäryhmiä palvelemaan pohjoiseen ja itäiseen Suomeen sekä maaseutumaisiin kuntiin. Huolimatta alueellisista eroista, koulujen liikuntasalien käytössä on tehostamisen varaa kaikilla alueilla, ja näin ollen liikunnan edistäminen on pääosissa saajia mahdollista. Käytön lisäämiseksi eri alueilla tulisi kuitenkin keskittyä erilaisiin toimenpiteisiin

Tästä tutkimuksesta on hyötyä kun kunnallinen ja/tai alueellinen liikuntatoimi haluavat edistää kuntansa/alueensa koulujen liikuntasalien käyttöä. Nykyinen käyttöaste, käyttäjäryhmät ja käytön ongelmat antavat tietoa siitä, mihin milläkin alueella tulisi käytön kehittämisessä keskittyä. Tulosten perusteella voidaan ohjata toimenpiteitä ja toimintaa alueiden erityistarpeiden mukaisesti. Erilaisten alueiden ja kuntien ominaispiirteet tulisi huomioida erityisesti alueellisessa ja kunnallisessa liikuntasuunnittelussa.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus

Survey-menetelmällä kerätyn tiedon luotettavuutta on tärkeä pystyä kriittisesti arvioimaan, sillä sen määrä ja merkitys on suuri (Alkula ym. 1994, 120). Tutkimuksen luotettavuutta on kvantitatiivisessa tutkimuksessa kuvattu perinteisesti validiteetin ja reliabiliteetin käsitteillä. Ensiksi käsittelyyn otettavalla validiteetilla viitataan siihen, miten hyvin tutkimus mittaa sitä, mitä sen avulla on tarkoitus selvittää. Tutkimuksen validiteetti jaetaan edelleen ulkoiseen ja sisäiseen validiteettiin. Ulkoisella validiteetilla viitataan tutkimuksen yleistettävyyteen esimerkiksi otannan näkökulmasta. Koehenkilöiden määrä vaikuttaa tutkimuksen yleistettävyyteen siten, että pieneksi jäänyt otos tarkoittaa huonoa yleistettävyyttä. (Metsämuuronen 2005, 57–58, 64–65.) Tässä tutkimuksessa saavutettiin molempien kyselyiden osalta korkeat vastaajamäärät, kun koulukyselyyn vastasi 1354 rehtoria ja kuntakyselyyn 218 kuntien liikuntatoimen vastuuhenkilöä. Koulukyselyn vastausprosentiksi muodostui 62 % ja kuntakyselyn 72 %. Aineiston edustavuutta tutkittaessa selvisi lisäksi, että tutkimuksen aineistot edustavat suomalaisten koulujen liikuntasalien ja kuntien kenttää alueellisesti tarkasteltuna hyvin, sillä aineistossa ei ollut merkittävästi tilastollisia rakennemuutoksia. Saavutettua

tutkimusjoukkoa voidaan siis pitää yleistettävyyden kannalta riittävänä ja tutkimuksen ulkoinen validiteetti on näin ollen hyvä.

Tutkimuksen sisäinen validiteetti tarkoittaa puolestaan tutkimuksen omaa luotettavuutta. Keskeisenä kysymyksenä on muun muassa se, mitataanko mittarilla sitä, mitä on tarkoitus ja onko mittaustilanteessa luotettavuuteen alentavasti vaikuttavia tekijöitä. (Metsämuuronen 2005, 57.) Survey-tutkimuksissa on usein kritisoitu tiedon pinnallisuutta. Vastaajien vastatessa valmiiksi muotoiltuihin kysymyksiin he valitsevat yhden valmiin vastausvaihtoehdon. Vastaajat saattavat vastatessaan ajatella hyvin erilaisia asioita eikä heillä välttämättä ole kiteytyynyttä käsitystä kysytyistä asioista, mutta he vastaavat siitä huolimatta. (Alkula ym. 1994, 121.) Ei ole myöskään takuuta siitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen. Myös vastausvaihtoehdoissa on saattanut olla väärinymmärryksiä. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.) Tutkimuksen sisäiseen validiteettiin pyrittiin vaikuttamaan tutkimuksen alkuvaiheessa toteutetulla pilottitutkimuksella, jonka avulla selvitettiin kysymysten ymmärrettävyys ja vastausvaihtoehtojen selkeys. Kyselylomakkeita kokeiltiin muutamilla rehtoreilla ja liikuntatoimilla, minkä jälkeen niihin tehtiin pieniä korjauksia.

Tässä tutkimuksessa vastaajilta tiedusteltiin koulujen liikuntasalien käyttöastetta ja käyttäjiä. On mahdollista, että vastaajat vastasivat kysymyksiin omien, mahdollisesti virheellisten, oletuksiensa pohjalta, eivätkä nojautuneet esimerkiksi vuorovarauskalenterista saataviin tietoihin. Tässä tutkimuksessa käytetty mittari mittasi siis koulujen rehtoreiden ja kuntien liikuntatoimien arvioita ja näkemyksiä, jotka eivät välttämättä vastaa todellista tilannetta. Toisaalta, vaikka vastaukset olisivat perustuneet vuorovarauskalenterin antamiin tietoihin, tieto ei välttämättä ollut täysin ajankohtaista ja luotettavaa. Aineistolle olisi voitu hankkia lisäluotettavuutta, ottamalla käsittelyyn yksittäisiä koulujen liikuntasaleja, joiden käyttöä olisi havainnoitu suoraan paikan päällä. Näin käyttöasteesta ja käyttäjistä olisi saatu luotettavinta tietoa.

Tulosten luotettavuuteen voivat vaikuttaa myös vastaajien asenteet. Luotettavaa tietoa on helpoin kerätä sellaisista asioista, joista vastaajat ovat kiinnostuneita ja joka liittyy heidän arkiseen toimintaansa ja kokemuksiinsa (Alkula ym. 1994, 121). Tässä tutkimuksessa oli oletuksena, että kuntakohtaisessa kyselyssä liikuntatoimen vastaajilla oli hyvä käsitys siitä, miten heidän kuntansa liikuntasaleja käytetään. Koulukohtaisessa ky-

selyssä vastauksien luotettavuus saattoi kuitenkin olla yhteydessä siihen, miten kiinnostunut koulun rehtori oli ylipäättään liikuntaan liittyvistä asioista. Jos rehtori oli kiinnostunut liikunnasta, hän luultavasti vastasi kyselyyn todennäköisemmin kuin silloin jos liikunta-asiat eivät olisi hänelle merkityksellisiä. Toisaalta liikuntaan kriittisemmin suhtautuvat rehtorit saattoivat painottaa vastauksissaan enemmän koulujen liikuntasalien käyttöön liittyviä ongelmia kuin niitä todellisuudessa oli.

Reliabiliteetilla viitataan tutkimuksen toistettavuuteen. Mittari on reliabeli, mikäli samaa ilmiötä mitattaessa useamman kerran saadaan samanlaisia tuloksia. (Metsämuuronen 2005, 64–65.) Reliabelilla mittarilla saadut tulokset eivät siis perustu sattumaan. Tämän tutkimuksen toistettavuus pyrittiin varmistamaan tutkimuksen toteuttamisen tarkalla kuvauksella, jonka kautta tutkimus pystyttäisiin tarvittaessa toteuttamaan samalla tavalla uudestaan. Tutkimuksessa reliabiliteettiin vaikutettiin myös käyttämällä kahta rinnakkaista mittaria; koulu- ja kuntakyselyä. Vaikka lomakkeissa käytetyt kysymykset eivät olleet täysin samoja, tulosten samanlaisuutta pystyttiin joiltain osin vertailemaan. Koulu- ja kuntakyselyn tulokset olivat esimerkiksi käyttöasteen osalta samansuuntaisia (Ruokonen ym. 2013, 33). Tutkimuksen tulokset eivät siis olleet sattumanvaraisia, kun kahdella erilaisella mittarilla saadut tulokset tukivat toisiansa. Tulokset olivat lisäksi käyttöasteen osalta linjassa VTT:n (2012) tekemän selvityksen kanssa, jossa selvitettiin suurimpien kaupunkien koulujen salien käyttöasteita sähköisten vuorovarauskalentereiden kautta.

Kaiken kaikkiaan pidän tehtyä tutkimusta luotettavana erityisesti sen laajan ja kattavan vastaajajoukon vuoksi. Metsämuuronen (2005) mukaan on kuitenkin muistettava, että yksi tutkimustulos ei tarkoita sitä, että sen tulos olisi totuus (Metsämuuronen 2005, 40). Tulosten todellisesta paikkansapitävyydestä ei voida siis koskaan olla täysin varmoja, mutta suuntaa voidaan pitää oikeana.

8.3 Jatkotutkimusehdotukset

Koulujen liikuntasalien käytön kehittämiseksi olisi tärkeää kuulla tilojen hallinnoijien lisäksi myös käyttäjien näkemyksiä ja kokemuksia salien käytöstä. Tässä tutkimuksessa koulujen liikuntasalien harrastekäyttöä tarkasteltiin rehtoreiden ja liikuntatoimien eli salien hallinnoijien näkökulmasta. Käyttäjiä eli tässä tapauksessa liikuntaseurojen edus-

tajia ei sen sijaan otettu mukaan tutkimukseen huolimatta siitä, että heiltä olisi saatu keskeistä tietoa siitä, ketkä saleja todellisuudessa käyttävät, ja kuinka paljon saleissa on liikkujia. Oletettavaa on, että käyttäjiltä olisi myös saatu erilaisia vastauksia kysymyseen koulujen liikuntasalien käytön ongelmista. Tämän tutkimuksen resurssien puitteissa käyttäjien mukaanotto tutkimukseen ei ollut mahdollista, sillä se olisi vaatinut erillisen kyselylomakkeen laadinnan. Myös otoksen suunnittelu ja tutkimusjoukon saavuttaminen olisi ollut aikaa vievää.

Käyttäjien näkökulman mukaan tuomisen lisäksi tutkimus olisi voitu toteuttaa erilaisella tutkimusmenetelmällä, jolloin saadut tulokset olisivat saattaneet olla erilaisia. Tämä tutkimus toteutettiin kahdella erillisellä sähköisellä kyselylomakkeella, mutta kuten edellisessä tutkimuksen luotettavuus -luvussa todettiin, luotettavinta tietoa koulujen liikuntasalien käytöstä saataisiin havainnoimalla käyttöä paikan päällä. Tällöin tutkimus olisi toteutettava siten, että käsittelyyn otettaisiin muutama taustamuuttujiltaan erilainen koulun liikuntasali, joiden käyttöä havainnoitaisiin paikan päällä erilaisina ajankohtina. Näin tutkimuksella saataisiin yksityiskohtaista tietoa salien käyttöasteesta ja käyttäjistä. Tarkan käyttöasteen lisäksi selville saataisiin kävijämäärät ja tätä kautta esimerkiksi kävijöiden määrä suhteessa salin kokoon.

Erilaisten uusien tutkimusjoukkojen ja -menetelmien lisäksi nykyinen aineisto tarjoaa mahdollisuuksia lisätutkimukselle. Erityisen mielenkiintoista olisi jatkaa alueellista tarkastelua ja selvittää, miten koulujen liikuntasalien käyttö vaihtelee keskustassa, taajamassa ja haja-asutusalueilla sijaitsevien koulujen saleissa. Nykyisestä aineistosta tällainen taustamuuttuja puuttuu, mutta se rakentamalla saataisiin tutkimustietoa siitä, miten yhdyskuntarakenteellinen sijainti vaikuttaa koulujen liikuntasalien käyttöön.

Liikunnan edistämisen näkökulmasta olisi tärkeää tehdä tämän tutkimuksen kaltaisia käytön tarkasteluja myös muiden liikuntapaikkojen osalta. Tutkimuksen kohteena voisi jatkossa olla esimerkiksi ulkoliikuntapaikkoja kuten palloilukentät, yleisurheilukentät tai kuntoradat ja -polut. Liikuntapaikkojen nykyisen käyttötilanteen selvittäminen on edellytys käytön kehittämiseksi. Kun tiedetään millaisella intensiteetillä liikuntapaikkaa nykyisellään käytetään, ketkä liikuntapaikkaa käyttävät ja millaisia ongelmia liikuntapaikan käyttöön liittyy, voidaan luoda toimenpiteitä käytön edistämiseksi. Käyttöä kehittämällä liikuntapaikoille saadaan lisää liikkujia ja liikettä.

LÄHTEET

- Alexander Stubbin hallituksen ohjelma 2014. Viitattu 11.11.2014.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf-stubb/fi.pdf>.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY.
- Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2013. Aluehallintovirastojen suorittama toimialansa peruspalvelujen arviointi. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 14/2014. Viitattu 23.9.2014.
<http://www.avi.fi>.
- Anttila, R., Mertaniemi, M. & Puroaho, K. 1991. Liikuntapaikkojen käyttöselvitys 1991. Suomen kaupunkiliiton julkaisu. Liikuntarakentamisen tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto.
- Autio, V-M. 1997. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsintään. Opetusministeriön historiaa VII. Pieksämäki.
- Autti, O. & Hyry-Beihammer, K. 2010. Kyläkoulujen lopettaminen on lyhytnäköistä. Helsingin sanomat. Viitattu 28.11.2012. <http://www.hs.fi>.
- Borodulin, K. 2006. Suomalainen aikuinen on ahkera hyötyliikkuja. Liikunta & Tiede 43 (4), 4–9.
- Borodulin, K. 1997. Koulujen sisäliikuntatilojen käyttö. Teoksessa: P. Kurikka & K. Borodulin (toim.) Kunta liikuttajana. Tutkimus liikunnan tilasta, tiloista ja tulevaisuudesta. Helsinki: Suomen kuntaliitto. 48–74.
- Fogelholm, M. 2011. Lapset ja nuoret. Teoksessa: M. Fogelholm, I. Vuori & T. Vasankari (toim.) Terveysliikunta. Helsinki: Duodecim, 76–87.
- Green, L., Kreuter, M., Deeds, S. & Partridge, K. 1980. Health education planning: A diagnostic approach. Palo Alto: Mayfield publishing company.
- Gretschel, A., Laine, S. & Junntila-Vitikka, P. 2013. Kuntalaisten kokemustieto liikuntapaikkojen laadun arvioinnissa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja. Viitattu 25.3.2013. <http://www.liikuntaneuvosto.fi/julkaisut>.
- Heikkilä, T. 2001. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Helander, H. & Revonsuo, S. (toim.) 2006. Turku liikkeellä. Liikuntaa terveyden edistämiseksi. Turku: Itämeren alueen terveet kaupungit ry.

- Herva, H. 1994. Liikuntaympäristön kehittäminen. Teoksessa. Liikunnan ja kansanterveyden edistämistä (toim.) Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. Tieteellinen katsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja: Jyväskylä. 306–316.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Tammi: Helsinki.
- Huhtanen, K. & Pyykkönen, T. 2012. Valtion liikuntahallinto terveyttä edistävän liikunnan kokonaisuudessa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja; yhteisjulkaisu liikuntatieteellisen seuran kanssa. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto: Liikuntatieteellinen seura.
- Huovinen, E. & Karimäki, A. 2010. Liikuntapalvelujen askelmerkit 2010-luvulle. Jyväskylän seudun liikuntasuunnitelma. Viitattu 5.3.2013. <http://www.jyvaskyla.fi>.
- IImanen, K. & Ikonen, H. 2000. Kansalaisten liikuttajat: Kansalaistoimijat ja kunnat liikuntapalvelujen tuottajina Pohjois-Karjalassa. Joensuu: Itä-Suomen lääninhallituksen liikuntatoimi & Pohjois-Karjalan Liikunta (POKALI) ry. : Joensuun yliopisto, Karjan tutkimuslaitos.
- IImanen, K. 1996. Kunnat liikkeellä: kunnallinen liikuntahallinto suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa 1919–1994. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jauhiainen, S., J. & Niemenmaa, V. 2006. Alueellinen suunnittelu. Tampere: Vastapaino.
- Jyrki Kataisen hallitusohjelma 2011. Viitattu 9.1.2013. <http://valtioneuvosto.fi/>
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006a. 2006. Lapset ja nuoret. SLU:n julkaisusarja 4/06, Helsinki. Viitattu 7.2.2013. <http://www.sport.fi/>
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006b. 2006. Aikuiset. SLU:n julkaisusarja 5/06, Helsinki. Viitattu 7.2.2013. <http://www.sport.fi/>
- Kokkonen, J. 2013. Liikuntaa hyvinvointivaltiossa. Suomalaisen liikuntakulttuurin lähihistoria. Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 2. Helsinki: Suomen Urheilumuseo.
- Korvala, M. 2010. Kajaanin sisäliikuntapaikkojen selvityksen raportti. Kainuun Liikunta ry. Viitattu 5.3.2013. <http://www.google.fi/search?q=kajaanin+sis-%C3%A4liikuntapaikka&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:en-US:official&-client=firefox-a>.
- Koski, P. & Varis, M. 1997. Liikuntaseurat sisäliikuntatilojen käyttäjinä. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

- Kuntalaki 365/17.3.1995.
- Kuntaliitto. 2014. Muuttoliike. Viitattu 28.8.2014. <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit>.
- Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä, A. & Telama, R. 2006. Liikkuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. *Liikunta & Tiede* 43 (2), 4–13.
- Laki aluehallintovirastoista annetun lain muuttamisesta 932/13.12.2013.
- Laki alueiden kehittämisestä 1651/29.12.2009.
- Liikuntalaki 1054/18.12.1998.
- Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2014. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja. Viitattu 13.11.2014. <http://www.liikuntaneuvosto.fi/julkaisut>.
- Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2011. Valtion liikuntaneuvosto. Opetusministeriön julkaisuja. Helsinki: Opetusministeriö, kulttuuri, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- LIPAS. Suomalaisen liikuntapaikkojen tietopankki. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 11.2.2014. <http://www.liikuntapaikat.fi>.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.
- Nevala, N. 2006. Esteetön kouluympäristö luo mahdollisuuksia. *Liikunta & Tiede* 43 (5), 60–61.
- Nieminen, L. 2012. Valtion liikuntaneuvoston puheenjohtaja Jan Vapaavuori: Liikunnan edistämiseen laajemmalla joukkueella. *Liikunta & Tiede* 49 (4), 12–14.
- Nissinen, K. 2012. Sisäliikuntatilojen laatuluokitus ja elinkaarikustannusten arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Liikuntapaikkajulkaisu. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Oja, P., Rissanen, P. & Mustonen, A. 2005. Kunnossa kaiken ikää (KKI) -ohjelma. Toiminnan arviointi vuosilta 1995–2003. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissätiö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014. Esitys uudesta liikuntalaista. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. Viitattu 10.11.2014. <http://www.minedu.fi>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013. Liikuntatoimi tilastojen valossa: perustilastot vuodelta 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikanosasto. Viitattu 13.1.2014. <http://www.minedu.fi>.

- Opetusministeriö. 2010. Kuntien liikuntatoimen talous- ja henkilöstötietoja vuosilta 2006–2009. Opetusministeriön julkaisuja. Viitattu 10.2.2014. <http://www.minedu.fi>.
- Opetusministeriö. 2008. Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla: ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä Helsinki: Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Opetusministeriö. 2007. Liikunta valintojen virrassa. Kansallista liikuntaohjelmaa valmisteleavan toimikunnan väliraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. Viitattu 6.3.2013. <http://www.minedu.fi>.
- Paronen, O. & Nupponen, R. 2011. Terveiden ja liikunnan edistäminen. Teoksessa: M. Fogelholm, I. Vuori & T. Vasankari (toim.) Terveysliikunta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 186–196.
- Paronen, O., Pyykkö, M., Oja, P. & Vuori, I. 1995. Kokeiluista uusiin toimintamalleihin. Liikunta - Suomi -projektin 1991–94 arviointiraportti. Helsinki: UKK-insituutti. Liikuntatieteellinen seura.
- Patio 2013. Suomen aluejaot. Aluehallintovirastot. Viitattu 10.11.2014. <http://www.patio.fi/PatioWeb/facelets/suomenaluejaot/suomenaluejaot.faces>.
- Puronaho, K., Sajasalo, P., Näsi, J., Pätsi, M., Lax, M., Glan, V. & Matilainen, P. 2000. Mitä liikunta ja urheilu merkitsevät talouselämässä? Teoksessa: M. Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi - miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö, 325–357.
- Pyykkönen, T. (toim.) 2013. Liikuntaympäristöt kulttuuriperintönä - opas arviointiin. Tampere: Liikuntatieteellinen Seuran julkaisu nro 170.
- Ruokonen, R., Norra, J. & Polari, A. 2013. Koulujen liikuntasalien käyttö vapaa-ajan harrastetoiminnassa: valtakunnallinen selvitys. Helsinki: Valo.
- Ruokonen, R., Norra, J., Suhonen, P. & Karvinen, H. 2009. Yläkoulujen liikuntaolosuhteet - valtakunnallinen selvitys 2008. Helsinki: Nuori Suomi ry.
- Räsänen, P. & Sarpila, O. 2013. Internet-lomake vai ei? Verkkokyselylomake postikyselyitä täydentävänä tiedonkeruun menetelmänä. Teoksessa: S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka. (toim.) Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino. 68–83.

- Saaristo, V., Kulmala, J. & Ståhl, T. 2011. Terveyttä edistävä liikunta kunnan toiminnassa. Menetelmäraportti. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Helsinki. Viitattu 3.3.2013. <http://www.minedu.fi>.
- Savola, J., Pönkkö, P. & Heino, M. 2010. Aktiivinen kunta luo mahdollisuuksia. Helsinki: Suomen kuntoliikuntaliitto ry.
- SLU. 2013. Hyvinvointia liikkeellä 2008-2012. Kuntapäätäjälle. Viitattu 4.3.2013. <http://www.slu.fi/hyvinvointialikkeella/kuntapaattajalle>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Suositukset liikunnan edistämiseksi kunnissa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä: Helsinki. Viitattu 19.3.2013. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1518237.
- Ståhl, T. 2003. Liikunnan toimintapolitiikan arviointia terveyden edistämisen kontekstissa: Sosiaalisen tuen, fyysisen ympäristön ja poliittisen ympäristön yhteys liikunta-aktiivisuuteen. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 91.
- Suomen perustuslaki 731/11.6.1999.
- Suomi, K., Sjöholm, K., Matilainen, P., Glan, V., Nuutinen, L., Myllylä, S., Pavelka, B., Vettenranta, J., Vehkakoski, K. & Lee, A. 2012. Liikuntapaikkapalvelut ja väestön tasa-arvo. Seurantatutkimus liikuntapaikkapalveluiden muutoksista 1998–2009. Opetus- ja kulttuuriministeriön veikkausvoittovaroista kustantama julkaisu.
- Suomi, K. 2000. Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo. Jyväskylän yliopiston Liikunnan kehittämiskeskuksen julkaisu.
- Talousneuvosto. 2000. Alueellinen kehitys ja aluepolitiikka Suomessa: työryhmäraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunta. 2001. Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Tervo, Hannu 2000. Suomen aluerakenne ja siihen vaikuttavat tekijät. Kansantaloudellinen aikakauskirja 96 (3); 398–415.
- Tilastokeskus. 2013. Tilastollinen kuntaryhmitys. Viitattu 20.1.2013. http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/til_kuntaryhmit.html.
- Uitto, T. 2013. Perhekin voi vuokrata liikuntasalin. Turkulainen. Viitattu 2.5.2013. <http://www.turkulainen.fi/artikkeli/218078-perhekin-voi-vuokrata-koulusalin>.

- Valtioneuvosto. 2009-2012. Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista. Raportti neuvottelukunnan toimikaudesta 15.3.2009–14.3.2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 18.9.2013. <http://www.minedu.fi>.
- VTT. 2012. Sisäliikuntapaikkojen kysynnän ja tarjonnan indikaattorit. Raporttiluonnos 25.5.2012.
- Vuori, I. 2011a. Yhteisön liikunnan edistäminen. Teoksessa: M. Fogelholm, I. Vuori & T. Vasankari (toim.) Terveysliikunta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 227–235.
- Vuori, I. 2011b. Ikääntyvät ja vanhukset. Teoksessa: M. Fogelholm, I. Vuori & T. Vasankari (toim.) Terveysliikunta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 88–104.
- Vuori, I. 2010. Paras keino edistää kuntalaisten terveyttä - liikunta. Kuntalehti (1), 31–34.
- Vuori, I. 2003. Lisää liikuntaa! Helsinki: Edita Prima Oy.
- Vuori, I. & Miettinen, M. 2000. Kuinka tärkeää liikunta on terveydelle ja toimintakyvylle? Teoksessa. M. Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi - miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja: Jyväskylä. 91–122.
- WebTimmi. 2014. TIMMI-varausjärjestelmä. Viitattu 20.11.2014. <http://www.timmi.fi>.

LIITTEET

LIITE 1 Koulukyselyn kyselylomake

Valtakunnallinen selvitys koulujen liikuntasaleista

Vastaamisohjeet

Lue kysymykset huolellisesti läpi ja vastaa valitsemalla sopivin vaihtoehto käyttämällä hiiren vasenta painiketta tai kirjoittamalla vastauskenttään. Valmis lomake lähetetään painamalla sivun lopussa olevaa Lähetä -painiketta.

Yhteystiedot

1. Vastaajan tiedot

- Vastaajan nimi: _____
- Puhelinnumero: _____
- Sähköposti: _____

Taustatiedot

2. Koulun nimi: _____

3. Kunnan nimi: _____

4. Maakunta:

Valitse tästä

5. Kunnan asukasmäärä:

Valitse tästä

6. Koulu on

- Kunnallinen
- Yksityinen

7. Koulutyyppi

- Alakoulu
- Yläkoulu
- Yhtenäiskoulu
- Lukio
- Jokin muu, mikä? _____

Liikuntasali ja sen käytön yleiset periaatteet koulussa

8. Onko koulunne liikuntasali varattavissa koulukäytön ulkopuolella liikuntakäyttöön tai muuhun harrastustoimintaan (liikuntaseurat, kerhot yms.)?

- Ei
- Kyllä

9. Mikäli vastasitte edelliseen kysymykseen, että liikuntasalinne EI ole varattavissa harastuskäyttöön kouluajan ulkopuolella, kertokaa miksi.

Tämän jälkeen voitte siirtyä lomakkeen viimeiseen kysymysosioon -> Liikuntasalin käyttöön liittyvät ongelmat ja kehittämissuhteet

10. Mihin kellonaikaan pääsääntöisesti alkaa arkipäivinä koulunne liikuntasalissa koulutoiminnan ulkopuoliset varausvuorot?

- klo 14
- klo 15
- klo 16
- klo 17
- klo 18

11. Mihin kellonaikaan pääsääntöisesti päättyy arkipäivinä koulunne liikuntasalissa koulutoiminnan ulkopuoliset varausvuorot?

- klo 18
- klo 19
- klo 20
- klo 21
- klo 22
- klo 23
- klo 24

12. Kuinka monta koulun ulkopuoliseen toimintaan varattavissa olevaa liikuntasalia (ei huomioida kuntosaleja, tanssiloja tms.) on koulunne tiloissa?

- 1
- 2
- enemmän kuin 2

13. Mitä muita sisäliikuntatiloja koulunne tiloissa on liikuntasalin lisäksi? Voitte valita useamman vaihtoehdon.

- Kuntosali
- Tanssi-/Peilisali
- Painisali tai muu kamppailutila
- Jokin muu; mikä? _____

14. Koulun liikuntasalin koko. Jos koulussanne on useampia liikuntasaleja, voitte valita useamman vaihtoehdon. Mikäli teillä on useampi samankokoinen sali, voitte kirjata salien lukumäärän vaihtoehdon perään.

- Pieni (alle 300m²)
- Keskisuuri (300-500m²)
- Suuri (yli 500m²)

15. Mikä on arvionne koulunne liikuntasalin/-salien kaluston ja tilan yleiskunnosta

- Erittäin hyvässä kunnossa
- Melko hyvässä kunnossa
- Tyydyttävässä kunnossa
- Heikossa kunnossa
- Erittäin heikossa kunnossa

16. Mikäli arvioitte liikuntasalinne nykytilanteen heikoksi tai erittäin huonoksi, niin mitkä ovat pahimmat puutteet/ongelmat?

Koulun liikuntasalin käyttöaste

17. Arvioikaa vuorovarauskalenterienne pohjalta liikuntasalinne/-salienne käyttöastetta. Eli kuinka monta prosenttia liikuntasalinne/-salienne viikottaisesta vuorokapasiteetista on kulvana lukuvuonna varattuina alla olevina kouluajan ulkopuolisina ajankohtina.

Arviointiasteikko:

Koulumme liikuntasali ei ole varattavissa liikuntakäyttöön ko. ajankohtana

Käyttöaste yli 90% (= pääsääntöisesti kaikki varattavissa olevat vuorot varattuina)

Käyttöaste 90-70% (= pääosa vuoroista varattuna, mutta joitain vapaita vuoroja löytyy)

Käyttöaste 70-50% (= hieman yli puolet vuoroista varattuja)

Käyttöaste 50-30% (= hieman alle puolet vuoroista varattuja)

Käyttöaste 30-10% (= vain pieni osa vuoroista varattuja)

Käyttöaste 0-10% (= vuorot käyttämättä, yksittäisiä poikkeuskertoja lukuun ottamatta)

- Arki-illat (klo 17 ->) syyslukukaudella 2012
- Viikonloput syyslukukaudella 2012
- Arki-illat (klo 17 ->) kevätlukukaudella 2013
- Viikonloput kevätlukukaudella 2013

18. Arvioikaa, mikäli tietojenne puitteissa on mahdollista, liikuntasalienne käyttöä myös VIIME VUODEN (2012) KESÄLLÄ.

Asteikko sama kuin yllä olevassa kysymyksessä

- Arkipäivät ja -illat kesäkuun alkupuolella ja elokuussa
- ("lomakauden ulkopuolella")
- Viikonloput kesäkuun alkupuolella ja elokuussa ("lomakauden ulkopuolella")
- Arkipäivät ja -illat kesäkuun loppupuolella ja heinäkuussa
- Viikonloput kesäkuun loppupuolella ja heinäkuussa

19. Liittyikö johonkin edellä mainituista ajanjaksoista koulunne osalta jotakin, mikä aiheutti normaalista poikkeavaa käyttöastetta? (esim. koulun remontti tms.) Jos liittyi, kuvatkaa lyhyesti syytä ja mitä em. ajanjaksoa se koskee.

- Ei
- Kyllä; mitä? _____

20. Koulun liikuntasalin/-salien käyttöaste iltapäivätunteina. Valitkaa koulunne tilannetta kuvaavat vastausvaihtoehdot. Voitte valita useamman vaihtoehdon.

- Iltapäivätunteina koulumme liikuntasali/-salit on koulun liikunnan opetuksen käytössä
- Iltapäivätunteina koulumme liikuntasalissa/-saleissa on muuta varattua toimintaa (iltapäiväkerhot, liikuntakerhot, opettajien pelivuoroja tms.)
- Iltapäivätunteina koulumme liikuntasalissa/-saleissa on jonkin verran käyttämättömiä vuoroja
- Iltapäivätunteina koulumme liikuntasalissa/-saleissa on paljon käyttämättömiä vuoroja

Liikuntasalin käyttäjärühmät kouluajan ulkopuolella

21. Minkä tyyppiseen harrastustoimintaan koulunne liikuntasalia/-saleja pääsääntöisesti käytetään. Valitkaa arvionne pohjalta ao. vaihtoehdoista keskeisimmät käyttäjärühmät

Vaihtoehdot:

Alle 18v. lasten ja nuorten urheiluseura- tai liikuntakerhotoiminta
Aikuisten urheiluseuratoiminta
Aikuisten kuntoliikunta
Erityisryhmien liikunta
Joku muu harrastustoiminta kuin edellä mainitut
En osaa arvioida

- Suurin käyttäjärühmä vuorovarausten määrässä
- Toiseksi suurin käyttäjärühmä vuorovarausten määrässä

22. Onko koulunne liikuntasalissa/-saleissa kouluajan ulkopuolella säännöllisesti varattuja aikoja muulle kuin liikunta- ja urheilutoiminnalle (esim. kuorotoiminta, näytelmäkerhot tms.)

- Ei
- Kyllä; mitä? _____

Liikuntasalin käyttöön liittyvät ongelmat ja kehittämisehdotukset

23. Liittykö koulunne liikuntasalin/-salien kouluajan ulkopuoliseen käyttöön joitakin ongelmia tai haasteita?

24. Onko koulunne liikuntasalin/-salien koulutoiminnan ulkopuoliseen käyttöön liittyen tehty joitakin toimenpiteitä tai luotu uusia käytäntöjä, joilla käyttöä on pystytty kehittämään tai tehostamaan tms.? Mitä?

25. Sana on vapaa. (Esim. yleisiä kehittämisehdotuksia aihepiiriin liittyen)

LIITE 2 Kuntakyselyn kyselylomake

Kuntien sisäliikuntatiloja koskeva valtakunnallinen selvitys

Vastaamisohjeet

Lue kysymykset huolellisesti läpi ja vastaa valitsemalla sopivin vaihtoehto käyttämällä hiiren vasenta painiketta tai kirjoittamalla vastauskenttään.

Kyselyn voit keskeyttää tarvittaessa siten, että jo antamanne vastaukset jäävät muistiin. Tässä tapauksessa paina Keskeytä -painiketta kyselyn lopussa. Ohjelma kysyy myös sähköpostiosoitetta, johon lähetetään linkki keskeytettyyn kyselyyn. Linkin avaamalla voit jatkaa vastaamista.

Valmis lomake lähetetään painamalla Lähetä -painiketta kyselyn lopussa.

1. Yleiset taustatiedot

- Nimi: _____
- Työtehtävä: _____
- Sähköposti: _____
- Puhelinnumero: _____

2. Kunta

Valitse tästä

3. Kunnan asukasmäärä

Valitse tästä

4. Maakunta

Valitse tästä

A) Sisäliikuntatilojen vuorojen jako ja käytön seuranta

5. Onko kunnassanne käytössä sähköinen varausjärjestelmä?

- Kyllä, mikä?
- Ei

6. Jos kyllä, ovatko koulujen liikuntasalit sähköisessä tilanvarausjärjestelmässä?

- Kyllä
- Ei

7. Kuinka pitkäksi aikaa ao. sisäliikuntatilojen käyttövuorot jaetaan kunnassanne kerralla?

Vaihtoehdot:

Kahdeksi tai useammaksi vuodeksi

Yhdeksi vuodeksi

Kausittain erikseen (esim. kevät- ja syyskaudeksi erikseen)

Joku muu käytäntö

- Liikuntahallit
- Jäähallit

- Uimahallit
- Koulujen liikuntasalit

8. Kuntanne joku muu käytäntö, lyhyt kuvaus: _____

9. Millaista tietoa kuntanne sisäliikuntapaikoista on mahdollista saada?

Vaihtoehdot:

Käyttöaste

Kävijämäärä

Käyttöaste ja kävijämäärä

Ei kyseisiä tietoja saatavilla

- Liikuntahallit
- Jäähallit
- Uimahallit
- Koulujen liikuntasalit

10. Onko kunnassanne tehty normaalista peruseräraportoinnista poikkeavaa laajempaa sisäliikuntapaikkojen käyttäjäseurantaa / käyttötutkimusta?

- Kyllä, minkä liikuntapaikkatyyppin osalta ja milloin?
- Ei

B) Koulujen liikuntasalien käyttö ja kehittäminen

11. Mikä taho vastaa kunnassanne koulujen liikuntasalien käyttövuorojen jakamisesta kouluajan ulkopuoliseen liikuntakäyttöön?

- Liikuntatoimi
- Opetusvirasto/Sivistystoimi
- Koulujen rehtorit omien koulujensa osalta
- Joku muu taho/käytäntö, mikä? _____

12. Arvioikaa yleisellä tasolla kuntanne koulujen liikuntasalien käyttämätöntä kapasiteettia ao. ajankohtina. Mikäli mahdollista, pohjatkaa arvionne olemassa oleviin käytöstietoihinne.

Arviontasteikko:

Ei käyttämätöntä kapasiteettia (=Käyttöaste erittäin korkea)

Jonkin verran käyttämätöntä kapasiteettia (=Käyttöaste melko korkea)

Melko paljon käyttämätöntä kapasiteettia (=Käyttöaste hieman alhainen)

Erittäin paljon käyttämätöntä kapasiteettia (=Käyttöaste erittäin alhainen)

Koulujen liikuntasalit pääosin suljettuina käytöltä ko. ajankohtina.

- Arki-iltapäivät kouluvuoden aikana (syyskuu-toukokuu)
- Arki-illat kouluvuoden aikana (syyskuu-toukokuu)
- Viikonloput kouluvuoden aikana (syyskuu-toukokuu)
- Kesäkuun alkuviikot & elokuu ("kesälomakauden" ulkopuolinen aika)
- Heinäkuu ("kesälomakausi")

13. Kuinka tyytyväisiä olette kuntanne koulujen liikuntasalien käyttöasteeseen kouluikäisten ulkopuolella?

- Erittäin tyytyväisiä
- Melko tyytyväisiä
- Tyytyväisiä
- Melko tyytymättömiä
- Erittäin tyytymättömiä

14. Mikäli kuntanne koulujen liikuntasalien liikuntakäyttöön liittyy joitakin ongelmia tai haasteita (vajaakäyttöä, ylikuormitusta, käytön hallinnoinnin ongelmia tms.), niin kertokaa mitä?

15. Onko kunnassanne jo tehty tai onko suunnitteilla toimenpiteitä koulujen liikuntasalien käytön kehittämiseen ja/tai tehostamiseen?

- On tehty
- On suunnitteilla
- Ei ole tehty, eikä suunnitteilla

16. Mikäli toimenpiteitä on jo tehty tai suunnitteilla, kertokaa millaisia (esim. hyviä käytäntöjä tms.)
